

*Magdalena Bieniak*  
Uniwersytet Warszawski

## CONTENTS OF HUGH OF ST.-CHER'S COMMENTARY ON THE *SENTENCES*, BOOKS I–II

### I. INTRODUCTION

This article<sup>1</sup> presents a detailed list of contents<sup>2</sup> of the first two books of Hugh of St.-Cher's<sup>3</sup> Commentary on Peter Lombard's *Sententiae*. This is not the only existing index of Hugh's work. A more or less complete list of questions discussed in the four books of the Commentary can be found in the first folios of MS *Paris, Bibliothèque nationale de France, lat. 3073*. This list, however, does not always reflect the real contents of Hugh's work, as it originates from the marginal notes

---

<sup>1</sup>I am sincerely grateful to: Prof. Riccardo Quinto, without whose encouragement this work would have never been prepared; Włodzimierz Zega, for the numerous corrections he brought to the transcription, and Zbigniew Pajda, for his patient typographic work.

<sup>2</sup>The most important outcomes and conclusions drawn from this work have been described in MAGDALENA BIENIAK, "The *Sentences* Commentary of Hugh of St.-Cher," in *Mediaeval Commentaries on the Sentences of Peter Lombard*, vol. 2, ed. Philipp W. Rosemann (Leiden: Brill, 2010), 119–129. The study offers also some facts concerning the manuscripts of the Commentary, Hugh's theological and philosophical opinions and the bibliographical resources on Hugh's work. The present article does not reiterate the description of Hugh's Commentary offered in the aforementioned chapter, but it gives only the essential information necessary for the lecture of the list of contents.

<sup>3</sup>Hugh was born around 1190. In 1224 or 1225 he became a Dominican in Paris, where he taught theology from 1230 to 1235. For many years he performed important duties inside his order, until he became the first Dominican cardinal in 1244. He died in Orvieto, in 1263. Hugh is known above all for his prominent exegetical works, the *Postillae in Bibliam*, the *Concordantiae*, and the *Correctorium Bibliae*. His Commentary on Peter Lombard's *Sentences* was probably written in 1229–1231; Hugh is also the author of at least 36 *quaestiones disputatae* composed in Paris between 1230 and 1235. For a recent bibliography concerning Hugh's life and works, see above all *Hugues de Saint-Cher (†1263): bibliste et théologien*, ed. Louis-Jacques Bataillon, Gilbert Dahan and Pierre-Marie Gy (Turnhout: Brepols, 2004), *passim*, and MAGDALENA BIENIAK, *The Soul-Body Problem at Paris, ca. 1200–1250. Hugh of St.-Cher and His Contemporaries* (Leuven: Leuven University Press, 2010), 9.

added by the copyist in order to facilitate the use of the text. What is more, this medieval list does not illustrate the exact structure of Hugh's Commentary, but it concentrates only on the main topics discussed by Hugh. The purpose of our list is slightly different: apart from the main questions, namely the parts of the Commentary that are the most detached from the text of Lombard's *Sentences*, our index considers also some of the short questions that belong to the *expositiones litterae*, namely to the parts of the Commentary that are closely related to the *littera* of the Sentences. Furthermore, our list presents the complex structure of the first two books in its integrity, it includes the various *divisiones textus* and shows the way in which the *expositiones litterae* and *quaestiones* actually follow each other.

## 2. THE MSS USED FOR THE COMPILATION OF THE LIST

B — *Basel, Universitätsbibliothek, B II 20* (14th cent.), fols 1–163<sup>4</sup>

A — *Assisi, Biblioteca comunale, Fondo Antico, 131* (13th cent.), fols 1–192<sup>5</sup>

### 2.1. MS B

The list of contents is based on MS B. It has been chosen for this purpose because it is perfectly legible, both thanks to the clear writing of the copyists and to the excellent state of the codex. Apart from a system of marginal notes, that usually indicate the main questions and the beginning of new distinctions, MS B<sup>6</sup> contains also a partial index of the queries discussed in Book II, distinctions 16 through 44. This index is independent from the marginal notes and it is a rather reliable guide to that part of the Commentary. We transcribe this index in the third-level apparatus. MS B has also another interesting feature: in the lower margin of fol. 1v it contains a large scheme that summarizes the contents of the first prologue of the Commentary. The prologue offers a useful classification of different kinds of words that can be used when speaking about God. This catalogue guaranteed to the so-called Prologue I a long-lasting success, that outstripped the influence of the Commentary itself. The *arbor ramificata*

---

<sup>4</sup>GUSTAV MEYER and MAX BURCKHARDT, *Die mittelalterlichen Handschriften der Universitätsbibliothek Basel. Beschreibendes Verzeichnis. Abteilung B: Theologische Pergamenthandschriften*, vol. 1 (Basel: Verlag der Universitätsbibliothek, 1960), 179–185.

<sup>5</sup>BARBARA FAES DE MOTTONI, “Ugo di S. Cher e i manoscritti 130 e 131 della Biblioteca Comunale di Assisi,” in *Revirescunt chartae. Codices, documenta, textus. Miscellanea in honorem fr. Caesaris Cenci OFM*, vol. 1 (Roma: Edizioni Antonianum, 2002), 151–169.

<sup>6</sup>The index is placed in the lower margin of fols 49rb and 61ra.

in MS B summarizes this classification in a very transparent way, therefore we have transcribed it in the apparatus.<sup>7</sup>

Apart from the above-mentioned qualities and particularities, there are no other reasons to privilege MS B rather than other MSS<sup>8</sup> that contain the complete Commentary of Hugh. The manuscript was not transmitted *per peciam*<sup>9</sup> and it was copied rather late, as it comes from the 14th century. Furthermore, it is impossible to establish its position inside the manuscript tradition, because no *stemma codicum* of the Commentary has ever been outlined.

There is a clear difference between the handwriting in the first section of MS B, namely in the section containing the Commentary on Book I, and the second section containing the commentary on Book II of Peter Lombard's *Sentences*. It seems that the two portions of text were written by two different copyists. Also, the second section contains many more corrections between the lines and in margins than the first one. These corrections were made *prima manu*. Accordingly, it is probable that the copyist of the commentary on Book II revised his text after copying it. Our list considers these corrections, as well as the corrections present in the commentary on Book I. Most of the amendments have been accepted into the main text of our index, as they often improve its quality. Other corrections have been marked in the second-level apparatus. The amendments, which do not offer a different reading, but simply reiterate the first reading in a more legible manner, have been omitted.

## 2.2. *MS A*

The list of contents is based almost exclusively on B, which has not been systematically collated with any other manuscript. However, when the version offered by B is clearly corrupted, the readings of MS A were used in order to restore a plausible text. As long as the readings of B do not make the text incomprehensible or incoherent, the alternative readings offered by A are not mentioned. The MS A has not been mentioned also when it shares the mistakes of B.

<sup>7</sup> A more transparent transcription of the scheme can be found in the aforementioned chapter, BIENIAK, "Sentences Commentary", 121. More information concerning Prologue I can be found in ADRIANO OLIVA, *Les débuts de l'enseignement de Thomas d'Aquin et sa conception de la "sacra doctrina"*, (Paris: Vrin, 2006), 258–259; BARBARA FAES DE MOTTONI, "Les manuscrits du commentaire des Sentences d'Hugues de St. Cher," in BATAILLON et al., *Hugues de St-Cher*, 274–284; JOHN FISHER, "Hugh of St. Cher and the Development of Medieval Theology," *Speculum* 31 (1956): 61–69.

<sup>8</sup> As a whole, at least 30 MSS conserve Hugh's Commentary; 13 of them contain the entire work; cf. FAES DE MOTTONI, "Manuscrits," 273–295.

<sup>9</sup> At least 7 MSS transmit the whole Commentary of Hugh *per peciam*; see ANJA INKERI LEHTINEN, "The Apoeciae of the Manuscripts of Hugh of St. Cher's Works," *Medioevo* 25 (1999–2000): 1–167; FAES DE MOTTONI, "Ugo di S. Cher," 151–169.

MS A is older than B, as it comes from about the middle of 13th century, and it has been transmitted *per peciam*. It presents numerous marginal glosses, some of them *prima manu*, some of them inserted by a later reader.<sup>10</sup> The manuscript is sometimes very difficult to decipher, especially when the marginal notes are concerned. Nevertheless, the most significant among the notes written *prima manu* have been transcribed in the third-level apparatus. In the first-level apparatus, besides the column and line numbers of B, we have also marked the column number of A in order to better illustrate the length of each section of Hugh's Commentary.

### 3. THE LIST OF CONTENTS

The list consists of a transcription of the incipits of different sections of Hugh's Commentary. It is possible to distinguish four principal textual forms inside the Commentary:<sup>11</sup> two prologues<sup>12</sup> placed in the beginning of the Commentary, *divisiones textus*, *quaestiones* and *expositiones litterae*. Our list offers an integral transcription only of the *divisiones textus*; for all the other parts, we have marked only the *incipit* of each section.

#### 3.1. *Divisiones textus*

There are two types of *divisiones*: first, schematic descriptions of the contents of Lombard's *Sententiae*; second, subdivisions of the contents of Hugh's Commentary. Both *divisiones* are independent from the distinctions that Alexander of Hales introduced into the *Sentences*. The former indicates the themes discussed by Peter Lombard in his work; the latter reflects the inner structure of the Commentary by indicating the order in which various theological problems are discussed by Hugh. These two thematic subdivisions are identical at a macro-level: Book I of the *Sentences* and of the Commentary is divided into seven main parts (I.1–7), and Book II contains five of them (II.1–5). These main sections are listed at the head of each book and they always receive the name of '*partes*'. The structure of the Commentary becomes more complex at its lower levels. The minor units, which the Commentary calls *partes*, *capituli* or *quaestiones*, not always follow the contents of Lombard's *Sentences*. In general, the lower the position of a chapter inside the Commentary's structure, the less it follows the contents of Lombard's text.

<sup>10</sup> Cf. FAES DE MOTTONI, "Ugo di S. Cher," 157.

<sup>11</sup> Cf. FAES DE MOTTONI, "Manuscripts," 273–275, 289–295.

<sup>12</sup> An edition of the prologues can be found in FRIEDRICH STEGMÜLLER, *Analecta Upsaliensia Theologiam Medii Aevi Illustrantia*, vol. 1: *Opera systematica*, (Uppsala: Lundequista Bokhandeln, Wiesbaden: Harrassowitz, 1953), 35–43.

The structure of the Commentary contains up to six levels of sections. The number of levels varies from *pars* to *pars*. For example, *pars prima* of Book I is subdivided into four levels (I.1.1.1–3), while *pars quinta* of the same book has six levels of sections (I.5.2.9.2.1–3). Moreover, the thematic division introduced by Hugh is often inconsistent. In fact, Hugh's Commentary fully takes up only the main parts of the *divisiones*, whereas the smaller chapters are sometimes announced but then omitted from the discussion.<sup>13</sup> In order to facilitate the understanding of the Commentary's structure, our list attributes numbers to all the sections of Hugh's writing, both when announced and when actually discussed. The first digit of every section number indicates the number of the book, the second the number of the principal *pars*, and these are followed by other subsections.

### 3.2. *Expositiones litterae*

The Commentary consists mainly of a mosaic of two literary genres: *expositio litterae* and *quaestiones*. The *expositio* highlights a single word or short phrase from Lombard's text and comments on it briefly. In general, it follows the order of the *Sentences*; exceptions to this rule remain unimportant. Obviously, Hugh does not comment on all the words of the *Sentences*, but only on those that appear most interesting to him; furthermore, the selection is not made in a systematic way. Thus, sometimes entire chapters lack an *expositio*. The explanations following the highlighted expressions can be very brief (one or two words), but they can also be medium size (a short phrase) or even quite long (that is to say, an explanation composed of a few sentences).

Each time an *expositio* begins and a *quaestio* finishes (and vice versa) we have reported the incipit of the beginning section. We have also marked the incipit of the most important *expositiones*. In order to graphically distinguish the paragraphs containing the *expositiones litterae* from other sections of the Commentary, the type size has been reduced. The quotations from the *Sententiae* preceding each *expositio*, which in the manuscript are underlined, have been italicized. The quotations are followed by page and line numbers from the Grottaferrata edition.<sup>14</sup>

<sup>13</sup> See for example EUGENIO RANDI, "Potentia Dei conditionata: una questione di Ugo di Saint-Cher sull'onnipotenza divina," *Rivista di storia della filosofia* 39 (1984): 526.

<sup>14</sup> PETRUS LOMBARDUS, *Sententiae* (Roma: Editiones Collegii S. Bonaventurae Ad Claras Aquas, 1981).

### 3.3. *Quaestiones*

Just as the *expositiones litterae*, the questions are usually opened by a quotation from the *Sentences*. However, they are often constructed as if they were independent treatises. What is more, many of them develop problems that are not treated by Peter Lombard. The structure of some questions is very similar to the schema of a classical *quaestio disputata*: first we find an introduction to the problem, then arguments *pro* and *contra*, followed by a *solutio* and responses to the objections. It is also frequent to observe a structure in which a very small number of arguments are directly followed by a short solution, which subsequently becomes the subject of a further dispute.

Most of the numbered chapters refer to *quaestiones*; however, sometimes the problems announced by Hugh in his *diuisiones textus* are discussed only in the *expositiones litterae*. The distribution of the two literary genres is completely irregular. The commentary on a single distinction can be composed mainly of *quaestiones*, but it can also contain only the *expositiones litterae*. The questions can be placed at any point of a distinction; indeed, the *expositiones* might interrupt a question, or separate one question from another.

## 4. THE NUMBERS OF DISTINCTIONS

The order of the Commentary roughly follows the sequence of Peter Lombard's work. On the basis of Hugh's quotations from the *Sentences* it has been possible to establish the correspondence between Hugh's Commentary and Lombard's text. Accordingly, in margin of the transcription we offer to the reader the numbers of distinctions and chapters of the *Sententiae*. The beginning of a new distinction is usually marked in the main column of text or in margin of MS B; on the contrary, the numbers of chapters are almost totally absent from the manuscript.

## 5. A SHORT GUIDE TO THE INDEX

The list of contents, which consists of a transcription of portions of Hugh's Commentary according to MS B, offers some information in margin and in three levels of apparatus:

|                        |  |
|------------------------|--|
| margin:                | distinction and chapter numbers of Peter Lombard's <i>Sententiae</i> ;                         |
| first-level apparatus: | column and line numbers of B (we mark the beginning of each section and the change of column); |

- column numbers of A (we mark only the change of column in relation to the preceding section);
- second-level apparatus: variant readings of B and conjectures, which are sometimes based on MS A;
- third-level apparatus: selected marginal notes offered by B and A. The notes in B usually mark the beginning of a new distinction or of a new question discussed by Hugh in his Commentary. Notes of this kind offered by MS A have not been reported.

## 6. EDITORIAL POLICIES

The spelling of most words has been normalized. In particular, the medieval forms have been abandoned whenever MS B offered diverse versions of the same word. On the contrary, when the copyist of B constantly used the same medieval spelling, we have kept it in the transcription. We have, therefore, adopted some medieval forms, e. g.:

*apropriate (appropriatur), dampnandum, diffinitio, emisperium, fantasia, gerarchia, quarumdam, quorumdam, sigillatim, ydea, ymago.*

We have conserved original forms of proper names. Below we present some examples of spelling found in B:

*Abalardus, Ambrogius, Dyonisius or Dionisius, Euticies (Euticium), Hylarius, Ieronimus, Ylarius.*

All the adjectives and nouns deriving from names of places or from proper names begin with a capital letter, e.g.:

*Latini, Greci, Porretani, Pelegiani, Arriani.*

All the common nouns begin with a lower case letter, e.g.:

*antichristus, apostolus, deus, filius, magister, pater, philosophus, spiritus sanctus.*

The name “*Christus*” is treated as a proper name (in Latin), therefore it begins always with a capital letter.

The name “*Glossa*” is treated as a title, therefore it begins with a capital letter.

As for the punctuation, we have used two types of quotation marks: single quotes (‘’) for terms and double quotes (“”) for statements, argumentations and quotations.

7. LIST OF SYMBOLS AND ABBREVIATIONS  
USED IN THE TRANSCRIPTION AND IN THE APPARATUS

|                |   |   |
|----------------|---|---|
| < >            | — | supplevi  |
| [ ]            | — | omittendum  |
| (?)            | — | de lectione vocis praecedentis dubitare licet                 |
| (!)            | — | de lectione vocis praecedentis dubitari nequit                |
| †              | — | lectio corrupta   |
| <i>add.</i>    | — | addidit   |
| <i>corr.</i>   | — | correxit, correctio   |
| <i>del.</i>    | — | delevit   |
| <i>hom.</i>    | — | homeoteleuton   |
| <i>inf.</i>    | — | inferior  |
| <i>interl.</i> | — | interlinearis   |
| <i>iter.</i>   | — | iteravit  |
| <i>marg.</i>   | — | margo   |
| <i>om.</i>     | — | omittit   |
| <i>praem.</i>  | — | praemisit   |
| <i>sup.</i>    | — | superior  |
| <i>p</i>       | — | (ante sigla codicis) forma pristina textus (e.g. <i>p</i> B)  |
| <i>s</i>       | — | (ante sigla codicis) secundus status textus (e.g. <i>s</i> B) |



# HVGO DE SANCTO CARO IN SENTENTIAS

---

## <PROLOGVS I>

Lib. I,  
Dist.  
Lomb.

<I>uxta sanctorum traditionem quedam que unum sunt tria esse dicuntur, ut essentia, persona et notio, et quicquid in deo est aut de deo dicitur, aut persona, aut essentia, aut notio est... 5

## <PROLOGVS II>

Statuit Moyses terminos circa montem, ne egrederetur populus de castris ad uidendum deum et periret ex eis innumerabilis multitudo. Descenderat dominus... 10

## <DIVISIO TEXTVS>

Prolog. *Cupientes aliquid*<sub>3,2</sub> etc.

I. Primus liber diuiditur in vii partes.

I.1. In prima ostendit magister de quibus agit sacra scriptura, quia de rebus et signis, et quid sit frui, quid uti; quomodo differant; quibus rebus sit fruendum, quibus utendum; que fruuntur et utantur. Ideo autem primo de fruitione agit, quia fruitio est finis laboris omnium. Hec pars prima continet unam distinctionem. 15

---

4 B f. 1<sup>va</sup>, l. 1; A f. 1<sup>ra</sup> 8 B f. 2<sup>rb</sup>, l. 42; A f. 2<sup>ra</sup> 12 B f. 2<sup>vb</sup>, l. 21; A f. 2<sup>v</sup>,  *marg. inf.*

---

8 terminos ]  *marg. B* 9 Descenderat ] enim  *add. interl. B*

---

6 aut notio est... ] B f. 1<sup>v</sup>,  *marg. inf.* (see M. Bieniak, *The Sentences Commentary of Hugh of St.-Cher*, p. 121): Dictorum de deo aliquid: <1.> essentialium; <1.1.> substantiuum; <1.1.1.> abstractiuum, ut essentia, deitas et similia; <1.1.2.> concretiuum, ut deus, creator et similia; <1.1.3.> medium, ut sapientia, lumen; <1.1.4.> naturaliter connotando, ut ens, bonum et similia; <1.2.> adiectiuum; <1.2.1.> que<dam> significant pure essentiam; <1.2.2.> quedam aliquid connotando; <1.2.2.1.> quedam posituue; <1.2.2.1.1.> quedam connotando effectum in creatura; – horum quedam in actu, ut iustificans, miserator: temporaliter iustificat et miseratur; – quedam in habitu, ut iustus, et misericors, et huiusmodi: hec eterne; <1.2.2.1.2.> quedam respectu; – creatoris ad creaturam, ut “deus est refugium” et huiusmodi; – persone ad personam, ut similis, equalis et huiusmodi; <1.2.2.2.> quedam priuatiue, ut eternus, immensus et similia; <1.2.3.> quedam partitiua, ut aliquis, alius et huiusmodi; <1.2.4.> quedam naturalia, ut unus, duo, tres, totus et huiusmodi; <2.> personale, ut pater, et filius, et spiritus sanctus, et trinitas; <3.> notionale; <3.1.> abstractiuum, ut paternitas, innascibilitas et similia; <3.2.> concretiuum, ut innascibilis et similia

20 I.2. In secunda parte agit de misterio trinitatis et unitatis in summa ostendens quis ordo sit seruandus agendo de trinitate; ubi in canone sacre scripture possint inueniri auctoritates quibus astruitur unitas essentie et trinitas personarum; quomodo in creaturis appareat uestigium trinitatis; quomodo in anima sit ymago trinitatis et quid sit illa ymago. Hec pars continet ii distinctiones.

25 I.3. In tertia parte determinat quedam dubia et elidit quosdam errores, scilicet utrum deus genuit se, utrum essentia essentiam uel persona personam genuit uel permixtim, scilicet essentia personam etc., de potentia et uoluntate gignendi filium et utrum natura sit potens gignere filium, et utrum uolens gignat filium, et hec continet iiii distinctiones.

30 I.4. In quarta parte agit de proprietate et immutabilitate et simplicitate diuine essentie, et hec pars continet viii distinctiones.

I.5. In quinta agit de distinctione personarum et de qualibet persona sigillatim. Hec pars continet xvii distinctiones.

35 I.6. In sexta agit de proprietatibus personarum, utrum sint et quid sint, an persone uel essentia, et de quibusdam nominibus que dicuntur uel proprie uel appropriate de personis. Hec pars continet viii distinctiones.

I.7. In septima parte agit de quibusdam que dicuntur de deo secundum essentiam, que tamen ob difficultatem proprium tractatum efflagi<tant>, idest de scientia, prescientia, predestinatione, reprobatione, omnipotentia, uoluntate. Hec pars continet xiiii distinctiones.

40 Prima pars incipit ibi: *Veteris ac noue et cetera*<sup>55, 5</sup>. Secunda ibi: *Hoc itaque uera ac pia fide*<sup>61, 12</sup> etc. Tertia ibi: *Hic oritur questio satis necessaria*<sup>77, 21-22</sup> etc. Quarta ibi: *Nunc de ueritate seu proprietate*<sup>95, 4</sup> etc. Quinta ibi: *Nunc ad distinctionem personarum*<sup>103, 6</sup> etc. Sexta ibi: *Nunc de proprietatibus*<sup>196, 26</sup>. Et septima ibi: *Cumque supra disseruerimus*<sup>254, 17-18</sup> etc.

45 *Deus huius seculi*<sup>3, 21-22</sup>, ii Cor iiiii. Et notatur quod deus quandoque...

Prol.

---

20 trinitate] a *add. sed del.* B 20-22 ubi ... personarum] *del.* B. 22 creaturis] *ex* creatoris *corr. interl.* B 27 et] *interl.* B 37 tractatum efflagi<tant>] *ex* contractum effligant *corr. marg.* B

<EXPOSITIO PROLOGI>  
<PETRI LOMBARDI>

Prol. <C>*upientes*<sub>3, 2</sub>. Hic tangit affectum; de *penuria*<sub>3, 2</sub>, quoad effectum scientie...

<LIBER PRIMVS >

<Distinctio prima>

- 1, 1 <V>*eteris ac noue legis*<sub>55, 5</sub>. Duplex est ordo: in se et ad aliud, in bonis et in malis. Dictum est de ordine istorum librorum ad aliud, idest quem habent ad se inuicem. Dicendum est de ordine ergo eorum quem habent in se, idest dicendum est que sunt partes uniuscuiusque libri per se.
- <I.> Primus ergo liber continet vii partes. 10
- I.1. In prima determinatur que sit materia et quis finis huius operis.
- I.2. In secunda quis ordo in agendo de trinitate et ubi auctoritates reperiuntur que ostendant unitatem essentie in trinitate et trinitatem in unitate essentie.
- I.3. Sed quia sapientis opus est non solum non mentiri eum de quibus nouit, sed etiam mentientem manifestare posse, ideo in tertia parte determinat quosdam errores de hoc, scilicet utrum deus genuerit se deum uel essentia essentiam uel persona essentiam uel econtrario, uel persona personam. 15
- I.4. In quarta de unitate et ueritate et simplicitate diuine essentie.
- I.5. In quinta de distinctione personarum.
- I.6. In sexta de proprietatibus personarum, quid sint et quot, et utrum insint uel assint deo. 20
- I.7. In septima de hiis que dicuntur de deo secundum essentiam in comparatione quoad nos, ut de prescientia, predestinatione uel uoluntate et huiusmodi.
- <I.1. Pars prima>
- Prima pars habet v partes. 25
- I.1.1. In prima dicit I.1.1.1. quod omnis doctrina uel est rerum uel signorum, I.1.1.2. et quod signorum quedam non iustificat, ut legalia, quedam uero sic, ut euange|lica, I.1.1.3. et quod rerum [et] alie sunt quibus fruendum et uten|dum, alie que fruuntur et utuntur.

3 B f. 3<sup>ra</sup>, l. 13; A f. 2<sup>va</sup> 6 B f. 3<sup>ra</sup>, l. 33 28 A f. 2<sup>vb</sup> 28 B f. 3<sup>rb</sup>, l. 1

14 non ] *interl.* B 14 eum ] *pB*, ea *sB* 17 persona ] *personam add. sed del.* B 20 proprietatibus ] *scripsi*, proprietate B 22 que ] *marg.* B

- 30 I.1.2. In secunda quid sit frui et uti.  
 I.1.3. In tertia utrum hominibus sit fruendum.  
 I.1.4. In quarta utrum deus fruatur uel utatur hominibus.  
 I.1.5. In quinta utrum fruendum sit uirtutibus.  
 I.1.1.1. Circa primam diuisionem sic obicitur: unum membrum ipsius predi-  
 35 catur de reliquo, ergo inconueniens est dictio, quia omne signum res. Item...  
 I.1.1.2. Circa diuisionem secundam sic obicitur. Circumcisio sacramentum  
 est legale; sed dicit Beda quod illam uim quam nunc habet baptismus tunc ha-  
 buit circumcisio; sed nunc baptismus iustificat...  
 I.1.1.3. Item obicitur contra hoc quod dicit: *Ille res quibus fruendum est, beatos* 1, 2  
 40 *nos faciunt*<sup>56, 4-5</sup>; ergo plures sunt res que nos beatos faciunt; sed non due, non  
 quattuor, et sic de aliis, ergo sunt tres, scilicet pater et filius et spiritus sanctus.  
 Contra. Sunt una essentia, ergo una res, ergo...  
 I.1.2. Obicitur de frui. Augustinus ponit duplicem diffinitionem. Sed magi-  
 ster contra: unius rei unicum est esse, et ita unica diffinitio. Item prima diffinitio,  
 45 scilicet “frui est amore inherere alicui rei propter se ipsam”, conuenit ei qui est  
 in patria et in uia. Sed secunda, scilicet “frui est uti cum gaudio”...  
  
 <O>*mnis doctrina*<sup>55, 5</sup>, idest theologia, que dicitur “omnis doctrina”, quia est finis 1, 1  
 omnis doctrine, quia de qualibet aliquid participat: a grammatica conclusionem habet,  
 a dialectica argumenta, a rethorica sermonem ornatum, et ita de aliis, sicut et homo  
 50 dicitur “omnis creatura”; uel aliter: *Omnis doctrina*<sup>55, 5...</sup>  
*Res quibus utendum est mundus*<sup>56, 20-21</sup>, ergo est diligendus. Contra. In prima Iohannis 1, 2  
 ii legitur: “Fratres, nolite diligere mundum...”  
 I.1.3. *Ad Philemonem*<sup>58, 23</sup>: “*Te <fruar> in domino*”<sup>58, 24</sup>, idest gaudebo de te in re- 1, 3  
 gno dei...  
 55 I.1.4. *Si fruitur, eget bono nostro*<sup>59, 2</sup>, sed sancti fruuntur...  
 I.1.5. *Intelligendum est ‘tantummodo’*<sup>60, 24</sup>. Queritur quare magister dicat quod | in  
 descriptione frui addi debet ‘tantummodo’. Solutio...  
 Item secundum hoc obicitur: filio est fruendum, ergo amore inherendum propter se  
 tantum, non ergo propter patrem, et hoc falsum. Solutio...

34 B f. 3<sup>rb</sup>, l. 3 36 B f. 3<sup>rb</sup>, l. 21 39 B f. 3<sup>rb</sup>, l. 50; A f. 3<sup>ra</sup> 43 B f. 3<sup>va</sup>, l. 8 47 B f. 3<sup>va</sup>,  
 l. 39; A f. 3<sup>rb</sup> 51 B f. 3<sup>vb</sup>, l. 5 53 B f. 3<sup>vb</sup>, l. 27 55 B f. 3<sup>vb</sup>, l. 29 56 B f. 3<sup>vb</sup>, l. 35; A  
 f. 3<sup>va</sup> 58 B f. 3<sup>vb</sup>, l. 46

32 uel ] *ex et corr. interl.* B 38 circumcisio ] *scripsi*, circumscriptio B 43 sed ] *scripsi*, siue B

34 obicitur ] Obiectiones contra hoc dictum “omnis doctrina est rerum uel signorum”  *marg.* B  
 36 obicitur ] Contra hanc diuisionem signorum: quedam non iustificat, ut legalia, quedam sic,  
 ut euangelica. Solutio. Non  *marg.* B 39 obicitur ] Probatio quod pater et filius et spiritus sanctus  
 sint tres essentie  *marg.* B 51 Contra ] Quod diuina essentia improprie dicitur res, res et causa,  
 et etiam deus, et queritur hoc. Probatio quod mundus sit amandus  *marg.* B

## &lt;Distinctio secunda&gt;

60

## &lt;I.2. Pars secunda&gt;

2, 1 *Hoc itaque uera ac pia*<sup>61, 12</sup> etc.

Hic incipit secunda distinctio primi libri in qua primo dicit magister quam deuote et attente legendum, de misterio trinitatis: attente, quia difficile; deuote, quia sanctum.

65

Secundo dicit quid tenendum et sentiendum sit de trinitate.

Tertio quo ordine agendum sit de trinitate, quia primo per auctoritates, secundo per rationes, tertio per similitudinem ostendit trinitatem personarum et unitatem essentie. Et ipse est debitus ordo, quia in hanc facultate locus ab auctoritate efficacissima est probatio, debilissima autem per similitudinem, et ideo hec ultimo ponitur et illa prior.

70

Quarto quomodo uestigium trinitatis reluceat in creaturis.

Quinto quomodo anima rationalis sit ymago trinitatis et quid sit ymago.

Sed est notandum quod duplex habetur cognitio de trinitate, interius scilicet, et hoc dupliciter: uel <per> inspirationem, quod paucis datum est, uel per ratiocinationem, et hec duo ad gratiam pertinent quam plures philosophorum habuerunt. Item exterius, et etiam hoc dupliciter: uel per doctrinam, quam pauci philosophi habuerunt (Plato enim dicitur legisse in libris Moysi), uel per creaturas que sunt speculum creatoris, quam multi habuerunt.

75

I.2.1. Sed obicitur hic quod sancti et magistri nituntur probare fidem. Fides enim est argumentum, non conclusio, probans, non probatum, ergo...

80

*Hoc itaque uera*<sup>61, 12</sup>, quantum ad intellectum; *ac pia*<sup>61, 12</sup>...

2, 2 *Sed tantum patris et filii spiritus*<sup>62, 23</sup>, idest non est pater neque filius, sed procedens ab utroque; *et ad trinitatis pertinens unitatem*<sup>62, 23-24</sup>...2, 4 *Audi Israel*<sup>63, 22</sup>. Bene dicit "audi", quia fides, idest actus fidei, est ex auditu, ut legitur Ad Rom x; *deus enim et dominus*<sup>64, 2</sup>...

85

## &lt;Distinctio tertia&gt;

3, 1 I.2.2. *Apostolus namque ait*<sup>68, 21-22</sup> etc. In precedenti capitulo posuit magister auctoritates ueteris et noui testamenti ad ostendendum fidem de unitate essentie et

62 B f. 4<sup>ra</sup>, l. 8 82 B f. 4<sup>ra</sup>, l. 46; A f. 3<sup>vb</sup> 83 B f. 4<sup>rb</sup>, l. 10 85 B f. 4<sup>rb</sup>, l. 15 88 B f. 4<sup>va</sup>, l. 26; A f. 4<sup>rb</sup>

63 distinctio ] *scripsi*, de B 64 attente ] *scripsi*, intente B 67 Tertio ... trinitate ] *scripsi cum* A, om. per hom. B 74 est ] *scripsi*, etiam B 76 ratiocinationem ] *scripsi*, rationationcinem B 85 *Audi* ] *scripsi*, audiri B 88 capitulo ] *interl.* B 88 magister ] *interl.* B

62 Hoc ] Distinctio secunda  *marg.* B 88 Apostolus ] Distinctio iii  *marg.* B

90 trinitate personarum. Sed quia superbi et garruli potius querunt rationes quam auctoritates, ideo idem nunc probat per rationes.

I.2.2.1. Primo ergo hic probat quod unus deus est, et per quattuor argumenta.

Primum est: creatura est, ergo creator — est locus ab effectu...

95 Secundum argumentum est: aliquid est mutabile, ergo aliquid est immutabile, quia si aliquid...

Tertium est: est bonum, et aliquid est melius eo, et sunt ab aliquo, ergo illud est optimum.

Quartum est: aliquid est pulcrum, et aliquid est pulcrius eo, et illa sunt a tertio, ergo illud est pulcerrimum.

100 I.2.2.2. Postea ostendit quomodo uestigium trinitatis appareat in creaturis. Et dicit quod unumquodque quod est habet unitatem, speciem et ordinem. Item in quolibet est origo...

I.2.2.3. Tertio ostendit quomodo in anima sit ymago trinitatis, et facit hoc per memoriam, intelligentiam et uoluntatem.

105 I.2.2.1.1. Sed obicitur de quarto argumento sic: tertium argumentum bonum est, quia bonitas ordinat et refert causam ad effectum, et ita bonitas cause ponit aliquid bonitatis in effectu. Sed non sic pulcritudo: non enim refert causam ad effectum, pulcritudo enim fabri nihil ponit in eius effectu, et ideo non ualet argumentum...

110 I.2.2.2.1. Postea obicitur quod hic dicitur quod philosophi cognouerunt trinitatem uel cognoscere potuerunt per creaturas...

I.2.2.2.2. Item obicitur contra iamdicta quod philosophus Mercurius intellexit trinitatem proprie et distincte...

115 I.2.2.3.1. Item obicitur de hoc quod dicitur in littera quod memoria, intelligentia et uoluntas idem sunt in essentia. Potentie cognoscuntur et diuersificantur per suos actus; sed actus memorandi et aliorum duorum sunt diuersi in specie, ergo potentie diuerse.

Ad hoc soluunt quidam et dicunt quod sunt diuerse, sed dicuntur et sunt eiusdem essentiae...

---

94 B f. 4<sup>va</sup>, l. 33 96 B f. 4<sup>va</sup>, l. 37 103 B f. 4<sup>va</sup>, l. 48 110 B f. 4<sup>vb</sup>, l. 11; A f. 4<sup>va</sup> 112 B f. 4<sup>vb</sup>, l. 33 114 B f. 4<sup>vb</sup>, l. 40

96 est<sup>1</sup>] *interl.* B 98 est<sup>2</sup>] *interl.* B 98 illa sunt] *margin.* B 100–101 Et dicit] *ex* et dicitur *corr. margin.* B 103 hoc] *interl.* B 114 de hoc ... littera] *ex* quod in littera dicitur *corr. margin.* B

---

92 Primo] *iter. margin.* B 110 obicitur] Probatio quod philosophi non cognouerunt nec cognoscere potuerunt trinitatem per creaturas *margin.* B 112 obicitur] Probatio quod aliquis philosophus trinitatem cognouit siue intellexit *margin.* B 114 obicitur] Est questio utrum memoria, intelligentia et uoluntas sint idem in essentia et quomodo in anima sint *margin.* B

*Apostolus namque* 68, 21–22, Rom 1; ait 68, 22...

120

*Qua excellit inter alias creaturas* 69, 2–3. Et hoc uidetur, quia optimus homo melior est optimo angelo, ergo simpliciter homo melior est. Contra. In Mat 9...

- 3, 2 I.2.2.3.2. *Hic attendendum* 73, 22 etc. Ostendit magister autem trinitatem increatam per creatam, scilicet per memoriam, intellectum et uoluntatem, et hoc triplici similitudine. Prima fuit, quia | sicut ista una essentia... 125

*Iuxta proprietatem sermonis* 73, 25, idest iuxta significatum horum nominum 'memoria', 'intellectiua' et 'uoluntas', que diuersa sunt, et per hoc uidentur esse diuersa; et hoc est contra primam opinionem. *Et hec tria etiam ad se ipsa referuntur* 73, 29–30...

<Distinctio quarta>

<I.3. Pars tertia>

130

- 4, 1 *Hic oritur questio* 77, 21–22 etc. Hic est tertia pars huius libri.

*Quod unus unum* 78, 3–4. Masculine ponitur 'unum', idest *quod non solum* 78, 11 etc...

<Distinctio quinta>

- 5, 1 *Post hec queritur utrum* 80, 26–27 etc. Quia in precedenti capitulo dixit quod deus genuit deum, et cum deus idem sit quod essentia, uideretur forte quod essentia genuisset essentiam, uel pater essentiam, uel essentia filium. 135

Ideo consequenter ponit has tres questiones, immo quattuor: I.3.1. utrum scilicet pater genuit diuinam essentiam I.3.2. uel essentia filium, I.3.3. uel essentia essentiam. Et determinat quod non, et probat hoc per rationes, scilicet quod non. I.3.4. Postea subiungit auctoritates que uidentur dicere quod sic, scilicet quod pater essentiam genuerit, et ita de aliis. Postea soluit exponens sensum auctoritatum. 140

I.3.1. Quod pater non genuit essentiam probat per tres rationes. Prima est: si pater genuit essentiam, sed generans non est generatum nec econtrario, ergo essentia non est pater nec econtrario, et hoc falsum. Secunda ratio est: si pater genuit essentiam, sed pater est ipsa essentia, ergo idem genuit se. Tertia est si pater etc... 145

---

120 B f. 5<sup>ra</sup>, l. 13; A f. 4<sup>vb</sup> 121 B f. 5<sup>ra</sup>, l. 18 123 B f. 5<sup>rb</sup>, l. 48 125 A f. 5<sup>rb</sup> 126 B f. 5<sup>vb</sup>, l. 18; A f. 5<sup>va</sup> 131 B f. 6<sup>ra</sup>, l. 43; A f. 5<sup>vb</sup> 134 B f. 6<sup>rb</sup>, l. 26; A f. 6<sup>ra</sup>

---

121–122 Et hoc ... angelo]  *marg. B*; ex hoc uidetur quia (*del. B*) optimus homo melior optimo angelo B 122 homo melior est]  *marg. B* 137 immo quattuor]  *marg. B* 139 quod]  *ex quia corr. interl. B*

---

121 uidetur] Vtrum anima sit dignior angelo uel econtrario  *marg. B* 131 *Hic oritur*] Distinctio quarta et tertia pars  *marg. B* 134 *Post hec*] Quinta distinctio  *marg. B* 143 probat] Rationes quare pater non generat essentiam  *marg. B*

## I.3.2–3. De aliis duobus ponit duas rationes, ut patet in littera.

150 *Hic autem nomine essentie intelligimus diuinam naturam*<sup>81, 5</sup>. Quare dicit hoc, cum illa omnino sint eadem? Solutio. Ideo quia...

*Ideoque quod de sapientia, hoc de essentia dicimus*<sup>81, 33–34</sup>, ergo pari ratione, cum iustitia et misericordia dei idem sint, quicquid dicitur de una, et de alia. Sed iustitia dampnat, ergo misericordia dampnat. Solutio...

155 *Ita etiam non est dicendum*<sup>82, 16</sup>. Hic obici potest: persona est pater, ergo persona generat. Hoc argumentum conceditur, ergo pari ratione: essentia est pater, ergo essentia generat. Solutio...

160 I.3.4.1. *Cum enim una et summa*<sup>82, 19–20</sup> etc. Hic obiecit Ioachim abbas magistro et dixit quod esset hereticus: “Si tu dicis quod essentia non generat essentiam, quia essentia est una et summa res et ita oporteret quod idem se gigneret, ita debes dicere quod deus non genuit deum, quia deus est quedam summa res”...

*Sigillatim*<sup>82, 26</sup>, idest distincte; *sicut essentia est de essentia*<sup>82, 26–27</sup>...

165 <D>*icitur quoque et frequenter in sacra*<sup>85, 2</sup> etc. Tres questiones superius posuerat ut eas solueret, scilicet utrum pater genuerit essentiam etc. Et soluit quod nec sic, nec sic.

170 I.3.4.2. Sed quia sancti uidentur dicere contrarium, ideo huiusmodi auctoritates assumpsit et exposuit. Vnde et in hac lectione exponit quasdam auctoritates que uidentur dicere quod essentia filium generet; destruit etiam iiii opiniones hereticorum, sicut patet in littera: quidam dicebant quod filius dei primo factus fuit homo purus, et postea factus est deus; quidam quod non fuit creatura, sed fuit in quadam fantasia; alii quod filius dei genitus est ex nihilo; alii dicunt quod fuit filius adoptionis non nature.

*De substantia sua*<sup>85, 3</sup>, idest de substantia. Anastasius qui non concedit filium genitum de substantia patris...

---

148 B f. 6<sup>rb</sup>, l. 37 151 B f. 6<sup>va</sup>, l. 5; A f. 6<sup>rb</sup> 154 B f. 6<sup>va</sup>, l. 16 157 B f. 6<sup>va</sup>, l. 24 162 B f. 6<sup>vb</sup>, l. 7; A f. 6<sup>va</sup> 163 B f. 7<sup>ra</sup>, l. 15; A f. 6<sup>vb</sup>

149 *nomine essentie*] *scripsi*, in nomine ecclesie B 158 Si] *ex sic* B 163 etc.] *distinctio sexta add.* B 169 *littera*] *ex litera marg.* B 170 *quod*] *interl.* B 172 *adoptionis*] *ex uoluntatis corr. interl.* B

---

154 *obici potest*] *Probatio quod essentia generat essentiam marg.* B 157 *obiecit*] *Obiectio. Ioachim contra magistrum Petrum ideo quod essentia generat essentiam sicut deus deum marg.* B 168 *opiniones*] *Diuerse opiniones hereticorum de generatione filii. Ipse autem intendit probare quod filius dei simpliciter est ab eterno et eiusdem essentie cum patre marg.* B



## &lt;Distinctio sexta&gt;

175

6, 1 *Preterea queri solet*<sup>89, 4</sup> etc. Hic opponit Augustinus contra Euticiū et suos sequaces qui dicebant filium dei non esse filium nature uel substantie, sed uoluntatis; *Orosius*<sup>89, 5</sup>...

*Neque consilio, neque uoluntate pater genuerit filium, anathematizat sancta ecclesia. Item si quis nolente patre dicat natum filium, anathema sit. Non enim nolente patre coactus pater <uel> naturali necessitate ductus cum nollet, genuit filium; sed mox ut uoluit, sine tempore impassibiliter ex se unigenitum demonstrauit*<sup>91, 8–12</sup>.

180

I.3.5. Item notatur quod multiplex est necessitas, scilicet indigentie, unde in prima Ioh iii...

*Dialectica*<sup>89, 9</sup>, scilicet ratio subtilis uel subtilitas; *non nature uel substantie*<sup>89, 12</sup> etc...

185

## &lt;Distinctio septima&gt;

7, 1 *Hic queri solet*<sup>91, 15–16</sup> etc. Ultimo dixit magister quod sicut pater potens genuit filium, sic et uolens. Ex hoc sequitur quod potuit et uoluit generare filium; et quia ex hoc uidetur sequi quod pater possit et uelit quod non filius et quod melior sit, quia hoc bonum, scilicet generare filium, non potest neque uult filius, ideo hic determinat potentiam que est in patre et in filio. Ponit etiam quedam argumenta hereticorum de hoc et etiam soluit et dubitationes auctoritatum quas exponit.

190

Postea dicit de proprietate siue ueritate essentie et immutabilitate et simplicitate et utrum hec uerba 'est', 'fuit', 'erit' dicantur de deo et in quo sensu. Ponit etiam dubitationes auctoritatum et exponit easdem.

195

I.3.6. Ad intelligentiam ergo huius capituli et multorum sequentium notandum quod circa trinitatem tria sunt predicabilia, secundum quorum commutationem fit fallacia figure dictionis: omne enim nomen dictum de trinitate siue de deo aut est essenziale et predicatur in quid, aut personale et predicatur in quis siue in quem, aut notionale et predicatur in que siue in quam...

200

*A quibusdam*<sup>91, 16</sup> hereticis; *ergo potuit et uoluit*<sup>91, 17–18</sup>...

---

176 B f. 7<sup>va</sup>, l. 10; A f. 7<sup>rb</sup> 179 B f. 7<sup>va</sup>, l. 36 185 B f. 7<sup>vb</sup>, l. 28; A f. 7<sup>va</sup> 187 B f. 8<sup>ra</sup>, l. 3; A f. 7<sup>vb</sup> 202 B f. 8<sup>rb</sup>, l. 47; A f. 8<sup>ra</sup>

---

176 *solet*] potest *add. sed del.* B 176 opponit Augustinus] *ex* opponitur *corr. marg.* B 177 filium<sup>1</sup>] *scripsi*, filii B 177 filium<sup>2</sup>] *ex* filii *corr. marg.* B 192 quas] potest *add. sed del.* pB, ponit *add. marg.* sB 198 circa] *ex* contra *corr. marg.* B

---

183 notatur] Quod multiplex est necessitas et qua necessitate pater genuit filium *marg.* B 187 *solet*] <distinctio> 7 *marg.* B

## &lt;Distinctio octaua&gt;

## &lt;I.4. Pars quarta&gt;

205 <N>*unc de ueritate*<sup>95, 4</sup> etc. Hic est quarta pars huius libri et octaua distinctio. 8, 1

I.4.1. Solus deus uerax est ex se, scilicet sicut solus bonus, deus uerax est essentia, uerbo promissionis et opere impletionis. Econtrario, homo fallax est in essentia, idest deficiens, uerbo fallax, opere non implens.

210 Essentia diuina est uera siue ueritas, siue uerax propter duo: quia eterna et quia non ab alio est. Est enim suum esse et non potest intelligi non esse.

I.4.2. Immutabilis etiam propter duo est: | quia nec substantialiter mutatur, ut generetur uel corrumpatur; nec secundum accidens, quia nec alteratur, nec augetur, nec minuitur, nec mutatur secundum loci mutationem.

215 I.4.3. Simplex est propter quattuor: quia caret compositione partium essentialium et partium integralium, et compositione partium concretionis ex accidente et substrato, que melius concretio quam compositio dicitur. Caret etiam compositione potenciali, ut anima totum dicitur potentiale.

I.4.1. *Et ab eo quod est scire et dicta est scientia*<sup>95, 9</sup>, immo uidetur econtrario. Solutio. Verum est secundum nomen siue secundum deriuationem nominis...

220 Ex iii *Ego sum qui sum*<sup>95, 11</sup> Quis loquitur hic? Aut essentia, aut persona. Persona non uidetur...

I.4.2. *Ideoque Apostolus*<sup>97, 12</sup>, Ad Thim i, ultimo; *quam nulla potest habere creatura*<sup>97, 17-18...</sup> 8, 2

225 I.4.3. *Sola* | *proprie*<sup>98, 20</sup> etc. In premissis actum est de ueritate et incommutabilitate diuine essentie. Hic uero agit de simplicitate eiusdem, et hoc ordine: quia contraria iuxta se posita magis elucent, ideo primo ostendit quod omnis creatura est composita, et primo de corporalibus; postea de incorporalibus; tertio cum deus sit simplex, quare ab Augustino dicatur multiplex; quarto ostendit per uerba Augustini, scilicet quod "omne predicamentum remouetur a deo", 230 quinto ostendit quod quicquid est in deo, deus est, utendo magis auctoritatibus quam rationibus.

205 B f. 8<sup>va</sup>, l. 48; A f. 8<sup>rb</sup> 211 B f. 8<sup>vb</sup>, l. 1 220 B f. 8<sup>vb</sup>, l. 11; A f. 8<sup>va</sup> 222 B f. 8<sup>vb</sup>, l. 25  
224 B f. 9<sup>ra</sup>, l. 22; A f. 8<sup>vb</sup>

209 uera] *ex uere corr. interl. B* 220 Ex iii] *interl. B* 224 etc.] Cum dicitur "deus est simplex", 'simplex' significat diuinam essentiam et priuat omnem diuisionem que quadruplex est, ut pro Christo prenotat(?) siue connotat priuationem omnis(?) compositionis etc. *add. A* 228 dicatur] *dici add. sed del. B* 229 per] *marg. B* 229 a deo] *ex ab eo corr. interl. B*

205 <N>*unc*] *Distinctio 8 marg. B*

I.4.3.1. Sed quia dubium est de anima utrum sit simplex uel composita, ideo sit nobis questio de hoc.

Et uidetur quod sit composita. Dicit enim Augustinus...

*Eademque* 98, 20, scilicet diuina essentia; *siue quarumlibet* 98, 21...

235

<Distinctio nona>

<I.5. Pars quinta>

ix distinctio.

9, 1 <N>*unc ad distinctionem personarum* 103, 6. Vltimo actum est de simplicitate diuine essentie que tante simplicitatis est, ut dicit Augustinus, quod nulli predicatorum subiacet. 240

Sed quia essentia et persona idem sunt in essentia, crederet quis quod sicut tantum est una essentia, et una tantum persona. Ideo immediate agit magister de diuersitate personarum hoc ordine:

I.5.1. primo de coeternitate filii cum patre agit ponens auctoritates Ylarii, Augustini et Ambrogii hoc ostendentium et disputantium contra hereticos qui hoc negabant. Et quia filius est | coeternus patri, ideo post querit utrum melius dicatur "filius semper natus", uel "semper nascitur". Et de hoc ponit auctoritates sanctorum que sibi uidentur contradicere. Gregorius et Augustinus in hoc consentiunt quod melius dicatur "semper natus est"... 245 250

*Naturaliter* 103, 8-9, ad differentiam eorum qui adoptiue et aliis modis dii dicuntur, unde naturaliter, idest non adoptiue, non nuncupatiue etc.; *personaliter sit alius* 103, 12-13...

9, 2 *Item: "Si dei filius"* 104, 3 etc. Sophistica uidetur hec distinctio uel obiectio Augustini, quia cum dicitur "filius est uirtus et sapientia patris", hec nomina 'uirtus' et 'sapientia' ponuntur personaliter. Cum autem dicitur "numquam fuit deus sine uirtute et sapientia", <'uirtus'> et 'sapientia' ponuntur essentialiter, et ita est ibi equiuocatio. Solutio. Argumentatio non ualet... 255

<Distinctio decima>

10, 1 "<N>*unc*", *post filii eternitatem* 110, 16 etc., idest ostensa filii cum patre coeternitate.

I.5.2. *De spiritu sancto disseramus* 110, 16-17, et est debitus ordo. Filius enim a 260

235 B f. 9<sup>rb</sup>, l. 39; A f. 9<sup>ra</sup> 238 B f. 9<sup>vb</sup>, l. 22; A f. 9<sup>rb</sup> 247 A f. 9<sup>va</sup> 251 B f. 10<sup>ra</sup>, l. 2  
253 B f. 10<sup>ra</sup>, l. 26 259 B f. 10<sup>vb</sup>, l. 11; A f. 10<sup>rb</sup>

245 agit]  *marg. B* 246 hoc]  *ad praem. interl. B* 249 et Augustinus]  *iter. B*

233 questio de hoc]  *Questio utrum anima sit composita marg. B* 239 Vltimo]  *Quinta pars huius li<bri> marg. B* 245 primo]  *Questio utrum melius dicatur "filius semper natus est" uel "semper nascitur" marg. B* 259 "<N>*unc*" ]  *Distinctio decima marg. B*

solo patre est, spiritus sanctus uero ab utroque procedit. Sed notatur quod sicut ex patre nascitur filius et non econtrario, et ex utroque procedit <spiritus sanctus> et non econtrario, ita ex persona sapientia et non econtrario, et ex utroque amor siue uoluntas et non econtrario, et ideo potentia patri, sapientia filio, amor spiritui sancto attribuitur. Alia ratio est, quia quod pater et filius communiter spirant spiritum sanctum et equaliter, signum est et probatio quod diligunt se, et ideo etiam dilectio apropiatur spiritui sancto.

Hoc autem ordine agit de spiritu sancto, scilicet:

I.5.2.1. primo dicit quod spiritus sanctus est amor patris et filii;  
 270 I.5.2.2. secundo quod equaliter procedit ab illis, ibidem tangens dissensionem que uidetur esse inter nos et Grecos. Illi enim dicunt quod spiritus sanctus non procedit a filio...

I.5.2.3. tertio cum spiritus sanctus idem sit in essentia cum patre, est patris sicut filius: quare spiritus sanctus non dicitur genitus sicut filius?

275 I.5.2.4. quarto de gemina processione, eterna scilicet et temporali;

I.5.2.5. quinto utrum prelati possint dare spiritum sanctum;

I.5.2.6. sexto utrum spiritus sanctus detur a se ipso. Sed hic multa possunt queri.

I.5.2.1. Sed primo queritur utrum pater diligit filium spiritu sancto, et multa alia que patebunt infra.

280 Quod ergo pater et filius diligant se spiritu sancto patet per hoc quod dicit Augustinus...

Sed obicitur illis qui dicunt quod iste ablatius ‘spiritu sancto’ tenetur formaliter, cum dicitur “pater diligit filium spiritu sancto”. Illi enim dicunt quod duplex est dilectio, scilicet essentialis que communis est tribus personis, et personalis que proprie est ipse spiritus sanctus. Queritur ergo quam habitudinem significet hoc uerbum ‘diligit’, cum dicitur “pater diligit filium spiritu sancto”. Si essentialem tantum, ergo...

*Nunc post filii etc.; uidere* 110, 16–17, scilicet in uia; *conceditur* 110, 17...

---

273 B f. 10<sup>vb</sup>, l. 31 283 B f. 11<sup>rb</sup>, l. 29; A f. 10<sup>vb</sup> 289 B f. 11<sup>va</sup>, l. 23; A f. 11<sup>ra</sup>

261 sicut]  *marg. B 262–263 et ex utroque... econtrario<sup>1</sup> ] marg. B 263 sapientia ] sapientia add. sed del. B 269 amor ] aliquid add. sed del. B 273 spiritus sanctus ] marg. B 273 cum patre, est ] marg. B 277 sanctus ] iter. sed del. B 281 diligant ] ex diligunt corr. interl. B 286 habitudinem ] marg. B*

261 notatur] Quare potentia patri, sapientia filio, uoluntas et amor, siue dilectio, uel etiam caritas apropiatur spiritui sancto  *marg. B 279 queritur ] Questio marg. B 281 Quod ] Questio si pater et filius diligunt se spiritu sancto marg. B 283 obicitur ] Contra illos qui dicunt quod iste ablatius “spiritu sancto” tenetur formaliter... marg. B*

## &lt;Distinctio undecima&gt;

290

11, 1 I.5.2.2. *Multi heretici negauerunt* <sup>114, 14</sup>. Sed numquid Greci heretici sunt qui hoc negant? Non, sed multi alii; *apostolus*: “*Misit*” <sup>114, 16</sup>...

11, 2 *Sciendum tamen quod Greci* <sup>116, 20</sup>. Queritur de controuersia que est inter nos et Grecos utrum sit realis uel uocalis tantum. Et uidetur quod realis, quia ipsi dicunt quod spiritus sanctus non procedit et nos quod sic... 295

## &lt;Distinctio duodecima&gt;

12, 1 *Item queritur, cum spiritus sanctus procedit a filio* <sup>cf. 118, 4</sup>. Ostensum est prius quod spiritus sanctus procedit a patre et filio. Sed quia adhuc dubitari posset, utrum hoc secundum prius uel posterius, scilicet an prius a patre uel filio, et utrum plenius a patre uel plenius a filio, unde hic determinat has duas questiones, dicens quod simul ab utroque procedit equaliter. 300

*Nato iam filio* <sup>118, 7-8</sup>. Hec est duplex: “spiritus sanctus procedit uel processit a patre filio iam nato” sicut hec “dies nata est orto iam sole”...

## &lt;Distinctio tertia decima&gt;

13, 1 I.5.2.3. *Post hec considerandum* <sup>121, 25</sup> etc. Hic incipit tertia pars capituli de spiritu sancto. 305

*Tale aliquid suspicetur* <sup>cf. 122, 7</sup>, scilicet quod pater uel filius dicatur mater. Sed contra...

## &lt;Distinctio quarta decima&gt;

14, 1 <P>*reterea diligenter annotandum est* <sup>126, 3-4</sup> etc. In hac lectione hic principaliter de tribus agitur: 310

I.5.2.4. primo de gemina processione spiritus sancti;

I.5.2.5. secundo utrum prelati ecclesie possint dare spiritum sanctum;

I.5.2.6. tertio utrum spiritus sanctus possit dare se ipsum.

I.5.2.4. Sed queritur quid significet hoc uerbum ‘procedit’ cum dicitur

291 B f. 11<sup>vb</sup>, l. 37; A f. 11<sup>rb</sup> 293 B f. 12<sup>ra</sup>, l. 6 297 B f. 12<sup>ra</sup>, l. 41; A f. 11<sup>va</sup> 305 B f. 12<sup>va</sup>, l. 17; A f. 12<sup>ra</sup> 309 B f. 12<sup>vb</sup>, l. 36; A f. 12<sup>rb</sup>

295 quod] *marg.* B 298 adhuc] huiusmodi *add. sed del.* B 303 est] *interl.* B 309 *annotandum*] *ex* ante notandum *corr. interl.* B 311 spiritus sancti] *interl. et iter. marg.* B

291 *negauerunt*] <distinctio> 11 *marg.* B 293 Queritur] De controuersia inter nos et Grecos. Greci dicunt quod... *marg.* B 297 *Item*] Distinctio xii *marg.* B 302 hec est duplex] Quod hec duplex: “spiritus sanctus procedit uel processit (*scripsi*, procedet B) a patre filio iam nato” *marg.* B 305 *Post*] Distinctio xiii *marg.* B 309 <P>*reterea*] xiiii *marg.* B 314 queritur] *Questio* quid significat ‘procedit’ cum dicitur “spiritus sanctus procedit a patre”, et cum dicitur “spiritus sanctus procedit in corda fidelium”, utrum idem uel non *marg.* B

315 “spiritus sanctus procedit in corda fidelium”. Et uidetur quod diuinam essen-  
tiam, quia dicit Iohannes Damascenus...

*Ad sanctificandum creaturam*<sup>126, 6</sup>, idest ad mundandum a peccato, ut in peccatoribus, uel *ad sanctificandum*<sup>126, 11</sup>, magis scilicet, ut in beata uirgine, uel ad sanctum ostenden- dum, ut in Christo homine.

320 *Accipite spiritum sanctum*<sup>127, 2-3</sup> etc., Ioh xx. Ecce hic habes quod temporalis proces-  
sio qua processit spiritus sanctus a filio in discipulos, ostendit eum eternaliter a filio  
processisse. Sed spiritus sanctus processit a se temporali processione in discipulos uel  
in quamlibet aliam creaturam, ergo ostendit quod ipse eternaliter a se ipso processit, et  
hoc falsum, quia sic distingueretur a se. Solutio...

325 <Distinctio quinta decima>

*Hic considerandum est cum spiritus*<sup>130, 25-26</sup>. Istud capitulum diuiditur in tres partes. Primo queritur utrum spiritus sanctus detur a se ipso, et summa solutionis est quod datur, et mittitur, et procedit a se ipso temporaliter, scilicet non eternaliter. | Secundo queritur utrum spiritus sanctus mittatur a se, et dicit quod sic. 15, 1  
330 Tertio utrum pater et filius mittantur a se. Filius mittitur a se, pater uero nec a se, nec ab alio mittitur, uel missus est, uel mitti potest.

*Sic donum*<sup>131, 10</sup>. Sicut misericors et miserator differunt, sic donum et datum...

<*H*>*ic queritur utrum semel tantum*<sup>135, 5-6</sup> etc.

335 I.5.2.7. Prius egit de una missione filii. Sed quia plures esse inueniuntur in  
sacra scriptura, et ideo crederet aliquis esse contrarietatem hic et in sacra scrip-  
tura, ideo modo determinat duplicem missionem filii, scilicet uisibilem et inui-  
sibilem.

340 I.5.2.8. Secundo cur pater non dicatur missus, quia scilicet in sacra scriptura  
non legitur apparuisse in subiecta creatura, uelut per hoc commendetur aucto-  
ritas principii in eo. Si enim diceretur ‘missus’, uideretur esse ab alio.

I.5.2.9. Tertio de duplici missione spiritus sancti: I.5.2.9.1. uisibili et I.5.2.9.2. inuisibili. Et hec tria principaliter continet hec lectio.

---

317 B f. 13<sup>rb</sup>, l. 1 326 B f. 13<sup>rb</sup>, l. 48; A f. 12<sup>vb</sup> 329 B f. 13<sup>va</sup>, l. 1 333 B f. 13<sup>va</sup>, l. 29; A f. 13<sup>ra</sup>

---

317 a peccato ] *ex a peccato corr. marg.* B 323 a se ipso ] *interl.* B 327 solutionis ] *interl.* B 329 et dicit quod sic ] *interl.* B 330-331 Filius mittitur ... potest ] *marg.* B 336 modo ] *aliquid add. sed del.* B 339 uelut ] *scripsi cum A*, uel B

---

320 hic habes ] Cuius signum fit quod dominus insufflauit in discipulos *marg.* B 326 *Hic* ] xv distinctio *marg.* B 336-337 inuisibilem ] Nota quod eadem est in essentia missio filii uel spiritus sancti, inuisibilis scilicet. Sed dicitur filius cum gratia illuminat ad cognoscendum... *marg.* B

I.5.2.8. <H>ic primo queritur utrum pater mittatur. Et uidetur quod sic, quia pater dat se et datur a se, ergo mittit se et mittitur a se. Et uidetur ibi esse locus a minori. Certum est enim quod non possumus dare nisi quod nostrum est... 345

15, 7 I.5.2.7. *Preter illam*<sup>135, 13</sup>, ergo illa. Ergo ex hoc uidetur relinquere magister quasi uerum quod eterna generatio filii sit missio...

15, 8 *Semel missus*<sup>136, 9–10</sup>. Contra. Bis fuit homo, quia ante passionem et tunc desiit esse homo et iterum post resurrectionem fuit homo, ergo bis fuit homo, ergo bis fuit incarnatus. Solutio... 350

<Distinctio sexta decima>

16, 1 I.5.2.9.1. <N>*unc de spiritu sancto uidendum est, preter ineffabilem*<sup>138, 4</sup> etc.

*Creature demonstratione*<sup>138, 11</sup>, in linguis igitur; *Pentecostes*<sup>138, 11</sup>...

*Corporali specie columbe*<sup>138, 18</sup>, Mat iii, Luc iii. Sed queritur quare spiritus sanctus apparuit super Christum in baptismo in specie columbe magis quam alterius auis. Si dicas quod propter proprietates | columbe... 355

*Quasi ferretur flatus*<sup>138, 19</sup>. Multiplex assignatur ratio quare cum flatu uenit spiritus sanctus in discipulos. Prima est, quia flatus...

16, 2 *Se ipso minor filius est*<sup>140, 17</sup>. Queritur cum in Christo sit diuersitas naturarum, secundum quas dicitur maior et minor se ipso, quare similiter non dicitur alius et alius, uel alter et alter. Et uidetur quod potius deberet sic esse, | quia alius respicit diuersas naturas... 360

<Distinctio septima decima>

17, 1 I.5.2.9.2. *Iam nunc accedamus*<sup>141, 25–26</sup> etc. Proximo actum est de missione spiritus sancti uisibili, unde hic consequenter agit de missione spiritus sancti inuisibili, et hoc ordine: 365

primo determinat quiddam quod est ualde necessarium ad sciendum quid sit infusio siue missio spiritus sancti inuisibilis, scilicet quod dilectio ipsa est deus. Cum enim dilectio dei nobis infunditur, tunc est infusio siue missio spiritus sancti inuisibilis; quomodo ergo scire potes quid sit missio spiritus sancti 370

---

346 B f. 14<sup>ra</sup>, l. 39; A f. 13<sup>va</sup> 348 B f. 14<sup>rb</sup>, l. 26 352 B f. 14<sup>va</sup>, l. 19; A f. 13<sup>vb</sup> 354 B f. 14<sup>va</sup>, l. 23 356 A f. 14<sup>ra</sup> 357 B f. 14<sup>va</sup>, l. 47 359 B f. 14<sup>vb</sup>, l. 48; A f. 14<sup>rb</sup> 361 A f. 14<sup>va</sup> 364 B f. 15<sup>ra</sup>, l. 29

---

349 ergo ... homo]  *marg. B* 356 quod]  *non add. sed del. B* 361 et alter]  *iter. cum A, om. B*

---

343 primo queritur]  *Questio de missione filii et spiritus sancti et utrum pater mittatur marg. B*  
 348 Contra]  *Quare filius dei bis homo, sed non bis incarnatus marg. B* 352 <N>*unc*]  *Di-*  
*stinctio xvi marg. B* 354 queritur]  *Quare spiritus sanctus apparuit in specie columbe non in*  
 *alia aue super Christum et alie questiones marg. B* 361 esse]  *Quot modis deus sit in creatura.*  
 *Nota quod v sunt modi essendi in creaturis ipsius dei. Inest enim omni creature et hoc triplici-*  
 *ter, scilicet essentialiter, potentialiter et presentialiter... marg. inf. A* 364  *Iam*]  *Distinctio xvii*  
 *marg. B*

inuisibilis nisi scias quid sit dilectio qua diligimus deum cuius infusio secundum magistrum est infusio spiritus sancti inuisibilis siue missio, et ideo primum necessarium ad sciendum quid sit missio spiritus sancti inuisibilis?

secundo auctoritatibus ostendit quod dilectio est deus;  
 375      tercio ostendit quod dilectio sit spiritus sanctus;  
         quarto ponit auctoritates que uidentur esse contrarie et soluit eas. Et hec sunt que principaliter dicuntur in hac lectione.

I.5.2.9.2.1. Sed notandum quod magistri opinio fuit quod ipsa dilectio qua tota trinitas diligit nos et qua nos diligimus et ipsam et proximum est ipse spiritus sanctus personaliter. Licet enim fides sit uirtus quedam in anima, scilicet habitus siue qualitas creata disponens animam ad credendum, et spes similiter ad sperandum, tamen caritas secundum magistrum non est aliquis habitus creatus quo diligimus deum et proximum, sed solo spiritu sancto diligimus deum et proximum...

385      *Ac tertia in trinitate persona*<sup>141, 27 – 142, 1</sup>, non ordine essendi, sed per modum intelligendi; *inuicem amant et nos*<sup>142, 9...</sup>

*Magis enim nouit dilectionem*<sup>142, 24</sup>, | ergo qui diligit fratrem, cognoscit dilectionem, et ita scit se habere dilectionem. Sed dilectio est caritas, ergo scit se habere caritatem...

I.5.2.9.2.2. *Ideo quia non solum non habenti*<sup>cf. 147, 15</sup> etc. Hic queri potest a magistro utrum in homine sancto quando dormit uel quando non cogitat actualiter de deo maneat spiritus sanctus, uel utrum ipse homo habeat spiritum sanctum. Si dicat quod homo non habuit nunc spiritum sanctum neque in eo manet spiritus sanctus, quomodo ergo est ille homo sanctus potius quam alius qui habet uirtutes informes? Item...

395      *Spiritus qui est in <te> duplo sit in me*<sup>147, 18–19</sup>, Reg iiiii, ii. Hec determinatio duplex...

<Distinctio octaua decima>

*Hic queritur*<sup>152, 16</sup> etc. xviii distinctio.

I.5.2.9.2.3. Hic notandum quod hoc nomen 'donum' in secunda significatione

385 B f. 15<sup>vb</sup>, l. 31; A f. 15<sup>rb</sup>   387 B f. 16<sup>ra</sup>, l. 1   389 B f. 16<sup>rb</sup>, l. 38; A f. 15<sup>vb</sup>   395 B f. 16<sup>va</sup>, l. 4   397 B f. 16<sup>vb</sup>, l. 37; A f. 16<sup>rb</sup>

376 sunt] *interl.* B   377 lectione] *ex* locutione B   395 duplex] *ex* duplo *interl.* B   397 xviii distinctio] *interl.* B

378 notandum] Nota de caritate *marg.* B   389 queri potest] *Q*uestio utrum in homine sancto quando dormiret uel quando non actualiter cogitat de deo sit spiritus sanctus *marg.* B   398 notandum] *D*istinctio 18. Quod donum dicitur multipliciter, et differentia inter donum donabile et datum. Secundum primas duas significationes est personale et ab eterno, secundum tertiam essentielle et temporale *marg.* B



significat idem quod in prima, scilicet processionem, et plus etiam effectum connotatum in cre<a>turis. Dictum de spiritu sancto significat processionem qua ab eterno procedit a patre et filio et supponit spiritum sanctum, et hoc fit dupliciter: quando<que> [et] nihil connotat, et tunc est proprium nomen illius persone, scilicet spiritus sancti, et tunc idem est “spiritus sanctus est donum” et “spiritus sanctus procedit a patre et filio”; quandoque connotat respectum ad creaturas siue effectum in habitu... 400 405

*Et ipsum communiter omnes boni* 152, 20, idest sine acceptione persone uel propter mutam ecclesie membrorum subministrationem, ut quilibet sit bonus in communi, non sibi tantum; *non enim singuli* 153, 2 etc...

18, 3 *Nascendo accepit* 155, 17 etc., ergo filius nascendo est, ergo filius nascendo est deus, ergo natiuitate est deus. Contra. Dicit Augustinus... 410

### <Distinctio nona decima>

19, 1 I.5.3. *Nunc postquam* 159, 9 etc.

*In omnibus* 159, 13, idest eternitate, magnitudine, sapientia et huiusmodi, equalis est patri; *ad diuine nature pertinet unitatem* cf. 159, 17. Hoc dicit ad differentiam humane nature Christi. 415

*Aut maior est pater* 159, 18. Contra. Super xvi distinctionem: *Hylarius autem* cf. 141, 7 etc., ibi dixit Hylarius quod pater est maior filio, nec tamen filius minor est patre. Solutio...

19, 4 *Propter diuine nature unitatem* 161, 22, idest quia eandem habent naturam. Sed si propter hoc dicitur esse in patre filius, quia sunt eiusdem nature...

*Sed iam nunc* 163, 17 etc. Intentio magistri erat ostendere quod pater non superat filium magnitudine neque econtrario. Et ad hoc adduxerat illam auctoritatem “Ego in patre” etc., que quia difficilis est, multas adduxit sanctorum expositiones. Hic uero reddit ad propositum. *Pars est* 163, 26. Contra. Iohannes Damascenus dicit: “Non natura, sed numero differre dicuntur hypostases”, ergo in trinitate est numerus hypostasum. Hoc uerum est in numero creato; sed cuiuslibet numeri pars est unitas, ergo in trinitate sunt partes, ergo quilibet persona est pars trinitatis. Solutio... 420 425

---

406 B f. 17ra, l. 22; A f. 16va 409 B f. 17rb, l. 12 412 B f. 17va, l. 37; A f. 17ra 418 B f. 17vb, l. 44; A f. 17rb 420 B f. 18ra, l. 37; A f. 17va

---

400 significat] *ex* significet *corr.* B 401 qua] *ex* quia *corr.* B 401 procedit] *ex* processit *corr. interl.* B 403 scilicet spiritus sancti] *interl.* B 407 communi] *scripsi*, commune B 416 *pater*] *ex* patri *corr.* B 416 distinctionem] *p*B, capitulum *s*B

---

412 *Nunc*] xix distinctio  *marg.* B 418 Sed] Ratio quare pater est in filio et econtrario, et expositio huius “ego in patre et pater in me”  *marg.* B

- Hiis autem uidentur aduersari*<sup>167, 17</sup> etc. Probauit prius magister quod essentia non est uniuersale, neque persone particularia. Sed quia sancti uidentur dissentire circa hoc, ideo hic ponit contrarietates sanctorum et soluit eas. Augustinus enim... 19, 9
- 430 *Quod ibi magnum*<sup>170, 12-13</sup> etc. Equalitatem in magnitudine hic probat hoc modo. In tribus personis est idem ueritas et magnitudo... 19, 11
- I.5.3.1. *Preterea, cum dicitur deus trinus*<sup>cf. 171, 2-3</sup> etc. Hic queritur quid significet 'tres' secundum | theologiam: aut enim significat essentiam, aut personam, aut notionem. Si essentiam... 19, 12
- 435 *Indifferens equalitas*<sup>171, 4</sup>. Diuina essentia dicitur indifferens equalitas, quia penitus eadem | et indifferens est mens... 19, 12

<Distinctio uicesima>

- I.5.3.2. *Nunc ostendere restat*<sup>172, 4</sup>. 20, 1
- 440 Ostensa equalitate trium | personarum in eternitate et magnitudine ostendit eam etiam in potentia ponens rationes Augustini disputantis contra Maximinum qui dicebat patrem potentiolem et meliorem filio, quod improbat Augustinus per illam auctoritatem...
- Quia nec plus potest*<sup>172, 10</sup> etc., ergo solus spiritus sanctus tantum potest quantum pater et filius. Contra...
- 445 *Item alio modo probat*<sup>173, 17</sup>. Su<m>ma huius rationis talis est: pater aut potuit gignere filium sibi equalem, aut non. Si non, ergo impotens fuit... 20, 3
- Sed ordo nature*<sup>174, 16</sup>, ergo ordo naturalis est inter patrem et filium, ergo alius prior...

<Distinctio uicesima prima>

- Hic oritur questio trahens originem ex*<sup>174, 28-29</sup>. 21, 1
- 450 *Inseparabiles enim sunt*<sup>175, 6</sup> quoad esse, distincte tamen personali proprietate; *sed hoc dicentes*<sup>175, 9...</sup>

427 B f. 18<sup>rb</sup>, l. 41; A f. 17<sup>vb</sup> 430 B f. 18<sup>va</sup>, l. 32; A f. 18<sup>ra</sup> 433 B f. 18<sup>vb</sup>, l. 1 435 A f. 18<sup>rb</sup> 436 B f. 19<sup>ra</sup>, l. 1 438 B f. 19<sup>ra</sup>, l. 6; A f. 18<sup>rb</sup> 439 A f. 18<sup>va</sup> 443 B f. 19<sup>ra</sup>, l. 38 445 B f. 19<sup>rb</sup>, l. 9 447 B f. 19<sup>rb</sup>, l. 30; A f. 18<sup>vb</sup> 449 B f. 19<sup>rb</sup>, l. 39

428 Sed ] Quare dicat Damascenus quod essentia est uniuersale et persone particularia, et quare deus sit trinus et non triplex  *marg. B* 429 enim ] Quare deus dicatur magnus et quare ueritas  *marg. inf. B* 430 probat ] Probatio de equalitate magnitudinis que uidetur sophistica  *marg. B* 438 *Nunc* ] xx distinctio  *marg. B* 439 ostendit ] Probatur equalitas potentiarum, et uidetur sophistica  *marg. B* 445 Su<m>ma ] Probatio Augustini: pater aut potuit, aut uoluit, que sophistica uidetur  *marg. B* 447 ergo ] Quod ordo sit inter patrem et filium  *marg. B* 449 *Hic* ] xxi distinctio  *marg. B*

21, 2 *Post hec queritur utrum*<sup>175, 27</sup> etc. Duo querit hic magister. Primum est utrum hec sit uera “solus pater est deus”; secundum est utrum hec sit uera “pater est solus deus”. Ad hoc dicit magister...

<Distinctio uicesima secunda>

455

22, 1 I.5.4. *Post predicta <disserendum> nobis*<sup>178, 3-4</sup> etc. Determinata equalitate personarum agit de diuersitate nominum. Et ponit sex membra siue sex genera nominum, ut patet in littera.

Et ponit talem regulam de nominibus essentialibus: omne nomen quod secundum substantiam de deo dicitur, de omnibus personis dicitur et diuisim et simul, singulariter et non pluraliter, excepto hoc nomine ‘persona’. De qua regula, quasi occasione habita, agit de persona hoc ordine:

460

primo inuestigat significationem huius nominis ‘persona’;

secundo determinat qua necessitate dicantur tres persone;

tertio quare non dicimus “tres dii” sicut “tres persone”, cum idem sit deus et persona;

465

quarto querit quare non dicimus “tres essentie” sicut “tres persone”, cum idem sit essentia et persona.

I.5.4.1. Item quia persona est res distincta, ideo ibi interpositionem facit, et agit in parte de nominibus significantibus illam distinctionem, ut ‘duo’, ‘tres’, et huiusmodi.

470

I.5.4.2. Sed notatur quod dicit Iohannes Damascenus: “Oportet singulum eorum que in deo dicuntur non quod secundum substantiam est significare estimare, sed quod non est ostendere aut habitudinem quandam ad aliquid eorum a quibus distinguitur, ut creator, dominus, pater, filius et omnia relatiua; aut aliquid eorum que sequuntur naturam aut | operationem: naturam ut bonus; operationem, ut iustus”. In hac quadrimembri diuisione comprehendit Iohannes Damascenus omnia nomina dicta de deo. Sed prima pars potest dupliciter intelligi, scilicet...

475

*Alia uero sunt que translative*<sup>178, 11</sup>, idest magis improprie, et sic patet solutio obiectionis que sequitur. | Sed uidetur quod non sit bona hec diuisio...

480

---

452 B f. 19<sup>rb</sup>, l. 43 456 B f. 19<sup>va</sup>, l. 34; A f. 19<sup>ra</sup> 476 B f. 19<sup>vb</sup>, l. 1 480 B f. 19<sup>vb</sup>, l. 8  
481 A f. 19<sup>rb</sup>

---

453 pater est solus deus ] *ex* solus pater est deus *corr. interl.* B 457 diuersitate ] *ex* diuersitate *corr. interl.* B 465 quare ] *ex* queritur *corr. marg.* B 473–474 significare estimare ] *scripsi*, † singulare efficere B 476 operationem: naturam ] *scripsi cum Ioh. Dam.*, operationi naturum(?) B

---

452 querit ] Obiectio de hiis propositionibus “solus pater est deus”, “pater est solus deus” *marg.* B 456 *Post* ] xxii distinctio *marg.* B 472 notatur ] De diuisione nominum. Secundum Augustinum vi sunt membra, secundum Iohannem Damascenum quattuor *marg.* B

## &lt;Distinctio uicesima tertia&gt;

I.5.4.3. *Predictis tamen adiciendum est* <sup>cf. 181, 4-5.</sup> De suppositione huius nominis 'persona' multe fuerunt opiniones. De hoc nomine 'persona' opinio magistri, 23, 1  
 485 ut uidetur in littera, fuit quod in predicato positum semper significat essen-  
 tiam, et hoc in numero singulari; in plurali uero semper hypostasim. Alii dicunt  
 quod hoc nomen 'persona' semper significat essentiam, sed numquam supponit  
 eam...

Circa personam queritur:

- 490 I.5.4.3.1. primo quid significet;  
 I.5.4.3.2. secundo de diffinitione Boetii;  
 I.5.4.3.3. tertio utrum uniuoce predicetur de personis creatis et increatis;  
 I.5.4.3.4. quarto de differentia persone ad essentiam.  
 495 I.5.4.3.1. Probatur ergo primo quod hoc nomen 'persona' significat essentiam.  
 Dicit enim Augustinus...

*Que secundum substantiam* <sup>181, 13</sup> pure supponit uel significat; *<q>uod autem perso-  
 na* <sup>181, 17</sup> etc...

## &lt;Distinctio uicesima quarta&gt;

*Hic diligenter inquiri* <sup>187, 5.</sup>

500 *<C>um enim dicitur "unus deus"* <sup>187, 19-20</sup> etc., ergo eadem ratione cum dicitur "una  
 persona" excluditur multitudo personarum, et ita hec est falsa "una persona est". Ad  
 hoc dicunt quidam...

## &lt;Distinctio uicesima quinta&gt;

*Preterea considerandum est* <sup>190, 3</sup> etc. In precedenti distinctione incepterat magister 25, 1  
 505 agere de persona. Et quia persona est res distincta, quasi quandam interpositio-  
 nem faciens egit de nominibus significantibus illam distinctionem.

Nunc redit ad propositum determinans utrum persona idem sit quod essentia,  
 assignans triplicem acceptionem huius nominis 'persona', dicens quod persona  
 quandoque significat essentiam, ut cum dicitur "pater est persona"; quandoque  
 510 hypostasim...

483 B f. 20<sup>ra</sup>, l. 36; A f. 19<sup>va</sup> 489 B f. 20<sup>ra</sup>, l. 49 496 B f. 20<sup>vb</sup>, l. 7; A f. 20<sup>ra</sup> 499 B f. 21<sup>ra</sup>,  
 l. 14; A f. 20<sup>rb</sup> 504 B f. 21<sup>ra</sup>, l. 34; A f. 20<sup>va</sup>

486 dicunt] *interl.* B 501 ita] et *add. sed del.* B 508 persona<sup>2</sup>] *scripsi*, prima B (*om.* A)

483 *Predictis*] 23 *distinctio marg.* B 484 *opiniones*] Diuerse opiniones quid significet hoc  
 nomen 'persona' *marg.* B 489 *queritur*] *Questio* quid significet hoc nomen 'persona'. Item  
*questio* de diffinitione Boetii. Item *questio* de differentia persone ad essentiam. Item si uniuoce  
 predicetur de personis creatis et increatis *marg.* B 497 etc.] <distinctio> 23 *add. marg.* B 499  
*Hic*] *Distinctio* xxxiii *marg.* B 504 *Preterea*] xxv *marg.* B

Sed possunt hic queri duo:

I.5.4.3.2. primum de diffinitione persone;

I.5.4.3.4. secundum de differentia persone ad essentiam.

I.5.4.3.2. Diffinit ergo Boetius personam hoc modo: "Persona est rationalis nature indiuidua substantia", ergo persone sunt...

515

Item secundum hoc uidetur quod anima sit persona, quia anima est rationalis nature indiuidua substantia, ergo est persona. Contra. Anima non est per se una, ergo non est persona.

I.5.4.3.4. Secundo queritur utrum persona differat ab essentia aut non. Et uidetur quod sic, quia persona est distincta, essentia non...

520

I.5.4.1. <D>icit magister (distinctio xxiii) quod 'unus' et alia nomina numeralia pure priuatiua sunt, unde unus idem est quod non plures. Sed contra hoc obicitur sic: unus deus est...

*Ad se dicitur* 190, 16, idest non ad aliud extra; *et idem est deo esse personam* 190, 16–17 etc...

25, 3 *Nunc inspiciamus* 194, 22 etc. Supra dictum est quod hoc nomen 'deus' cum uerbo significante notionem trahitur ad supponendum pro persona, et cum dicitur "deus generat" supponit pro persona patris, cum dicitur "deus generatur" pro persona filii siue pro filio. Ergo sicut uere dicitur "alia persona generat, alia generatur", ita potest dici "alius deus generat, alius deus generatur". Solutio...

525

*Alius est pater in persona* 194, 29. Contra. Quia Sortes et Plato conueniunt in homine, non differunt in homine, ergo similiter cum tres persone conueniant in persona, pater non est alius a filio in persona. Solutio...

530

#### <Distinctio uicesima sexta>

26, 1 *Nunc de proprietatibus personarum quas* 196, 26 etc. Magister determinauit prius de unitate diuine essentie, secundo de distinctione personarum, postea de equalitate. Hic incipit agere de notionibus; sed prius tamen ostendit quare Ieronimus dixerit non esse utendum hoc nomine 'hypostasis'. Vel ita continua: prius egit de personalibus et essentialibus nominibus, nunc autem de notionalibus, ut paternitas, filiatio et huiusmodi. Potest autem appellari notio omnis proprietatis, per quam habetur notitia de subiecto. Sed dubitatur an

535

511 B f. 21<sup>ra</sup>, l. 47 516 B f. 21<sup>rb</sup>, l. 4 521 B f. 21<sup>va</sup>, l. 21; A f. 20<sup>vb</sup> 524 B f. 21<sup>vb</sup>, l. 37; A f. 21<sup>rb</sup> 525 B f. 22<sup>ra</sup>, l. 2 530 B f. 22<sup>ra</sup>, l. 14 534 B f. 22<sup>ra</sup>, l. 38

538 filiatio ] *ex filius corr. interl.* B

512 primum ] *Questio de diffinitione persone Boetii marg. B* 513 secundum ] *Questio de differentia persone ad essentiam marg. B* 515 persone sunt ] *Preterea* 190,4 etc. Ita prius dixit magister quod hoc nomen 'persona' dicitur secundum substantiam, idest significat essentiam, et hoc probauit per Augustinum qui dicit quod idem est deo deum esse et esse personam. Item dicit quod cum dicitur "pater est persona"... *marg. inf. B* 516 uidetur ] Item probatio quod anima sit persona *marg. B* 523 obicitur ] *Questio utrum 'unus', 'duo', 'tres' et similia sint tantum priuatiua uel positua. Nota quod hec questio que hic ponitur pertinet ad xxiii distinctionem marg. B* 528 Ergo ] *Probatio quod alius deus generat et alius deus generatur marg. B* 530 Contra ] *Probatio quod pater non est alius in persona a filio marg. B* 534 *Nunc* ] xxvi, et vi pars huius libri *marg. B*

540 omnis notio in trinitate sit relatio, propter innascibilitatem que, si relatio est, quam habet correlationem? Et si habet, | plures erunt notiones quam quinque. *Venenum* 197, 2...

<I.6. Pars sexta>

*Nunc de proprietatibus* 196, 26 etc. Hic incipit magister agere de proprietatibus. Et nota congruum ordinem quem tenet magister: primo egit de unitate essentie,  
545 postea de trinitate personarum, nunc de quinario notionum, idest de quinque notionibus. Prius enim est unitas essentie quam trinitas personarum, et trinitas personarum quam quinarium notionum ('prius' dico quoad modum intelligendi qui est ex parte nostra; in re enim nullus est ordo inter essentiam et personas et notiones).

550 Agit autem de notionibus hoc ordine:

primo determinat de tribus notionibus personalibus, idest paternitate, filiatione, processione, ostendens eas secundum diuersos auctores diuersis uocabulis appellari et quedam alia dubia que patent in littera;

555 secundo ponit generalem regulam de omnibus relatiuis nominibus;

tertio agit de innascibilitate et communi spiratione determinans que circa illas dubitabilia sunt;

quarto de quibusdam que appropriate, non proprie tribus personis conueniunt, ut unitas patri, equalitas filio, et quomodo pater diligit dilectione que ab ipso procedit, non tamen sapiat sapientia quam genuit etc., que circa istam  
560 materiam dubitari possunt;

quinto querit an ipse proprietates sint persone et an sint ipsa diuina essentia, elidens ibi errores quorundam hereticorum male sentientium circa materiam istam;

565 sexto et ultimo tangit parum de nominibus que de deo translative per similitudinem dicuntur.

I.6.1. Sed circa hec multa possunt queri, sed tamen tria principaliter: primo an notiones sint, et quid sint et quomodo sint, et secundo quot sint, tertio de unaquaque per se, quid sit et quomodo sit, et ad quid sit.

570 Et notandum quod de notionibus multe et uarie fuerunt opiniones et adhuc sunt. Quidam dicunt quod notiones non sunt nisi in modo loquendi; isti dicunt quod omnino idem est pater et paternitas et quod dicitur "paternitas" modus est loquendi...

---

541 A f. 21<sup>va</sup> 542 B f. 22<sup>rb</sup>, l. 7

---

564–565 similitudinem] *scripsi cum* A, similitudinem B 568 quomodo] *scripsi cum* A, quo ratio B 568 sit<sup>3</sup>] *scripsi cum* A, sint B

---

550 Agit] Que et quot terminantur circa notiones et quo ordine  *marg.* B 566 queri] Quod diuerse sunt opiniones de notionibus, an sint, et quot sint, et alia huiusmodi  *marg.* B

- Prol. *Cupientes*<sub>3, 2</sub> etc. *Hec ergo que sunt* cf. 57, 17 etc.
- 1, 3 In Mar xii *cum pauperulam in* Ad ii, Cor v *uel per speculum*  
 In Luc x *ga<zophylacium>*<sub>3, 2-3</sub> *uel in enigmate*<sub>57, 24</sub> 575
- 1, 2 In Ecc xxxiii *laborisque mercedem*<sub>3, 4...</sub> *Hic considerandum*<sub>56, 2...</sub>
- 26, 1 <P>robatum est quod prima opinio, que dicit quod notiones non sunt, uera est.  
 Contra. Probatur quod sunt. Primo sic dicit Augustinus...
- Ab Arrianorum presule*<sub>197, 9</sub>, scilicet Maximiano; *nouellum nomen*<sub>197, 10...</sub>
- 26, 3 *Si aliquando esse cepisset*<sub>199, 3</sub> etc., ergo cum filius dei aliquando ceperit esse homo, 580  
 homo dicitur de ipso secundum accidens. Solutio...
- 26, 7 *Hic potest queri utrum pater*<sub>202, 8-9</sub> etc. *Scriptum est quoniam "deus spiritus est"*<sub>202, 13...</sub>

## &lt;Distinctio uicesima septima&gt;

- 27, 1 I.6.2.1. *Vtrum et iste sint ille*<sub>203, 21-22</sub> etc. Eadem proprietas significatur per hoc uerbum 585  
 'genuit' et per hec nomina 'pater', 'paternitas', sed differenter, quia 'paternitas' significat  
 abstractiue et non supponit hypostasim; 'genuit' significat quasi concretiue, nec sup-  
 ponit hypostasim, neque significat; 'pater' significat concretiue et supponit hypostasim  
 secundum quod subiectum est. Et ita patet quod esse patrem et gignere filium non est  
 idem, licet eadem proprietas hinc inde notetur.
- Ergo proprietas qua pater est pater*<sub>204, 14-15</sub> etc. Ex hoc patet quod hec est uera "pater 590  
 paternitate est pater", sed dicunt quidam quod duplex est...
- 26, 3 *Sed filius solus est ymago*<sub>206, 21</sub>. Contra. Gen ii, pater ad filium et spiritum sanctum  
 "Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram", ergo pater et filius et  
 spiritus sanctus sunt una ymago...
- Et quod eo dicitur uerbum siue ymago*<sub>207, 12</sub>. Sed filius eo quo est ymago est similis patri, 595  
 et eo quo est similis patri idem est patri, quia non est similitudo nisi in substantia, et  
 eo quo est idem patri est deus; ergo ex eo quo est filius est deus, quod falsum est, quia  
 deitate est deus et filiatione filius. Solutio...

---

573 B f. 22<sup>va</sup>, l. 40; A f. 21<sup>vb</sup> 577 B f. 22<sup>vb</sup>, l. 29; A f. 22<sup>ra</sup> 579 B f. 23<sup>rb</sup>, l. 22; A f. 22<sup>va</sup>  
 580 B f. 23<sup>rb</sup>, l. 31 582 B f. 23<sup>va</sup>, l. 27; A f. 22<sup>vb</sup> 584 B f. 23<sup>va</sup>, l. 39 592 B f. 23<sup>vb</sup>, l. 9;  
 A f. 23<sup>ra</sup> 595 B f. 23<sup>vb</sup>, l. 34

---

596 similitudo ] *scripsi*, similitudo B

---

578 Contra ] Argumenta quod prima opinio sit falsa  *marg. B* 582 *Hic* ] xxvii  *marg. B* 591  
 sed ] Quod hec duplex "pater paternitate est pater"  *marg. B* 592 Contra ] Quod non solum  
 filius ymago patris, immo etiam spiritus sanctus sit, hic probatur  *marg. B* 595 Sed ] Probatio  
 quod filius eo quo est filius, est deus, quod falsum est  *marg. B*

## &lt;Distinctio uicesima octaua&gt;

600 *Preterea considerari oportet*<sup>209, 10–11</sup> etc. 28, 1

*Secundum proprietatem generationis*<sup>209, 16–17</sup> intransitiue, similiter hic intransitiue: *proprietate innascibilitatis, idest quia ingenitus, differt a genito, ergo pater a filio auctoritate generationis, differt etiam proprietate innascibilitatis*<sup>cf. 209, 17–19</sup>, ergo filius subauctoritate natiuitatis differt a patre, ergo subauctoritas est in filio. Solutio...

605 *Ipsam uocantem innascibilitatem*<sup>211, 19</sup>. Queritur si innascibilitas sit relatio. Si sic, ergo 28, 3  
habet correlationem; illa correlatio est relatio, ergo plures sunt relationes siue notiones quam v. Item pater sicut est innascibilis, ita est improcessibilis, ergo sicut innascibilitas est proprietas patris, <ita> et improcessibilitas, et ita plures sunt notiones quam v. Solutio...

610 <Distinctio uicesima nona>

*Est preterea aliud nomen*<sup>215, 11</sup> etc. 29, 1

I.6.2.2. Hic magister agit de communi spiratione, sed non sub hoc nomine ‘communis spiratio’ – sub hoc nomine ‘principium’, quia uel tempore suo non fuit adhuc inuentum illud nomen uel quia non fuit usitatum. Et iste est ordo:

615 primo determinat quod hoc nomen ‘principium’ dicitur multipliciter;  
secundo dicit uel querit utrum pater eodem modo sit principium filii et spiritus sancti, et determinat quod non, quia est principium filii per generationem, sed spiritus sancti per spirationem;  
tertio querit utrum eodem modo pater et filius sint principium spiritus sancti, et dicit quod sic, quia ab utroque procedit per spirationem. Hoc continet lectio ista.

Sed hic tria queri possunt:

I.6.2.2.1. primum est quomodo pater et filius sint unum principium spiritus sancti;

625 I.6.2.2.2. secundum utrum communis spiratio sit personalis proprietas;

I.6.2.2.3. tertium utrum essentia sit principium spiritus sancti.

I.6.2.2.1. De primo igitur dicit Augustinus: “Fatendum est patrem et filium esse unum principium spiritus sancti, non duo principia”. Item dicit Boetius...

600 B f. 24<sup>rb</sup>, l. 8; A f. 23<sup>va</sup> 605 B f. 24<sup>va</sup>, l. 8; A f. 23<sup>vb</sup> 611 B f. 24<sup>vb</sup>, l. 25; A f. 24<sup>ra</sup>

601–602 *proprietate innascibilitatis*] *scripsi cum Petr. Lomb.*, proprietatem nascibilitatis B 605 innascibilitas] *ex nascibilitas corr. interl.* B 607 improcessibilis] *ex improcessibilitas corr.* B 614 illud nomen]  *marg. B* 620 lectio (?)] *ex locutio corr. interl.* B

600 *Preterea*] xxvi<ii>  *marg. B* 603 ergo] Probatio quod pater magis differt a filio quam filius a patre  *marg. B* 611 *Est*] xx<ix>  *marg. B* 627 De primo] Tunc quare pater et filius sint unum principium spiritus sancti  *marg. B*



29, 3 *Principium ad filium*<sup>215, 14</sup> per generationem et ad spiritum sanctum per communem spirationem. Et notatur quod licet filius sit principium de principio, tamen non habet principium, quia sic notaretur quod haberet principium in tempore. Spiritus uero sanctus non ab eterno principium est ratione connotati. *Auctor ostenditur*<sup>218, 13...</sup> 630

29, 2 *Ideo apostolus intelligens*<sup>216, 17</sup> etc. Immo uidetur quod per hoc potius debeat intelligi quod sint diuersa principia propter diuersas prepositiones cum diuersis casualibus et propter duas copulationes. Solutio... 635

29, 4 I.6.2.2.2. *Vnum autem principium sunt pater et filius*<sup>219, 3</sup> etc. Hic queritur utrum communis spiratio sit personalis proprietatis. Et uidetur quod sic...

I.6.2.2.3. Tertio questio fuit utrum essentia sit principium spiritus sancti. Et uidetur quod sic, quia principium spiritus sancti et persona spirans spiritum sanctum idem omnino est, et essentia est persona spirans spiritum sanctum, ergo... 640

*Nomen eius non habemus*<sup>219, 14</sup> uel non inuentum, quia scilicet non fuit in usu; *non habemus*<sup>219, 14...</sup>

<Distinctio tricesima>

30, 1 *Sunt et quedam ex tempore*<sup>cf. 220, 4-5</sup> etc. Prius egit magister de nominibus que dicuntur de deo ab eterno (I.6.1-2.). 645

I.6.3. Modo autem agit de hiis que dicuntur de deo ex tempore, quorum quedam dicuntur de deo respectu omnium creaturarum, ut dominus, creator et huiusmodi; quedam respectu rationalis creature tantum, ut recreator, redemptor et huiusmodi. Agit autem hoc ordine: 650

primo | ostendit quod quedam nomina dicuntur | de deo ex tempore, idest cum tempore, respectu creaturarum quarumdam, ut dominus, creator et huiusmodi respectu angeli, celi empirei et materie quattuor elementorum, quorum dominus et creator cepit esse cum tempore et non in tempore, quia nondum fuit tempus(?); sed <respectu> aliarum creaturarum dicuntur de deo in tempore, ut respectu hominis et huiusmodi, quorum dominus cepit esse in tempore siue precedente tempore; 655

---

629 B f. 25<sup>va</sup>, l. 22; A f. 24<sup>vb</sup> 633 B f. 25<sup>va</sup>, l. 30 636 B f. 25<sup>vb</sup>, l. 13; A f. 25<sup>ra</sup> 638 B f. 25<sup>vb</sup>, l. 33 642 B f. 25<sup>vb</sup>, l. 44 645 B f. 25<sup>vb</sup>, l. 49 651 B f. 26<sup>ra</sup>, l. 1 651 A f. 25<sup>rb</sup>

632 connotati] quia non fuit ab eterno *add. sed del.* B 635 duas] *ex* diuersas *corr. marg.* B 648 deo] *ex tempore add. sed del.* B 655 creaturarum] *que add. interl.* B

---

630 notatur] Quod principium non tantum importat principalitatem, sed etiam auctoritatem *marg.* B 633 uidetur] Probatio quod pater et filius, et spiritus sanctus sunt plura principia *marg.* B 636 queritur] Questio secunda, scilicet utrum communis spiratio sit personalis proprietatis *marg.* B 638 Tertio] Questio tertia, scilicet utrum essentia est principium spiritus sancti *marg.* B 645 *Sunt*] Distinctio xxx *marg.* B 651 primo] Que dicuntur de deo: quia ex tempore uel in tempore *marg.* B

secundo determinat quod nomina que dicuntur de deo relatiue respectu creature sunt relatiua, sed non significant relationem; que uero de creatura dicuntur relatiue ad creatorem siue ad deum sunt relatiua, et significant relationem;

660 <tertio> in hac lectione querit in quo attendatur equalitas filii ad patrem, utrum scilicet secundum substantiam uel secundum relationem, et dicit quod secundum substantiam;

quarto, utens expositione Augustini, exponit quedam uerba Hylarii, quibus uolebat ostendere distinctionem personarum, dicens eternitatem esse in patre, speciem in ymagine, usum in munere;

665 quinto exponit quedam uerba Augustini, quibus distinctionem ostendere uolebat personarum, dicentis quod unitas patri attribuitur, equalitas filio, connexio spiritui sancto;

670 sexto dicit differentiam inter 'unus' et 'unum', quia(!) facta est de unitate.

I.6.3.1. Sed hic primo queritur quid significet hoc nomen 'creator'. Et est communis opinio quod significat diuinam essentiam et connotat effectum in creatura. Sed multi dicunt, quibus etiam uidetur consentire magister, quod nihil predicat de deo quod sit ipse uel in ipso...

675 *Creator relatiue*<sup>220, 9</sup>, idest respectiue dicitur; *nam sempiternae*<sup>220, 12</sup>...

#### <Distinctio tricesima prima>

*Preterea considerare oportet*<sup>223, 12</sup> etc.

31, 1

I.6.3.2. Hic queri potest quid significetur hiis nominibus 'equalis', 'similis', cum dicitur "pater est similis (uel equalis) filio". Notionem non, quia omnis similitudo uel equalitas secundum aliquid commune attenditur. Si dicas quod  
680 aliqua notio communis est patri et filio secundum quam dicuntur similes, constat quod nulla est communis patri et spiritui sancto, et ita pater non esset similis uel equalis spiritui sancto, quod falsum est...

685 *Est equalis patri*<sup>223, 19-20</sup>. Pater non in quantum est pater, sed in quantum magnus uel potens est equalis filio. Illa autem magnitudo uel potentia est ipsa diuina essentia, et ita illa equalitas est diuina essentia...

675 B f. 26<sup>rb</sup>, l. 27; A f. 25<sup>va</sup> 677 B f. 26<sup>va</sup>, l. 37; A f. 25<sup>vb</sup> 684 B f. 26<sup>vb</sup>, l. 27; A f. 26<sup>ra</sup>

672 connotat ] *ex continet corr. interl.* B 686 equalitas ] *ex qualitas corr.* B

671 queritur ] *Questio quid significet hec dictio 'creator' uel 'creat', et hec dictio 'dominus' marg. B 672 opinio ] Diuerse opiniones de 'creat' et 'creator', quid significant marg. B 677 Preterea ] xxxi distinctio marg. B 678 queri potest ] *Questio quid significet 'similis' et 'equalis' et de quibusdam aliis de illa materia marg. B 684 Pater ] Probatio quod 'equalis' significat diuinam essentiam marg. B**

## &lt;Distinctio tricesima secunda&gt;

32, 1 *Hic oritur questio ex predictis. Dictum est supra* cf. 232, 25 – 233, 1, decima distinctio:  
10, 1 *Nunc post* 110, 16 etc.

32, 1 *Vel spiritu sancto diligat* 233, 4. Questio de hoc supra est disputata et notata. Sed no- 690  
tandum quod ista propositio “pater et filius diligunt se spiritu sancto” siue “pater diligit  
filium spiritu sancto” multipliciter exponitur: quidam dicunt quod est falsa et omnes  
auctoritates que probant eam dicunt esse retractatas; alii dicunt quod impropria est, et  
exponunt eam sic...

*Et unitatem seruent* 233, 18, Eph iiiii; *non solum essentia sua* 233, 19... 695

## &lt;Distinctio tricesima tertia&gt;

33, 1 *Post supradicta interius* 240, 4 etc.

*Determinantur* 240, 6, idest distinguntur; *inficiari* 240, 8...

*Eas esse personas confitemur* 241, 2. Sed contra. Generatio nihil aliud est quam generare; 700  
sed generatio est persona et essentia, ergo generare est persona et essentia, similiter  
intelligere est diuina essentia et uiuere etc. et huiusmodi; inde sic: generare est diuina  
essentia et diuina essentia creauit omnia, ergo generare creauit omnia; similiter generare  
est pater et pater generat; ergo generare generat. Solutio...

I.6.3.3. *Hoc autem aliqui negant* 242, 7 etc. Isti qui dicunt proprietates esse in 705  
personis, sed non esse personas, dicunt quod quedam proprietates sunt interio-  
res(?) que substantiales sunt, | ut rationabilitas homini, et tales proprietates sine  
subiecti mutatione non absunt, sicut est bonitas, iustitia et huiusmodi in deo,  
sed non paternitas et cetera proprietates...

*Ipsis persone differunt* 242, 14–15, idest proprietatibus que sunt ipse; *sicut supra* 242, 15...

## &lt;Distinctio tricesima quarta&gt;

34, 1 *Predictis adiciendum* 246, 14 etc. Quia opus sapientis est non solum non mentiri 710  
eum de quibus nouit, sed mentientem posse manifestare, et ideo magister non

688 B f. 27<sup>vb</sup>, l. 9; A f. 27<sup>ra</sup> 695 B f. 28<sup>ra</sup>, l. 8; A f. 27<sup>rb</sup> 697 B f. 28<sup>va</sup>, l. 12; A f. 27<sup>vb</sup> 699  
B f. 28<sup>va</sup>, l. 15; A f. 28<sup>ra</sup> 704 B f. 28<sup>vb</sup>, l. 8 706 A f. 28<sup>rb</sup> 709 B f. 29<sup>rb</sup>, l. 13; A f. 28<sup>va</sup>  
711 B f. 29<sup>rb</sup>, l. 44; A f. 28<sup>vb</sup>

693 auctoritates ] *ex auctores corr. interl. B* 706 que substantiales sunt ] *ex quasi affixse corr.*  
 *marg. B* 708 et cetera proprietates ]  *marg. B* 709 *supra* ] *scripsi, sumprta B*

688 *Hic* ] xxxii  *marg. B* 690–691 notandum ] Quod hec probatio “pater et <filius> diligunt  
se spiritu sancto” multas(?) habet expositiones <...> uel xii  *marg. B* 697 *Post* ] xxxiii distinctio  
 *marg. B* 704 Isti ] Item argumentatio pro opinione que dicit proprietates esse in personis, neque  
<esse> personas uel esse diuinam essentiam  *marg. B* 711 *Predictis* ] xxxiiii distinctio  *marg. B*

solum ueritatem unius essentie et trinitatem personarum ostendit, sed etiam falsitates hereticorum multas et errores manifestauit et destruxit.

715 Vnde etiam in hac lectione primo manifestat quendam errorem hereticorum dicentium aliud esse naturam dei et personam, et hoc habere uolebant ex uerbis quibusdam Hylarii male intellectis. Et eundem errorem elidit per eadem uerba Hylarii bene intellecta et bene exposita que patent in littera. |

720 Secundo querit, cum ita dicatur deus esse tres persone sicut et diuina essentia dicitur tres persone, utrum ita sane possit dici “unus deus trium personarum” et “tres persone unius dei” sicut dicitur “una essentia trium personarum” uel “tres persone unius essentie”, et idem determinat.

Tertio ostendit quare potentia patri, sapientia filio, bonitas spiritui sancto attribuitur.

725 Quarto agit de hoc nomine ‘homouision’.

Et ita finitur tractatus de proprietatibus personarum.

730 *Idque testimonio*<sup>247, 5</sup>. Summa huius capituli est: cum spiritus sanctus procedit a patre et filio, non potest esse quin pater et filius sint eiusdem nature cum spiritus sanctus unum sit et unius nature tantum, et ita cum ab utroque habeat quicquid habet, procul dubio pater et filius unum sunt; *apostolus nominans*<sup>247, 7...</sup>

#### <Distinctio tricesima quinta>

##### <I.7. Pars septima>

735 *Cumque supra*<sup>254, 17–18</sup>. A principio huius libri egit magister de nominibus que dicuntur de deo secundum substantiam, et postea de hiis | que dicuntur secundum relationem sufficienter disputatum est. 35, 1–6

Sed sunt etiam quedam que secundum substantiam de deo dicuntur, scilicet respectu nostri, que specialem habent difficultatem, et ideo tractatum efflagitant de quibus agitur in hanc ultima parte.

Agitur autem de hiis hoc ordine:

740 I.7.1. primo de scientia;

I.7.2. secundo de potentia;

I.7.3. tertio de uoluntate dei.

I.7.1. Et de scientia agit hoc ordine:

745 I.7.1.1. primo ostendit quod licet scientia sit simplex, tamen propter diuersos effectus diuersa sortitur nomina; dicitur etiam prescientia, dispositio, predesti-

719 B f. 29<sup>va</sup>, l. 1 733 B f. 30<sup>ra</sup>, l. 32; A f. 29<sup>rb</sup> 734 A f. 29<sup>va</sup>

715 lectione ] *ex locutione corr. marg.* B 718 intellecta ] *scripsi*, intellectis B 718 exposita ] *scripsi*, expositis B 737 specialem ] *ex spiritualem corr.* B

727 Summa ] Contra Grecos qui dicunt spiritum sanctum tantum a patre procedere *marg.* B  
733 *Cumque* ] xxxv distinctio *marg.* B

natio, reprobatio, prouidentia et horum differentiam ostendit per differentiam effectuum;

I.7.1.2. secundo querit, cum ista dicantur respectu futurorum, utrum fuissent in deo si nulla umquam fuissent futura;

I.7.1.3. tertio ostendit quomodo omnia dicantur esse in deo, et qualiter bona, 750  
et qualiter mala;

I.7.1.4. quarto qualiter deus sit in omnibus;

I.7.1.5. quinto ostendit utrum scientia dei possit augeri uel minui;

I.7.1.6. sexto utrum aliquis predestinatus possit dampnari;

I.7.1.7. septimo quid sit reprobatio et quis predestinationis effectus; 755

I.7.1.8. octauo utrum aliquid sit obdurationis uel predestinationis meritum;

I.7.1.9. nono utrum deus quod semel sciuit, semper sciuit.

Sed tria prima | ex hiis ix sunt continentia istius lectionis.

I.7.1.1.1. Cum igitur scientia sit quasi genus ad alia, primo queritur quid significet hoc uerbum 'scit' cum de deo dicitur. Et dicitur communiter quod 760  
diuinam essentiam et hoc etiam probatur hoc modo: 'scit' significat scientiam; sed scientia dei est ipsa diuina essentia, ergo significat diuinam essentiam. Sed queritur utrum aliquid connotet uel nihil...

I.7.1.1.2. Item notatur quod scientia et prescientia idem significant principali- 765  
ter, sed prescientia addit antecessorem scientie uel dei <in> quantum est sciens respectu rerum de quibus est scientia. Item prescientia...

*Quod scientia uel sapientia dei*<sup>254, 24–25</sup> etc., idest idem est in deo sapientia et scientia; *scientia uel prouidentia* cf. 255, 2–3...

35, 9 *Omnia dicuntur esse ei presentia*<sup>258, 9</sup>. Omnia sunt deo presentia, ergo cognoscit omnia ut presentia, ergo cognoscit preterita non ut preterita, sed ut presentia, et futura similiter. 770  
Sed uera cognitio preterita est qua cognoscitur ut preteritum...

#### <Distinctio tricesima sexta>

36, 1 *Solet hic queri*<sup>258, 25–26</sup>.

*Elegit nos ante constitutionem*<sup>259, 11</sup>, Eph i. Duplex est electio, scilicet predestinationis, | et hec est ab eterno. Hec copulantur cum dicitur *habet electos*<sup>259, 13</sup>, scilicet predestinatione. Alia est presentis iustificationis que fit per infusionem gratie... 775

758 B f. 30<sup>rb</sup>, l. 1 764 B f. 30<sup>rb</sup>, l. 48; A f. 29<sup>vb</sup> 767 B f. 30<sup>va</sup>, l. 4 769 B f. 30<sup>vb</sup>, l. 11; A f. 30<sup>ra</sup> 773 B f. 30<sup>vb</sup>, l. 29 775 A f. 30<sup>rb</sup>

748 dicantur ] *ex* dicentur *corr. marg. B* 753 ostendit ] *scripsi*, ostendit B

759 queritur ] *Questio* quid significet hoc uerbum 'scit' dictum de deo et si hoc sit uerum "deus scit mala" *marg. B* 764 notatur ] *Differentia* inter scientiam et prescientiam et quod prescientia stricte et large sumitur *marg. B* 769 Omnia ] *Questio* utrum deus cognoscit preterita ut preterita, et futura ut futura *marg. B* 773 *Solet* ] *Distinctio xxxvi marg. B* 774 Duplex ] *Quod duplex est electio marg. B*

I.7.1.3. *Post predicta queritur*<sup>259, 24–25</sup> etc. Hic querit magister utrum mala sint in deo. Et uidetur quod sic; bona enim non dicuntur esse in deo nisi quia sunt in eius cognitione; sed mala sunt in eius cognitione, cognoscit enim mala; ergo mala sunt in deo. Item dicit Augustinus... 36, 2  
780

*Peccata a lumine u<er>itatis*<sup>260, 20</sup>, quia super peccata non irradiat uerum lumen nec aliquid sue bonitatis infundit; *ex ipso, inquit*<sup>260, 6...</sup>

<Distinctio tricesima septima>

*Et quoniam demonstratum in parte*<sup>cf. 263, 16–17</sup> etc. 37, 1  
785 Prius dictum est quomodo res sint in deo tam bone quam male.

I.7.1.4.1. Secundo determinat quomodo deus sit in rebus et qualiter sit ubique. Quod autem deus sit ubique probatur: omnis effectus indiget sua causa ut sit, ergo maxima causa maxime indiget ut sit. Sed prima causa...

*Sine sui diffinitione*<sup>263, 23</sup>, idest sine loci coartatione; *plenitudo deitatis corporaliter*<sup>cf. 264, 1–2...</sup>

*Per sue capacitatis diuersitatem*<sup>cf. 264, 14–15</sup>. Queritur quid dicat hic capacitas. Et dicunt quod uirtus uniuscuiusque...

*Non tamen mouetur per loca*<sup>270, 4–5</sup>, immo uidetur quod localiter mouetur, quia modo est in aliquo loco in quo ante non erat. Probatio. Quando facit aliquam nouam creaturam est in ea et ante | non erat in ea, ergo est alicubi ubi ante non erat... 37, 5  
795

*Et interior omni re*<sup>271, 12–13</sup> etc. Augustinus: “Deus est extra omnia non exclusus, intra omnia non inclusus, supra omnia non elatus, infra omnia non depressus”. Item deus est extra omnia, quia omnia continet, intra omnia.... 37, 6

I.7.1.4.2. *Sunt ergo spiritus creati*<sup>272, 23</sup> etc. Dixit supra quod spiritus creatus quodammodo est localis, spiritus uero increatus, siue deus, nullo modo. Sed quia non sufficit dicere, quia ita est, sed oportet etiam rationes assignare, ideo magister in hac lectione ostendit per auctoritates sanctorum predicta duo. 37, 8  
800

I.7.1.4.3. Secundo querit utrum prescientia siue preuidencia dei sit causa rerum futurarum uel res future prescientie dei.

777 B f. 30<sup>vb</sup>, l. 38 781 B f. 31<sup>ra</sup>, l. 42; A f. 30<sup>va</sup> 784 B f. 31<sup>rb</sup>, l. 1 789 B f. 31<sup>va</sup>, l. 39; A f. 31<sup>ra</sup> 791 B f. 31<sup>va</sup>, l. 48 793 B f. 32<sup>ra</sup>, l. 48; A f. 31<sup>va</sup> 795 B f. 32<sup>rb</sup>, l. 1 796 B f. 32<sup>rb</sup>, l. 12 799 B f. 32<sup>rb</sup>, l. 27; A f. 31<sup>vb</sup>

781 nec ] *margin.* B 782 *inquit* ] *scripsi*, in quid B 786 determinat ] hoc est hic *margin.* B 791 dicat ] *scripsi*, dicatur B 796 Augustinus ] *interl.* B 801 oportet ] *ex idem corr. interl.* B 802 lectione ] *ex locutione corr. interl.* B 804 prescientie ] *margin.* B

777 querit ] *Questio* utrum mala sint in deo uel scripta in libro uite *margin.* B 782 *ex ipso* ] *Expositio* huius “ex ipso et in ipso et per ipsum sunt omnia” *margin.* B 784 *Et* ] xxxvii *margin.* B 786 Secundo ] *Questio* quomodo deus sit ubique *margin.* B 791 Queritur ] *Questio* quid sit capacitas qua anima est capax dei uel gratie dei *margin.* B 802 duo ] Notatur quod ista continentia non h<...> hic locum quia non est de <...> *add. margin.* B

I.7.1.4.4. Tertio determinat quod neutrum est causa alterius nisi prescientia 805  
includat in se beneplacitum et dispositionem dei; sic enim prescientia est causa  
rerum futurarum, proprie autem sumpta non est causa.

I.7.1.4.5. Quarto querit utrum prescientia dei possit falli, et ponit rationes  
pro et contra et postea soluit.

I.7.1.4.2. Sed queritur utrum angeli moueantur localiter. Et uidetur quod sic. 810  
Primo dicit Beda super Lucam...

*Intra quem currit angelus quocumque mittatur* 272, 30 – 273. Intra quem per contemplatio-  
nem ubicumque sit, quia deus ubique est, currit, Beda super Luc i: “Quia deus ubique  
est”. Sed contra. Super illud Ys xlix...

<Distinctio tricesima octaua>

815

38, 1 *Nunc uero ad propositum* 275, 10–11 etc. *Supra dictum est* 275, 11, xxxviii distinctio, ca-  
pitulum primum.

I.7.1.4.3. *Hic oritur questio* 275, 17 etc. Hic queritur utrum prescientia dei sit  
causa rerum. Et uidetur quod sic, quia prescientia dei idem est quod essentia  
dei; sed essentia dei est causa rerum, ergo et prescientia. Item... 820

*Nec possunt non euenire* 275, 23, intellige coniunctim; *uidetur igitur* 275, 24...

38, 2 I.7.1.4.4. *Ad hoc autem quod supra* 278, 26 etc. Hic duo dubitabilia occurrunt:

I.7.1.4.4.1. primum est utrum prescientia dei inferat rebus necessitatem;

I.7.1.4.4.2. secundum quomodo deus presciuit ab eterno mundum fore, anti-  
christum fore et similia. 825

I.7.1.4.4.1. Ad primum sic: prescientia dei infallibilis est, immutabilis est,  
ergo quicquid preuidit deus, immutabiliter preuidit...

I.7.1.4.4.2. De secundo dubitabili sic obicitur: deus presciuit ab eterno mun-  
dum fore. Sed quicquid presciuit deus ab eterno, sciuit ab eterno, ergo deus  
sciuit ab eterno mundum fore; ergo deus ab eterno sciuit hoc enuntiabile “mun- 830

812 B f. 32<sup>va</sup>, l. 40; A f. 32<sup>ra</sup> 816 B f. 32<sup>vb</sup>, l. 14; A f. 32<sup>rb</sup> 821 B f. 32<sup>vb</sup>, l. 45 822 B  
f. 33<sup>ra</sup>, l. 5; A f. 32<sup>va</sup> 828 B f. 33<sup>ra</sup>, l. 45; A f. 32<sup>vb</sup>

822 Hic ] queruntur *add. marg.* B 822 occurrunt ] uidentur(?) *add. sed del.* B 828 dubitabili ]  
*scripsi*, dubitabili B 828 presciuit ] *ex* presciuit *corr. interl.* B

810 queritur ] *Questio* utrum angelus moueatur (*scripsi*, moueantur B) localiter secundum sui  
naturam *marg.* B 814 Sed contra ] *Probatio* quod sit falsum quod angelus semper currit intra  
deum *marg.* B 814 Ys xlix ] *Cum diuina natura ueraciter* 270, 3–4 etc. Queritur quid significat  
hoc uerbum ‘est’ cum dicitur “deus est semper”, uel “in omni tempore”, utrum tempus uel eter-  
nitatem. Si eternitatem... *marg. inf.* A 816 *Nunc* ] xxxviii *marg.* B 818 queritur ] *Questio*  
utrum prescientia dei sit causa rerum uel econtrario *marg.* B 826 Ad primum ] *Questio* utrum  
prescientia dei inferat necessitatem rebus *marg.* B 828 De secundo ] *Questio* quomodo deus  
ab eterno sciuit uel presciuit futura, ut mundum fore, antichristum fore, et similia *marg.* B

dum fore". Sed scire enuntiabile nihil aliud est quam scire ipsum esse uerum; ergo deus ab eterno sciuit istud enuntiabile esse uerum...

<Distinctio tricesima nona>

835 *Preterea queri solet* <sup>cf. 280, 4.</sup> Prius quesuit magister utrum prescientia dei posset falli, et determinauit quod non. 39, 1

I.7.1.5. Hic uero querit utrum scientia dei posset augeri uel minui; secundo querit an possit plura scire deus quam scit; tertio utrum numerus predestinatorum uel electorum posset augeri uel minui.

Sed hic obici potest contra quinque, scilicet:

840 I.7.1.5.1. utrum deus posset aliquid scire quod modo nescit,

I.7.1.5.2. et utrum deus incipiat aliquid scire,

I.7.1.5.3. et utrum plura possit scire quam scit,

I.7.1.5.4. et utrum numerus predestinatorum uel electorum possit augeri uel minui;

845 I.7.1.5.5 (I.7.1.6) et utrum aliquis predestinatus possit dampnari.

I.7.1.5.1. Contra primum sic obicitur: deus potest aliquid facere quod numquam faciet, scilicet aliquam creaturam, et illam si faceret, sciret illam. Sed nescit eam, quia non faciet illud...

850 I.7.1.5.2. Contra secundum capitulum sic obicitur: antichristum deus nescit esse neque sciuit ab eterno, et potest id scire, ergo potest aliquid incipere scire, quod est contra magistrum.

I.7.1.5.3. Circa tertium sic: deus potest scire plura hiis demonstratis omnibus scitis, quia potest facere multa que numquam fient, et ideo non sunt de numero scitorum; ergo potest plura scire quam scit. Contra...

855 I.7.1.5.4. Circa quartum sic obicitur: quicumque est predestinatus, ab eterno fuit predestinatus, nec potest esse aliquis predestinatus quin ab eterno fuerit predestinatus, ergo non potest esse maior numerus predestinatorum quam sit. Contra...

860 I.7.1.5.5. (I.7.1.6.) Item queritur utrum predestinatus possit dampnari, siue si aliquis scriptus in libro uite possit deleri. Probatio. Iste est scriptus in libro uite, et potest non esse scriptus, ergo potest deleri de libro uite...

---

834 B f. 33<sup>rb</sup>, l. 33; A f. 33<sup>ra</sup> 849 B f. 33<sup>va</sup>, l. 10 855 B f. 33<sup>vb</sup>, l. 20; A f. 33<sup>rb</sup> 859 B f. 33<sup>vb</sup>, l. 43; A f. 33<sup>va</sup>

---

834 *Preterea* ] *scripsi cum* Petr. Lomb., *preterita* B

---

834 *Preterea* ] xxxix *distinctio marg.* B 836 *querit* ] *Vtrum deus possit aliquid scire quod modo nescit marg.* B 849 *secundum* ] *Vtrum deus possit aliquid incipere scire marg.* B 852 *tertium* ] *Questio utrum deus possit scire plura quam scit marg.* B 855 *obicitur* ] *Questio utrum numerus electorum possit augeri marg.* B 859 *queritur* ] *Vtrum aliquis possit deleri de libro uite marg.* B



*Preterea* cf. 280, 4 etc. *Nihil autem potest fieri* 280, 9 etc., quia deus non luce rerum, sed uirtute proprie cognitionis scit res; *ergo aliquid potest scire* 280, 10...

39, 4 *Quod supradictum est* 282, 22 etc. Hic queri potest utrum deus simul sciuit omnia. Et dicit magister quod sic, immo Augustinus. Sed contra...

865

## &lt;Distinctio quadragesima&gt;

40, 1 *Predestinatorum uidetur* 284, 10 etc., in Apocalypsi iii.

*Si alius non est accepturus* 284, 13. Notatur quod ibi de predestinatione loquitur dominus...

*Quod in actionibus uel operationibus* 286, 7-8. Hoc uidetur falsum, quia Petrum esse negaturum Christum fuit dictum a domino, et tamen ante Petri negationem non erat necessarium dominum hoc dixisse. Ad hoc dicitur quod istud intelligitur de dicto et facto puri hominis...

870

40, 2 I.7.1.6. *Cumque predestinatio* 286, 18. Hic magister determinat quid sit predestinatio et quis eius effectus; secundo quid reprobatio et quis eius effectus.

875

I.7.1.6.1. Diffinitur autem predestinatio sic: predestinatio est preparatio gratie finalis in presenti et glorie interminabilis in futuro. Reprobatio uero duplicem diffinitionem habet...

I.7.1.6.2. Sed queritur utrum deus reprobans siue reprobatio sit causa non appositionis gratie, sicut predestinatio siue deus predestinans est causa appositionis gratie. Et probatur quod sic. Dicit enim Augustinus...

880

I.7.1.6.3. Item queritur utrum predestinatio ponat aliquid in predestinato, idest utrum aliquod bonum insit alicui ex eo quod est predestinatus. Et uidetur quod sic, quia predestinatio...

*Ante mundi constitutionem* 286, 19, Eph i; *quem uult indurat* 287, 23-24...

885

## &lt;Distinctio quadragesima prima&gt;

41, 1 *Si — xli distinctio — autem querimus* 288, 7 etc. Ostensum est in capitulo precedenti quid sit predestinatio et quis effectus eius.

862 B f. 34<sup>ra</sup>, l. 1 864 B f. 34<sup>ra</sup>, l. 34; A f. 33<sup>vb</sup> 867 B f. 34<sup>rb</sup>, l. 15 870 B f. 34<sup>va</sup>, l. 6; A f. 34<sup>ra</sup> 874 B f. 34<sup>va</sup>, l. 32; A f. 34<sup>rb</sup> 879 B f. 34<sup>vb</sup>, l. 14; A f. 34<sup>va</sup> 882 B f. 35<sup>ra</sup>, l. 15; A f. 34<sup>vb</sup> 885 B f. 35<sup>rb</sup>, l. 18; A f. 35<sup>ra</sup> 887 B f. 35<sup>rb</sup>, l. 20

862 *Preterea* ] *scripsi cum Petr. Lomb.*, preterita B 863 proprie cognitionis ] *scripsi*, propria cognitio B 871 negationem ] *scripsi*, negationem B 882 ponat ] *ex ponit corr. interl.* B 883 aliquid ] *marg.* B 883 quod ] *iter.* B

864 queri potest ] Probatio quod deus non scit omnia insimul *marg.* B 867 *Predestinatorum* ] xl distinctio *marg.* B 874 determinat ] Quid sit predestinatio et quid reprobatio et quis eorum effectus *marg.* B 879 queritur ] *Questio marg.* B 882 queritur ] *Questio utrum predestinatio ponat aliquid in predestinato marg.* B 887 xli distinctio ] 41 distinctio *marg.* B

Hic uero queritur de merito predestinationis et reprobationis, scilicet utrum  
890 aliquis propter merita sua predestinetur uel reprobetur. Postea querit utrum deus  
quod semel scit uel prescit semper sciat uel presciat.

De primo dicit magister quattuor, distinguens scilicet eternam dei predestina-  
tionem, idest preuisionem, presentem miserationem, idest gratie appositionem,  
895 eternam reprobationem et obdurationem, idest gratie non appositionem. Dicit  
ergo quod trium primorum nullum est meritum, ultimum autem numquam sine  
merito sit; quemcumque enim obdurat, suo merito obdurat.

De secundo dicit: aliter dicendum est de scientia et aliter de prescientia. In  
scientia enim uerum est, ut dicit, quod quicquid semel scit, semper sciuit et  
semper sciet et econtrario. In prescientia uero non est sic: multa enim presciuit  
900 deus que modo non prescit, quia cum prescientia sit futurorum tantum, cum  
aliqua desinunt esse futura, et esse desinunt in prescientia; semper tamen sunt  
in dei scientia. Hoc determinat magister hic.

Hic possunt queri tria:

I.7.1.7. primum utrum deus propter merita futura aliquem predestinet uel  
905 reprobet;

I.7.1.8. secundo utrum sancti possunt mereri ut aliquis predestinetur;

I.7.1.9. tertio quomodo sit uerum deum scire quicquid sciuit.

I.7.1.7. Ad primum sic: deus est summe iustus...

I.7.1.9. Per hoc patet omnium quesitorum solutio et multorum aliorum que  
910 possunt queri circa materiam istam.

*Si autem querimus*<sup>288, 7</sup>, Augustinus; *obdurationis*<sup>288, 8...</sup>

<Distinctio quadragesima secunda>

I.7.2. *Nunc de omnipotentia*<sup>294, 4</sup>. Hic agit magister de potentia dei hoc ordine: 42, 1

I.7.2.1. primo ostendit quare deus dicatur omnipotens et quomodo omnia po-  
915 test, idest utrum ideo dicatur omnipotens, quia potest omnia que uult se posse,  
uel que uult se facere, uel que uult fieri;

I.7.2.2. secundo improbat opinionem quorundam, qui dicebant deum nihil  
posse facere nisi quod facit, ponens multas rationes eorum et eas solutiones;

I.7.2.3. tertio querit utrum melius siue meliori modo possit aliquid facere  
920 quam facit;

909 B f. 35<sup>vb</sup>, l. 37; A f. 35<sup>va</sup> 913 B f. 36<sup>ra</sup>, l. 26; A f. 35<sup>vb</sup>

891 semel] *ex aliquo corr. interl.* B 896 quemcumque] *ex quecumque corr. marg.* B 906  
predestinetur] *ex predestinaetur corr.* B 910 circa ... istam] *scripsi cum A*, contra materia  
ista B 915 se] *ex sed corr. interl.* B

908 Ad primum] *Questio utrum deus propter merita futura aliquem predestinet uel reprobet*  
*marg.* B 913 *Nunc*] *xlii distinctio marg.* B

I.7.2.4. quarto et ultimo queritur utrum deus possit semper omne quod potuit olim.

I.7.2.1. Circa omnipotentiam iiii principaliter possunt queri:

I.7.2.1.1. primo utrum deus possit omnia;

I.7.2.1.2. secundo quare dicatur omnipotens;

I.7.2.1.3. tertio utrum aliquid possit melius facere quam faciat;

I.7.2.1.4. quarto utrum debeat dici simpliciter possibile quod est possibile deo.

I.7.2.1.1.1. Circa primum sic: deus est omnipotens, ergo potest omnia. Item...

I.7.2.1.1.2. Item queritur utrum deus possit corrumpere hanc animam uel hunc angelum et ita ut omnino non sit. Et uidetur quod sic; dicit enim Augustinus...

I.7.2.1.1.3. Item queritur si deus possit facere quod mundus non fuerit. Probatio. Omnia potest, ergo hoc...

I.7.2.1.1.4. Item queritur si deus potest facere hominem asinum. Probatio. Ipse fecit maius, scilicet deum hominem et hominem deum, ergo potest et hoc. Preterea, si non potest hoc, ergo non potest omnia.

I.7.2.1.1.5. Item queritur utrum possit facere quod duo contradictoria sint simul uera.

Solutio. Ad hoc et consimilia dicimus quod deus potest omnia per se...

*Omnia quidem potest deus*<sup>294, 8</sup>. Per hoc patet quod non omnia facit que conueniunt iustitie sue, sed conuenirent si ea faceret. Voluntas enim | eius...

42, 3 I.7.2.1.2. *Potentie est; tamen uere dicitur omnipotens. Ex quibusdam tamen auctoritatibus*<sup>cf. 296, 4-6</sup> etc. Hic queritur quare dicitur deus omnipotens. Aut quia potest omnia que uult se posse, aut que uult facere, aut que uult fieri. Sed primo aut secundo non, quia sic Petrus esset omnipotens...

*Omnipotens uero non quod omnia possit facere*<sup>296, 12</sup>. Hic large sumitur 'omnia', etiam pro peccatis; unde ait apostolus: "*Voluntati eius quis resistet?*"<sup>cf. 296, 18...</sup>

931 B f. 36<sup>rb</sup>, l. 7; A f. 36<sup>ra</sup> 934 B f. 36<sup>rb</sup>, l. 15 936 B f. 36<sup>rb</sup>, l. 22 942 B f. 36<sup>va</sup>, l. 29; A f. 36<sup>rb</sup> 943 A f. 36<sup>va</sup> 944 B f. 36<sup>vb</sup>, l. 19 948 B f. 36<sup>vb</sup>, l. 41; A f. 36<sup>vb</sup>

921 omne ] *scripsi*, esse B 921 potuit ] *scripsi*, ponit B 925 quare ] *scripsi*, queritur B 936 asinum ] *scripsi*, asinum B 944 *tamen uere* ] *scripsi*, tantum uero B, et inde uere Petr. Lomb. 944 *tamen*<sup>2</sup> ] *scripsi cum* Petr. Lomb., tunc B 948 *omnia* ] *scripsi*, alia B

931 queritur ] *Questio utrum deus possit corrumpere animam marg.* B 934 queritur ] *Questio utrum deus possit facere quod mundus non fuerit marg.* B 936 queritur ] *Questio utrum deus possit facere hominem asinum marg.* B 939 queritur ] *Questio utrum deus possit facere quod duo contradictoria sint simul uera marg.* B 945 queritur ] *Questio (ru. praem. B) utrum deus dicitur omnipotens marg.* B

950 <Distinctio quadragesima tertia>  
*Quidam tamen de sensu suo*<sup>298, 7-8.</sup> 43, 1

*Addunt quoque alia*<sup>299, 32</sup> etc. Hec est duplex “deus non potest facere nisi quod debet”, quia hoc uerbum ‘debet’ potest includere actualem inherentiam, et sic falsa, uel naturalem coherentiam, et sic uera; et hec similiter “non debet facere nisi quod fecit”  
 955 econtrario: uera et falsa; *nisi forte*<sup>300, 12...</sup>

<Distinctio quadragesima quarta>

I.7.2.2. *Nunc illud restat*<sup>303, 21</sup> etc. Quod deus possit multa facere que non facit patet exemplis et rationibus. Potest enim ditare quos non ditat, sanare quos non sanat. Item homo potest multa facere que non facit, et multa non facere que  
 960 facit. Mirum est ergo quomodo aliqui in hunc errorem corruerunt ut dicerent deum nihil posse nisi quod facit (dicitur quod magister Petrus Abalardus fuit huius opinionis).

I.7.2.3.1. (I.7.2.1.3.1.) Item quod deus possit aliquid melius facere quam facit probatur sic: quia quilibet homo posset esse melior quam sit, quia nullus  
 965 est summe bonus, ergo deus potuit facere quemlibet hominem meliorem quam sit...

*Restat discutiendum utrum melius*<sup>303, 21-22.</sup> Solutio huius questionis aliquantulum habetur super illud Iob v “Paruulum occidit inuidia”, ibi Glossa dicit: “Non enim inuiderit nisi inferior esset uel nuncupatione, uel re”, unde inuidia...

970 I.7.2.3.2. (I.7.2.1.3.2.) Item queritur si non peccasset Adam utrum melior esset homo siue humana natura simpliciter quam modo. Et uidetur quod sic, quia homo per peccatum factus est deterior, aliter peccatum non esset malum nisi subiectum suum faceret deterius. Item...

975 *Non enim potest aliquid facere <aliter> uel melius fieri(?) <quam> facit*<sup>304, 31-32.</sup> Contra. Deus aliter punit, aliter miseretur, quia de iustitia punit, de misericordia miseretur, et illius quem punit potest misereri. Hoc constat; ergo aliquid potest aliter facere quam facit; *nostre liberationis*<sup>305, 4-5...</sup>

951 B f. 36<sup>vb</sup>, l. 47 957 B f. 37<sup>rb</sup>, l. 11; A f. 37<sup>ra</sup> 967 B f. 37<sup>rb</sup>, l. 38; A f. 37<sup>rb</sup> 970 B f. 37<sup>va</sup>, l. 5 974 B f. 37<sup>va</sup>, l. 20; A f. 37<sup>va</sup>

959 multa ] *ex multi corr. interl.* B 964 sit ] *ex scit corr. interl.* B 977 *nostre* ] *scripsi*, matre B

951 *Quidam* ] *xliii (scripsi, lxiii B) distinctio marg.* B 952 duplex ] Quod quedam propositio duplex est *marg.* B 957 *Nunc* ] *xliiii marg.* B 957 Quod ] Probatio quod deus multa possit facere que non facit; item, quod possit aliquid melius facere quam facit *marg.* B 967 Solutio ] Quare creator non possit inuidere creature *marg.* B 970 queritur ] Questio si non peccasset Adam utrum melior esset homo uel humana natura quam nunc sit *marg.* B 974 Contra ] Probatio quod deus potest facere aliter quam facit *marg.* B

## &lt;Distinctio quadragesima quinta&gt;

- 45, 1 I.7.3. *Iam de uoluntate*<sup>306, 22</sup> etc. Tria sunt ex quibus omnis operatio perfecte creatur: potentia, scientia et uoluntas. Sunt autem hec tria unum principium, una causa cuiuslibet operis, non tria, sed tamen diuersimode ordinantur hec tria ad quodlibet opus: uoluntas enim imperat opus, scientia ordinat, potentia facit. Vnde uoluntas principium est operis per modum imperii, scientia per modum consilii, potentia per modum exsecutoris. Et hiis tribus tria respondent ex parte operis: esse debetur potentie ex qua oritur; species, modus et ordo scientie per quam rectificatur; bonitas et utilitas uoluntati a qua imperatur. Qualis enim uoluntas fuerit, tale est opus. Recte igitur in fine primi libri, ubi de creatore agitur, et ante principium secundi, ubi de operibus vi dierum tractatur, determinat magister de hiis tribus, scilicet potentia, scientia, uoluntate, que sunt principium omnis operis, ut dictum est. 980
- Dicto ergo de duobus, idest de scientia et potentia, exsequitur magister de tertio, idest de uoluntate, de qua hoc ordine agit: primo ostendit uoluntatem dei esse primam et summam causam omnium que naturaliter sunt, quia non est aliud uoluntas dei quam essentia, unde sicut essentie diuine non est causa ibi, nec uoluntatis diuine querendi est causa; secundo diuidit uoluntatem in duo membra, scilicet in uoluntatem beneplaciti et uoluntatem signi prosequens de utroque; tertio utitur quadam comparatione querens utrum liceat hominibus aliquid aliud uelle quam illud quod deus uult; quarto et ultimo querit utrum debeamus uelle an nolle passiones sanctorum. 985
- Hic possunt queri tria: 1000
- I.7.3.1. primum est utrum uoluntas dei aliquando maneat inexpleta;
- I.7.3.2. secundum est de signis beneplaciti, que sunt et quot et quomodo signa sunt signa beneplaciti;
- I.7.3.3. tertium est utrum teneamur uelle quicquid scimus deum uelle.
- I.7.3.1. Vtrum uoluntas dei aliquando maneat inexpleta? Contra primum sic queritur: dicit Psalmus... 1005

- 45, 4 *Omnium que naturaliter fiunt*<sup>308, 4-5</sup>. “Naturaliter” dicit, quia non est causa | omnium eorum que uoluntarie fuerint, maxime secundum eos qui dicunt quod non omnis actio est a deo; *que pretendit a fine neque ad finem*<sup>309, 1-2</sup>...

---

979 B f. 37<sup>va</sup>, l. 27 1007 B f. 38<sup>ra</sup>, l. 1; A f. 37<sup>vb</sup>

992 tertio] si *add. sed del.* B 996 membra] *ex multia corr. interl.* B 999 passiones] *ex pasiones corr. marg.* B

979 *Iam*] *xlv distinctio marg.* B 1000 queri] *Questio marg.* B

- 1010 I.7.3.2. <H>ic queri potest de signis beneplaciti que dicuntur esse v: preceptio, prohibitio, permissio, consilium, operatio; unde uersus: “Precipit et prohibet, permittit, consulit, implet”, idest operatur. Sed uidetur quod plura sint signa beneplaciti quam v, quia qua ratione prohibitio signum est uoluntatis diuine, eadem ratione comminatio et exhortatio, consolatio et huiusmodi. Item...
- 1015 *Vt preceptum, consilium* cf. 310, 5–6, idest ipsum preceptum uel obligatio connotata, et sic de aliis intelligendum est; *ac diuersis* cf. 310, 10...

<Distinctio quadragesima sexta>

*Hic oritur questio* 312, 15 etc. 46, 1

1020 *Teste Paulo apostolo, nihil* 312, 18–19, Rom ix; *qui uult omnes homines saluos fieri* 312, 20–21...

I.7.3.4. *An eo nolente fiant* 314, 21: utrumque falsum est. Sed notatur quod huius materie sunt v propositiones quarum tres aperte false sunt, quarta uera, quinta dubia. Hec falsa “deus uult mala esse uel fieri”, item hec “deus uult mala non esse uel non fieri”, item hec “deus non uult mala esse uel fieri”, prout ‘non uult’ est una dictio. Item hec uera “deus non uult mala esse uel fieri” secundum quod ‘non uult’ est oratio. Item hec dubia “deus uult mala esse uel non esse”; nos dicimus quod est falsa, quia utraque pars est falsa, nec agitur ibi nisi de re...

1025 *Qui enim dicunt* 315, 4 etc. Hec prima opinio non potest stare secundum eos qui dicunt quod non omnis actio est a deo; secundum enim eos nec ipsum peccatum uult deus, nec ipsam factionem mali, unde secundum eos non uult deus malum fieri aliquo modo...

1030 *Omne uerum a ueritate* 320, 27 etc. Item ad idem. Hec est uera “si deus non uult mala fieri, mala non fiunt”; sed mala fiunt, ergo a destructione consequentis... 46, 7

1035 *Certum est non posse* 315, 12 etc. Non ualet nisi dicatur “eo uolente”, idest “eo permitte”; *cum scriptum sit “uoluntati eius”* 315, 14... 46, 3

1010 B f. 38<sup>ra</sup>, l. 6 1015 B f. 38<sup>va</sup>, l. 24; A f. 38<sup>va</sup> 1018 B f. 38<sup>va</sup>, l. 34 1021 B f. 38<sup>va</sup>, l. 41 1028 B f. 38<sup>vb</sup>, l. 4; A f. 38<sup>vb</sup> 1032 B f. 39<sup>rb</sup>, l. 9; A f. 39<sup>rb</sup> 1034 B f. 39<sup>rb</sup>, l. 25

1016 *ac*] *scripsi cum A*, hac B 1019 *Teste*] *scripsi, deste B* 1019 *apostolo*] *scripsi, apostole B* 1032 *deus*] *interl. B*

1010 queri potest] *Questio de signis beneplaciti. Probatio quod plura sunt signa beneplaciti quam quinque marg. B* 1014 Item] *Probatio quod tantum v sunt signa. Voluntas dei aut est de malo, aut de bono. Si de malo, aut de malo in genere... marg. inf. B* 1018 *Hic*] *xlvi marg. B* 1021 notatur] *Hic questio utrum deus uult mala fieri uel non fieri, et opiniones de hoc marg. B*

## &lt;Distinctio quadragesima septima&gt;

47, 1 *Voluntas dei quippe efficax*<sup>321, 18.</sup>

*Que de homine semper impletur* cf. 321, 19, si ad bonum remunerando, si ad malum puni-  
niendo; *in libero*<sup>321, 20...</sup>

## &lt;Distinctio quadragesima octaua&gt;

1040

48, 1 I.7.3.3.1. *Sciendum est quoque*<sup>325, 4-5</sup> etc. Hic queritur utrum teneamur uelle quic-  
quid scimus deum uelle; quod uidetur super illum locum Psalmi...

48, 2 I.7.3.3.2. *Concedendum esse uellet Christum mori* cf. 326, 20-21, non doleret de mor-  
te eius, ergo meritorie uolebat Christum [non] mori. Contra. Sciebat deum uelle  
Christum mori, ergo tenebatur uelle Christum mori, non ergo meritorie uolebat  
Christum mori...

1045

I.7.3.3.3. Item queritur utrum debeamus uelle passiones sanctorum. Et dicit  
magister quod possumus uelle eas meritorie et demeritorie secundum diuersos  
fines. Si enim aliquis uellet aliquem sanctum pati...

48, 1 *Vt hoc uelit homo*<sup>325, 16</sup>. Aliter significatur uoluntas per indicatiuum et aliter per optati-  
uum; indicatiuus dicit rem uerbi simpliciter, optatiuus cum modo dicit rem uerbi, idest  
sub conditione dicit rem, unde "uolo patrem meum mori", quia deus uult, et "uellem  
patrem non mori" si deus uellet; *nempe ille*<sup>325, 18...</sup>

1050

Explicit primus liber Sententiarum.

---

1037 B f. 39<sup>va</sup>, l. 30; A f. 39<sup>va</sup> 1041 B f. 39<sup>vb</sup>, l. 29; A f. 39<sup>vb</sup> 1043 B f. 40<sup>rb</sup>, l. 4; A f. 40<sup>rb</sup>  
1047 B f. 40<sup>rb</sup>, l. 42; A f. 40<sup>va</sup> 1050 B f. 40<sup>va</sup>, l. 32; A f. 40<sup>vb</sup> 1054 B f. 40<sup>vb</sup>, l. 40; A f. 41<sup>ra</sup>

---

1038 *Que ... impletur*] *scripsi cum* Petr. Lomb., quem de homine sperantia dei B 1043 *Con-*  
*cedendum*] *scripsi cum* Petr. Lomb., sed B

---

1037 *Voluntas*] *xlvi* distinctio *marginis* B 1041 queritur] *Questio* utrum teneamur uelle quod  
scimus deum uelle *marginis* B 1047 queritur] *Questio* utrum debeamus uelle passiones sancto-  
rum *marginis* B 1053 *nempe ille*] *Ys* lii dicit: "Sicut distat celum a terra, ita cogitationes mee a  
cogitationibus uestris", ergo pari ratione uoluntas dei a uoluntate nostra. Item Augustinus super  
illud "Rectos decet collaudatio" dicit: "Quantum distat deus ab homine, tantum distat uoluntas  
dei a uoluntate hominis", ergo omnino distant uoluntas dei et uoluntas hominis, ergo non possunt  
conformari; sed nullus tenetur ad impossibile, ergo cum uoluntas hominis non possit conformari  
uoluntati dei, nec homo tenetur conformare; non ergo tenemur uelle quod scimus deum uelle.  
Solutio... *marginis inf.* B

## &lt; LIBER SECVNDVS &gt;

## &lt;Distinctio prima&gt;

<C>*reationem rerum* etc. Postquam magister egit de creatore, agit de creaturis hoc ordine: 1, 1

5 II.1. primo auctoritate scripture probat unum esse principium omnium contra quosdam philosophos qui ponunt plura principia rerum;

II.2. secundo ostendit causam creationis rerum, ubi dicit *Et quia non ualet*<sup>332, 10</sup> etc.;

10 II.3. tertio quod rerum quedam est spiritualis, ut angelus, quedam corporalis, ut homo – primo inter hec agit de spirituali, idest de angelis;

II.4. quarto expedit se de creatione rerum corporalium;

II.5. quinto et ultimo de homine plura dicturus diffusius exsequitur.

## &lt;II.1. Pars prima&gt;

15 Probens ergo unum principium auctoritate scripture, ait unum esse principium per quod multorum elidit errorem. II.1.1. Aristoteles dixit mundum esse eternum, cuius error eliditur, ubi dicitur “in principio creauit”. II.1.2. Plato dixit tria esse principia, scilicet deum, ydeas et primam materia<m>, scilicet hylem, cuius error eliditur, ubi dicit “creauit”; creare enim est de nihilo aliquid facere, et ita non de materia. II.1.3. Epicurus ponit infinita principia, cuius error si-

20 militer eliditur, ubi dicit “creauit”. II.1.4. Manicheus dixit duo esse principia, unum bonorum quod uocauit bonum deum siue deum lucis, siue deum noui testamenti, et hunc dicebat esse tantum principium spiritualium rerum; alterum malorum quem uocauit deum malum, siue deum tenebrarum, siue deum ueteris testamenti; hunc dicebat tantum esse principium rerum corporalium.

25 II.1.1. Aristoteles et qui cum eo ponunt mundum eternum decepti fuerunt, quia rationes naturales adaptabant deo... .

II.1.2 et 3. Quod autem Plato et Epicurei ponunt eternam materiam de qua deus...

3 B f. 41<sup>ra</sup>, l. 1; A f. 41<sup>ra</sup> 27 B f. 41<sup>ra</sup>, l. 39; A f. 41<sup>rb</sup>

3 de creatore agit]  *marg. B* 18 ubi]  *scripsi cum A*, ut B 20 ubi]  *scripsi*, ut B (A) 22 dicebat]  *ex dicebant corr. B* 24 dicebat]  *scripsi*, dicebant B 24 tantum]  *del. B* 26 adaptabant]  *ex adoptabant corr. B*

25 Aristoteles] Rationes pro Aristotele  *marg. B*



II.1.4. Manicheus autem hiis abutitur rationibus ad probandum errorem suum...

30

*Esse creatorem*<sup>329, 10–11</sup> per hoc quod dicit “creauit”; *initium*<sup>329, 11...</sup>

*Sine principio*<sup>330, 4</sup>, idest inito. Quod autem sit unum principium tantum omnium rerum sic probatur...

*Tria initia*<sup>330, 4</sup>, idest principia, sine initio; *exemplar*<sup>330, 5...</sup>

<II.2. Pars secunda>

35

1, 4 *Et quia non ualet*<sup>332, 10</sup>. Secunda pars huius libri.

Non enim potest aliquid participare dei bonitatem nisi per aliquam assimilationem. Intelligentia uero est assimilatio intelligentis ad rem intellectam, et quanto magis intelligit, tanto magis assimilatur, et quanto magis assimilatur, tanto magis diligit, quia simile naturaliter diligit suum simile. Et ideo non nisi per intelligentiam et cognitionem potuit creaturam esse particeps bonitatis dei...

40

*Nisi per intelligentiam*<sup>332, 11</sup>, scilicet primo et principaliter.

*Quanto magis*<sup>332, 11</sup>. Contra. Theologus magis et plenius intelligit deum quam uetula, ergo magis habet uel diligit deum. Sed hoc falsum.

Solutio. Multis modis habetur cognitio siue intelligentia...

45

*Propter bonitatem dei*<sup>332, 23–24</sup>, scilicet li ‘propter’ notat causam effici<sup>entem</sup> uel finalem. Homo enim factus est propter ruine angelice reparationem et tam homo quam angelus facti sunt propter dei bonitatem. Et causa efficiens: propter similitudinem, causa finalis: ad seruiendum deo, ad fruendum, ad laudandum deum, quia laudari uoluit a duobus parietibus in celo sicut modo fit, et ideo fecit angelos et homines...

50

*Cui seruire regnare est*<sup>333, 10</sup>. Auctoritas cuiusdam sancti: “Qui deo seruit carnem regit, mundo et omnibus dominatur”; seruitus enim dei est ei libertas. *Homo in medio*<sup>333, 15...</sup>

1, 6 *Potest dici*<sup>334, 13</sup>. Videtur sibi ipsi repugnare; prius enim dixerat quod non est querenda causa uoluntatis dei, et ipse statim hic assignat causam quare dominus uoluit animam uniri corpori. Sed dicimus quod hic non assignat causam uoluntatis dei, sed uoliti...

55

*Inter deum, in patria, et spiritum*<sup>cf. 334, 17</sup> humanum uel angelicum; i Cor vi “Qui adheret”. *Ex toto corde deum uidetur “facie ad faciem”*<sup>cf. 334, 17–18...</sup>

29 B f. 41<sup>ra</sup>, l. 42 31 B f. 41<sup>rb</sup>, l. 4 32 B f. 41<sup>rb</sup>, l. 6 34 B f. 41<sup>rb</sup>, l. 21; A f. 41<sup>va</sup> 36 B f. 41<sup>rb</sup>, l. 41 42 B f. 41<sup>va</sup>, l. 3; A f. 41<sup>vb</sup> 46 B f. 41<sup>va</sup>, l. 11 51 B f. 41<sup>va</sup>, l. 19 53 B f. 41<sup>va</sup>, l. 35; A f. 42<sup>ra</sup> 56 B f. 41<sup>va</sup>, l. 49

31 per ] *marg.* B 31 quod ] *interl.* B 33 sic probatur ] *marg. sup.* B 34 *exemplar* ] *pB*, exemplum *sB* 39–40 quia ... naturaliter diligit ] *marg.* B 40 et cognitionem ] et cogitationem *interl.* B 43–44 Theologus ... hoc falsum ] *marg.* B 46 notat ] primam *add. sed del.* B 47 enim ] *interl.* B 47 ruine ] *scripsi*, ruine B 47 angelice ] *interl.* B 47 reparationem ] Ephesios *add. sed del.* B 48 similitudinem ] *ex* sui utilitatem *corr. interl.* B 49 ad fruendum ] *interl.* B 49 uoluit ] *ex* noluit *corr. interl.* B 53 Videtur ] *mar add. sed del.* B 53 enim ] *interl.* B 53 est ] *interl.* B 55 uniri ] *ex* interi *corr. marg.* B 55 non ] *interl.* B

36 *Et* ] Nota *add. marg.* B 37 Non ] Notatur *marg.* B 43 Contra ] Nota de cognitione dei *marg.* B 46 scilicet ] Nota ad quid creatus sit homo *marg.* B 53 Videtur ] Nota ad quid anima unita sit corpori *marg.* B

*Famulantes maiorem*<sup>335, 29</sup>, ergo circumstantia auget meritum. Solutio. Dicunt quidam quod duplex est difficultas: una substantialis, que annexa est uirtuti, et hec auget meritum; alia accidentalis...

*Vt a contuitu*<sup>336, 4-5</sup>, idest prius contuitum; *creature digni<oris>*<sup>336, 5...</sup>

<Distinctio secunda>

<II.3. Pars tertia>

*De angelica itaque*<sup>336, 12</sup>. Hic incipit tertia pars, ubi agit de angelis.

2, 1

II.3.1. Et primo querit magister quando creati fuerunt angeli, utrum ante mundum uel cum mundo uel post mundum.

II.3.2. Secundo, utrum scilicet in celo empireo an alibi. Si in celo empireo, quomodo ergo uerum dixit lucifer "ascendam in celum" etc., Ys xiiii. | Celum enim empireum supremum est omnium celorum, ut patet a Strabo super Genesim: "In principio", ubi enumerat vii celos, scilicet aerium, ethereum, igneum, sidereum, cristallinum, empireum et celum trinitatis.

II.3.3. Tertio querit utrum omnes angeli sint equales in essentie subtilitate et intelligentie perspicacitate et liberi arbitrii facultate. Hec enim tria data sunt omni angelo, scilicet essentie subtilitas et alia duo, et in hiis conuenit angelus cum anima.

II.3.4. Quartum uero adicit magister quod fuit datum substantialiter angelo in sui creatione, scilicet personalis discretio, in quo differt ab anima; anima enim non est persona.

II.3.5. *Qualis facta*<sup>336, 13</sup> est creata, utrum scilicet tantum in naturalibus aut etiam in gratuitis; *conuersione*<sup>336, 15</sup>, scilicet bonorum.

II.3.6. *De excellentia*<sup>336, 15</sup>. Vtrum dignior sit anima uel angelus.

II.3.7. *Et donorum*<sup>336, 15</sup>, utrum omnes angeli equaliter uideant in speculo et equaliter gaudeant.

*Vel donorum*<sup>cf. 336, 15</sup>, idest gratiarum datarum sibi a deo; *prima omnium creata*<sup>336, 19...</sup>

II.3.1. *Nam si prima*<sup>337, 5</sup>, scilicet dignitate, uel prima ante quod nihil, quia quattuor dicuntur simul esse creata...

58 B f. 41vb, l. 8    61 B f. 41vb, l. 17    64 B f. 41vb, l. 19    67 A f. 42rb    85 B f. 41vb, l. 48

58 Solutio ] *interl.* B    60 accidentalis ] *p*B, actualis *s*B    67 Secundo ] *scripsi*, secunda B    76 magister ] *interl.* B    77 personalis ] non est *add. sed del.* B    77-78 discretio ... persona ] *marg.* B    77 ab ] angelo *add. sed del.* B    79 *Qualis* ] *p*B, equalis *s*B    79 est creata ] *ex* idest tanta *corr.* *interl.* B    79 tantum in naturalibus ] *ex* malorum *corr.* *interl.* B    79-80 aut etiam in gratuitis ] *marg.* B    81 *excellentia* ] *scripsi cum* Petr. Lomb., exercitio B (A)    82 *donorum* ] *p*B, domorum *s*B

64 *De angelica* ] Secunda distinctio *marg.* B    67 Secundo ] Nota septem celos *marg.* B    85 scilicet ] Nota quando creati angeli *marg.* B

- 2, 4 II.3.2. *Iam ostensum est quando*<sup>339, 12</sup>. Hic queruntur duo principaliter: II.3.2.1. primum est ubi creati sunt angeli, an in celo empireo, an alibi; II.3.2.2. secundo quid sit celum empireum et ubi sit.
- II.3.2.1. Ad primum sic: si angeli creati fuerunt in celo empireo... 90
- II.3.2.2. Item queritur quod sit celum empireum, utrum substantia uel accidens. Hoc enim...
- Ante casum fuisse in celo*<sup>339, 15</sup> empireo; *dominus in euangelio*<sup>339, 16-17</sup>...

## &lt;Distinctio tertia&gt;

- 3, 1 *Ecce ostensum est*<sup>341, 16</sup>. 95
- II.3.4.1. Hic queritur quid sit angelus. Iohannes Damascenus sic diffinit: "Angelus est substantia intellectiua"...
- II.3.4.2. *Quattuor angelis attributa*<sup>341, 19</sup>. Primum est essentia siue substantia. Secundum est discretio personalis: angelus enim non habet potentias quas possit | exercere in corpore sicut anima, et ideo non potest uenire in compositionem, sed est indiuiduus et discretus omnimoda discretione, et ideo est persona. Tertium est ratio siue sapientia... 100
- Et discretio personalis*<sup>341, 21</sup>, quia unus differt ab alio...
- II.3.3.1. *Quoque*<sup>341, 22</sup>, hoc est quattuor. Persona ergo substantia est, et ideo idem est querere de substantia et de persona. Sed cum magister uocet angelicam substantiam ipsam personam, uidetur falsum quod dicit angelos differre in substantia. "Substantia enim non recipit ma<gis> uel mi<nus>", ut dicit Aristoteles, sed dicuntur angeli differre in substantia, idest in proprietate que secundum substantiam attenditur, idest in subtilitate substantie... 105
- II.3.3.2. Sed queritur utrum duo uel plures angeli possint esse in eodem loco. Et uidetur quod sic... 110
- 3, 3 *In subtilitate essentie uero*<sup>343, 10</sup> cum deberet assignare differentias libertatis...

## &lt;Distinctio quarta&gt;

- 4, 1 II.3.5. *Post hec uidendum est*<sup>348, 17</sup>. Hic queritur utrum omnes angeli creati fuerunt in naturalibus tantum, aut in naturalibus simul et gratuitis. Et probatur quod in gratuitis...

---

87 B f. 42<sup>ra</sup>, l. 32; A f. 42<sup>va</sup> 91 B f. 42<sup>ra</sup>, l. 44 93 B f. 42<sup>rb</sup>, l. 41; A f. 43<sup>ra</sup> 95 B f. 42<sup>va</sup>, l. 10 98 B f. 42<sup>vb</sup>, l. 20; A f. 43<sup>rb</sup> 99 A f. 43<sup>va</sup> 102 B f. 42<sup>vb</sup>, l. 28 103 B f. 42<sup>vb</sup>, l. 31 109 B f. 43<sup>ra</sup>, l. 15; A f. 43<sup>vb</sup> 111 B f. 43<sup>ra</sup>, l. 30 113 B f. 43<sup>rb</sup>, l. 45; A f. 44<sup>rb</sup>

---

93 *fuisse*] *scripsi cum* Petr. Lomb., fa. B 96 diffinit] *ex differentia corr. marg.* B 97 intellectiua] *ex intellectualis corr. interl.* B 103 hoc] *ex hic corr.* B

---

87 queruntur] *Questio marg.* B 95 *Ecce*] *iii distinctio marg.* B 96 queritur] *Questio marg.* B 96 diffinit] *Nota. Diffinitio angeli marg.* B 109 queritur] *Questio marg.* B 113 *Post*] *Quarta distinctio marg.* B 113 queritur] *Questio marg.* B

115 II.3.8. Item queritur utrum angelus potuit prescire casum suum. Et dicitur  
communiter quod non...

*Nec in beatitudine, nec in miseria*<sup>348, 19</sup>, fuit opinio magistri; *sui euentus ignari*<sup>348, 22</sup>...

<Distinctio quinta>

120 *Auersi excecati sunt*<sup>351, 19</sup>, in hoc scilicet quod uoluerunt preesse et nulli subesse, et ita 5, 1  
uoluerunt se subtrahere a dominio dei, et ita separati sunt a deo et auersi, et ideo excecati,  
quia auersi auersa luce radios eius non susceperunt. *Post hec*<sup>351, 13</sup>...

<Distinctio sexta>

125 *Preterea*<sup>354, 17</sup> etc. *Ait Iob: "Ipse principium"*<sup>354, 22, xl</sup>. Principalis uia dei, idest creatura, 6, 1  
que est uia ducendi ad deum, etenim creature uie sunt; Psalmus: "Vniuerse uie domini  
misericordia et ueritas", idest in uniuersis uiis, idest creaturis dei, est misericordia et  
ueritas. *Ezechiele: "In signaculum"*<sup>354, 22-23</sup>...

<Distinctio septima>

130 *Supra dictum est*<sup>359, 4-5</sup> etc. *Sed cum nec boni peccare*<sup>359, 14</sup>. Si boni angeli non possunt 7, 1  
facere malum nec uelle, similiter mali non possunt facere bonum nec uelle, ergo nec hii  
nec illi uidentur posse mereri uel demereri. Sed dicimus quod...

*Magi ranas et serpentes fecerut*<sup>363, 9</sup>. Nota quod, sicut dicit Augustinus super 7, 8  
Exo. vii, demones ualde perspicaces sunt et ideo subito attulerunt quedam se-  
mina, et quedam ammicula ad faciendum serpentes, unde nullum fuit ibi mi-  
raculum, sicut dictum est in primo libro, sed tantum operatio nature.

135 II.3.9. Si autem queris utrum possint homines generare, sicut dicitur de Mer-  
lino genito de incubo demone, item queritur utrum possint restituere oculum  
uel huiusmodi, sicut Simon Magus faciebat canes canere.

Ad hoc dicunt magistri quod demones tantum possunt ea facere que fiunt per  
uiam putrefactionis...

115 B f. 43<sup>vb</sup>, l. 45; A f. 45<sup>ra</sup> 117 B f. 44<sup>ra</sup>, l. 29; A f. 45<sup>rb</sup> 119 B f. 44<sup>ra</sup>, l. 45 123 B  
f. 44<sup>rb</sup>, l. 26; A f. 45<sup>va</sup> 128 B f. 44<sup>va</sup>, l. 37; A f. 46<sup>ra</sup> 131 B f. 44<sup>vb</sup>, l. 33; A f. 46<sup>rb</sup>

117 *nec in miseria* ] pB, in miseria nec sB 119 *Auersi* ] *scripsi cum* Petr. Lomb., aut si B 119  
*excecati* ] *ex exercitati corr. interl.* B 120 a ] *interl.* B 121 *Post hec* ] *marg.* B 123 *Ait* ] *ipse*  
*add. sed del.* B 123 *Ipse* ] *marg.* B 123 xl ] *scripsi*, xli B 126 *ueritas* ] *ecce add. sed del.* B 131  
Nota quod ] *interl.* B 133 *serpentes* ] *fe add. sed del.* B 135 *homines* ] *interl.* B 135-136  
*Merlino* ] *ex demmello corr. interl.* B

115 queritur ] *Questio utrum diabolus presciuit casum suum marg.* B 119 *Auersi* ] *Quinta*  
*distinctio marg.* B 123 *Preterea* ] *Distinctio sexta marg.* B 128 *Supra* ] *Distinctio septima*  
*marg.* B 138 *dicunt* ] *Nota marg.* B

- 7, 10 *Ab originalibus* 363, 16–17, idest naturalibus uel causis superioribus quibus res reguntur; *adhibitibus motibus* 363, 21... 140
- Propter dei prohibitionem* 364, 27–28. Diabolus plus uult quam possit in malo, in bono econtrario; posset enim cessare a malo si uellet. Et nota quod impeditur diaboli uoluntas et potestas per terminum sue potestati a deo impositum per miraculum... 145
- Ex potestate* | *dei* cf. 365, 2–3. Possibilitas dicit materialem potentiam; potentia dicit potentiam actiuam, sed remotam; potestas actiuam aptatam; potentatus coniunctam actui, unde potentatus dicitur quasi potentie status. *Digitus* 365, 7... 145

## &lt;Distinctio octaua&gt;

- 8, 1 *Solet in questione uersari* 365, 22 etc. Hec questio orta est a Platone in Timeo, qui dicebat tres esse ordines demonum in aere positos. Ponebat enim pisces ornatum maris, gressibilia ornatum terre, uolucres et demones ornatum aeris; sed calodemones ponebat in superiore et puriore parte aeris, cacodemones in inferiori et densiori parte aeris, et medios, idest partim bonos, partim malos in medio. *Corpora aeria demones habuerint* cf. 366, 2... 150
- 8, 2 II.3.10. *Sed ubi deum* 367, 23 etc. Triplex ponitur hic questio. 155
- II.3.10.1. Prima est an deus ipse appareat in creatura nouiter facta, non per angelum, sed per se; et est credibile quod deus quandoque per se, quandoque per angelum apparebat, ut in Ex xxxiii: “Facies mea”, idest angelus, “precedet te”... 155
- II.3.10.2. Secunda questio est utrum angelus missus qui loquebatur ex persona domini | assumeret nouum corpus, ad officium scilicet aptum, an in proprio corpore mitteretur. 160
- II.3.10.3. Tertia est questio, si angeli mittuntur in proprio corpore, utrum illud corpus mittent assimilatum in aliam speciem aptam officio suo an preter corpus suum aliquid corpus sibi aptent. Et dicit Augustinus... 160
- Cui non subduntur* 368, 10 sicut nos; *sed subditum regunt* 368, 10 et non ab eo premuntur. 165
- Secundum attributam potentiam* 368, 11–12. Quotiens aliquod uerbum attribuitur angelo bono uel malo, illud uerbum notat potentiam uel conditionem uel uiolentiam... 165

---

140 B f. 45<sup>ra</sup>, l. 18; A f. 46<sup>va</sup> 142 B f. 45<sup>ra</sup>, l. 34 145 B f. 45<sup>rb</sup>, l. 1; A f. 46<sup>vb</sup> 149 B f. 45<sup>rb</sup>, l. 9 154 B f. 45<sup>rb</sup>, l. 33; A f. 47<sup>ra</sup> 159 B f. 45<sup>va</sup>, l. 1 165 B f. 45<sup>va</sup>, l. 6; A f. 47<sup>rb</sup>

---

145 *Ex potestate* ] *iter*. B 145–146 potentia dicit potentiam ] *interl.* B 160 ad ] *interl.* B 163 assimilatum ] *interl.* B 164 sibi aptent ] *interl.* B 165 *regunt* ] *scripsi*, generatur B 165 premuntur ] *p*B, presumitur *s*B

---

143 nota ] Nota. Voluntas diaboli impeditur *marg.* B 149 *Solet* ] Octaua distinctio *marg.* B 159 questio ] Nota *marg.* B 166 Quotiens ] Nota quod quedam conueniunt nature angeli, quedam corpori assumpto *marg.* B

## &lt;Distinctio nona&gt;

- II.3.11. *Post predicta superest cognoscere de ordinibus angelorum*<sup>370, 18–19</sup> etc. Ostendo quid possint mali angeli, consequenter ostendit magister de bonis angelis: 9, 1
- 170 II.3.11.1. primo quot sint ordines angelorum et quid appelletur ordo | et unde quilibet ordo nomen accipiat;
- II.3.11.2. secundo utrum distinctio ordinum facta fuit a primo instanti creationis aut posterius, et utrum omnes angeli eiusdem ordinis sint equales;
- 175 II.3.11.3. tertio quare scriptura dicat decimum ordinem cecidisse, cum tantum ix ordines sint creati;
- II.3.11.4. quarto agit de hominibus assumendis ad consortium angelorum, super hoc ponens diuersas sanctorum opiniones. Gregorius dicit tot homines assumendos quot angeli permanserunt; Augustinus in Enchiridion(?): tot quot
- 180 angeli ceciderunt;
- II.3.11.5. quinto querit utrum omnes angeli mittantur ad nos; et si omnes, quare unus ordo tantum uocetur nomine angeli;
- II.3.11.6. sexto de angelis ad custodiam nobis deputatis querens utrum singulis hominibus singuli angeli an unus angelus pluribus hominibus deputetur;
- 185 II.3.11.7. septimo utrum angeli proficiant in merito uel in premio super hoc ponens diuersas opiniones.
- II.3.11.1. De prima dicit magister quod nouem sunt ordines angelorum...
- II.3.11.2. De secundo dicit quod ante casum non fuit ordinum distinctio, quia non habebant gratiam; quoad quid tamen fuit(?), nec sunt equales omnes angeli
- 190 eiusdem ordinis...
- II.3.11.3. De tertio dicitur quod ideo dicitur decimus ordo cecidisse non quia x ordines essent...
- II.3.11.4. De quarto quid sentiat magister non determinat, sed in dubio relinquit.
- 195 II.3.11.5–6. De quinto et sexto similiter non determinat, sed tantum diuersas ponit opiniones.
- II.3.11.7. De ultimo satis diximus supra.
- II.3.12. Sciendum igitur quod ix sunt ordines per tres ternarios distributi, quorum quilibet ternarius unam constituit gerarchiam secundum Dionisium,

169 B f. 45<sup>va</sup>, l. 47; A f. 47<sup>va</sup> 171 B f. 45<sup>vb</sup>, l. 1 188 B f. 45<sup>vb</sup>, l. 11 191 B f. 45<sup>vb</sup>, l. 14  
193 B f. 45<sup>vb</sup>, l. 15

171 quid] *ex qui corr. interl. B* 171 ordo] *marg. B* 178 Gregorius] *marg. B* 179 Augustinus] *scripsi*, agit B (permanserunt Augustinus tot quot angeli *om. bom. A*) 182 uocetur] *ex dicatur corr. interl. B* 182 nomine angeli] *marg. B* 185 proficiant] *ex proficiunt corr. interl. B* 188 ordinum] *ex ordines corr. interl. B* 193 determinat] *de praem. B*

169 *Post*] Nona distinctio *marg. B*

unde uidendum est primo quid sit gerarchia et quos ordines continet quelibet gerarchia. 200

II.3.12.1. Notandum est igitur quod “gerarchia est rerum sacrarum et rationalium ordinata potestas, in subditos debitum retinens dominatum”, et dicitur a gerarchia quod est sacra...

9, 2 *Dominationes*<sup>371, 17</sup>. Maioris est dominari... 205

<Distinctio decima>

10, 1 *Hic etiam inuestigandum*<sup>cf. 377, 4</sup> etc. Decima distinctio.

*Daniele*<sup>377, 7 vii</sup>; *ab intimis*<sup>377, 10</sup>, idest a dei contemplatione uel a celo empireo secundum eos qui dicunt quod non mittuntur ad terram.

II.3.12.2. *Omnes sunt amministratorii*<sup>377, 16</sup>, Heb i. Primo ponit auctoritates quas inducunt pro se illi qui dicunt quod non omnes mittuntur, sed tantum illi qui sunt de inferioribus ordinibus. Videtur enim auctoritas Dan 9 uelle quod alii sunt qui ministrant, alii qui assistunt ei semper per contemplationem; similiter auctoritate Dionisii... 210

10, 2 II.3.12.3. *Et putant illi*<sup>378, 9</sup> etc. Quidam istorum dicunt quod melius est ut dicantur esse de secundo ordine inferioris gerarchie, cum dicantur archangeli. Gabriel dicitur, quia nuntiat ea ex quibus insinuatur fortitudo dei... 215

*Sed quia rarissime*<sup>378, 27–28</sup>. Secundum hoc numquam ponitur...

<Distinctio undecima>

11, 1 *Illud quoque sciendum*<sup>379, 23</sup> etc. Vndecima distinctio. 220

II.3.13. Circa hanc materiam possunt queri vi:

II.3.13.1. primum est quando uel quomodo angelus bonus custodiat animam;

II.3.13.2. secundum a quo datus est malus angelus ad exercitium;

II.3.13.3. tertium utrum angelus bonus aliquando deserat peccatorem propter aliqua peccata; 225

II.3.13.4. quartum utrum Christus habuit angelum ad sui custodiam;

II.3.13.5. quintum si antichristus habebat angelum;

205 B f. 46<sup>ra</sup>, l. 24; A f. 48<sup>ra</sup> 207 B f. 46<sup>rb</sup>, l. 11; A f. 48<sup>rb</sup> 215 B f. 46<sup>rb</sup>, l. 35; A f. 48<sup>va</sup>  
218 B f. 46<sup>va</sup>, l. 24; A f. 48<sup>vb</sup> 220 B f. 46<sup>va</sup>, l. 36

202–203 et rationalium ] *margin.* B 205 Maioris est ] *ex* que docent nos *corr. interl.* B 210  
i ] *scripsi*, ii B 211 mittuntur ] ad terram omnes *add. sed del.* B 212 Dan ] *ex can corr. interl.*  
B 218 *rarissime* ] *pB*, *carissime sB* 224 peccatorem ] *ex* peccatorum *corr. interl.* B 227  
antichristus ] *margin.* B 227 habebat ] *scripsi*, habebit B

202 Notandum ] Nota diffinitionem *margin.* B 220 *Illud* ] Vndecima distinctio *margin.* B 221  
possunt queri ] Sex queruntur de custodia angelorum *margin.* B

II.3.13.6. sextum utrum diabolus sit immissor uel incentor tantum malarum cogitationum.

230 II.3.13.1. De primo sic: bonus angelus delegatus est isti ut custodiat eum...

II.3.13.2. De secundo dicimus sine omni obiectione quod malus angelus delegatus est ad exercitium non a diabolo, sed a deo...

II.3.13.3. De tertio uidetur quod bonus angelus aliquando deserat peccatorem...

235 *Angeli eorum semper uident faciem patris*<sup>380, 3</sup>, Mat xviii; *de angelo Tobie*<sup>380, 13–14 v, xi</sup>; *de angelo Petri*<sup>380, 14</sup>, Act xii.

II.3.13.7. Nota quod angelus deputatus homini ad custodiam xii bona facit ei, que notantur per illud Ys vi “Sex ale uni et sex ale alteri”. Prime vi ale sunt excitat, incitat...

240 *Sed cum electi tot sint*<sup>380, 20–21</sup> electione predestinationis, unde omnes predestinati dicuntur electi, tam mortui quam uiui, unde dicit presens confusum. *Dominum*<sup>381, 14</sup>...

<Distinctio duodecima>

<II.4. Pars quarta>

*Hec de angelice nature conditione sufficient*<sup>cf. 384, 4–5</sup>. Duodecima distinctio.

12, 1

245 Hic incipit quarta pars, ubi de creatura corporali agit magister hoc ordine:

II.4.1. primo agit de operibus creationis, ubi uidentur sancti doctores inuicem aduersari: Augustinus enim dicit omnia simul facta formaliter et materialiter; Gregorius, Ieronimus, Beda dicunt quod primo facta fuerunt omnia in materia simul, et postea spatio vi dierum formata; et hec opinio communior est, unde

250 secundum hanc primo procedit magister;

II.4.2. secundo agit de operibus dispositionis siue distinctionis que fecit dominus secunda et tertia die quando diuisit elementa et fecit firmamentum et congregauit aquas in unum;

231 B f. 46<sup>vb</sup>, l. 30; A f. 49<sup>ra</sup> 233 B f. 46<sup>vb</sup>, l. 41; A f. 49<sup>rb</sup> 235 B f. 47<sup>ra</sup>, l. 10 240 B f. 47<sup>ra</sup>, l. 37; A f. 49<sup>va</sup> 244 B f. 47<sup>rb</sup>, l. 22; A f. 49<sup>vb</sup>

228 incentor] *ex* incantor *corr. interl.* B 228 malarum] *ex* malorum *corr. interl.* B 235 v] vii *add. sed exp.* B 246 doctores] uerbi *add. sed del.* B 253 in unum] *ex* in secundo *corr. interl.* B

230 De primo] Vtrum bonus angelus custodiat hominem et quomodo  *marg.* B 230 ut custodiat eum...] Item queritur ad quid reprobis angelus deputetur a domino cum sciat fore dampnandum. Et uidetur quod non deputetur...  *marg. inf.* B 231 De secundo] Secunda questio  *marg.* B 233 De tertio] Questio  *marg.* B 237 Notatur] Questio  *marg.* B 244 *Hec*] Duodecima distinctio  *marg.* B 246 uidentur] Augustinus dicit omnia simul facta materialiter et formaliter, alii sancti diuisim  *marg.* B



II.4.3. tertio agit de ornatu mundi, et primo de ornatu firmamenti qui est opus quarte diei, secundo de ornatu aque qui fuit opus quinte diei, tertio de ornatu terre qui fuit opus sexte diei; 255

II.4.4. quarto quasdam dubitationes de minimis animalibus determinat; |

II.4.5. quinto opinionem Augustini de operibus vi d*<i>*erum tangit;

II.4.6. sexto quomodo deus vii die requieuisse dicitur et complesse opus suum.

12, 2 II.4.1. *Deus in sapientia*<sup>384, 8</sup>, idest per sapientiam patris qui fecit celos in intellectu: celos, idest angelos; et illud “omnia in sapientia fecisti”. *Alii quidem tradiderunt*<sup>385, 1</sup> etc. Queritur que opinio uerior sit. Et uidetur quod opinio Augustini qui dicit “Omnia simul creata in materia et forma”... 260

12, 3 *Inanis*<sup>385, 21</sup>: non erat solida; *incomposita*<sup>385, 21</sup>...

<Distinctio tertia decima> 265

13, 1 *Prima distinctionis operatio*<sup>389, 9–10</sup> etc. Tertia decima distinctio.

*Diuisit*<sup>389, 12</sup> qualitate et loco. *Vespere et mane*<sup>389, 13</sup> sequens. *Dies unus*<sup>389, 13–14</sup>; qui primus dies sine mane transit in uesperam et deinceps latuit lux sub informi emisperio...

13, 2 *Si queratur qualis illa lux fuerit*<sup>389, 17–18</sup> etc. Supra, iuxta principium distinctionis xiii. 270

Dicto in communi de opere creationis, agit magister specialiter de eodem, et primo de opere prime diei, et postea de aliis.

Et possunt tria principaliter queri circa hoc:

II.4.1.1. primo quid sit opus prime diei;

II.4.1.2. secundo quare in creatione lucis ponitur bis uerbum fiendi, et in creatione firmamenti ponitur ter; 275

II.4.1.3. tertio quid significet hoc uerbum ‘dixit’ in illa propositione “Dixit deus: fiat lux, et facta est lux”.

II.4.1.1. Primo ergo queritur quid sit opus prime diei, et dicitur communiter quod celum et terra... 280

---

257 A f. 50<sup>ra</sup> 264 B f. 47<sup>va</sup>, l. 24; A f. 50<sup>rb</sup> 266 B f. 47<sup>vb</sup>, l. 10; A f. 50<sup>va</sup> 269 B f. 47<sup>vb</sup>, l. 15

---

254 qui ] *scripsi cum* A, quod B 255 de ] *interl.* B 257 animalibus ] *ex aliatibus corr. marg.* B 264 *Inanis* ] *ex quamuis corr. interl.* B 269 iuxta ] *scripsi cum sA*, iuxta BpA 271 agit ] immo hic incipit agere de opere distinctionis *add. interl.* B

---

266 *Prima* ] Tertia decima distinctio *marg.* B 279 queritur ] *Questio marg.* B

II.4.1.2. Circa secundum queritur quare in creatione lucis tantum bis ponatur uerbum fiendi, scilicet ‘fiat’, ‘facta est’; in creatione uero firmamenti ter ponitur...

285 II.4.1.3. Circa tertium sic queritur, scilicet quid significet hoc uerbum ‘dixit’ cum dicitur: “Dixit deus: fiat lux”. Augustinus...

*Creauit*<sup>390, 2</sup> et non formauit. Notatur informitas secundum quod celum non est tanti splendoris ut lux. *Incom<mutabile> lumen uerbi*<sup>390, 9...</sup>

<Distinctio quarta decima>

290 II.4.2. *Dixit quoque deus: fiat firmamentum*<sup>395, 10–11</sup>. Dixit superius quod illud caelos extendebatur usque ad illam partem, ubi nunc credimus aquas esse que sunt super firmamentum. Factum est ergo firmamentum inter aquas superiores que sunt supra celum et in cristallum congelate... 14, 1

Tria querit magister:

II.4.2.1. primo que sit natura firmamenti;

295 II.4.2.2. secundo que figura;

II.4.2.3. tertio qualis motus eius.

II.4.2.1. De primo dicit Iohannes Damascenus...

II.4.2.2. *Queri solet cuius figure sit celum*<sup>397, 3</sup>. Iohannes Damascenus: “Aiuunt celum sperice circumdare terram”. Et uidetur... 14, 5

300 *Signum diuisionis*<sup>397, 17–18</sup> quia per hoc significatur... 14, 6

II.4.3. *Fiant luminaria*<sup>398, 24</sup>. Primo egit de operibus creationis quando ante diem et noctem quattuor creauit, ut dictum est. Secundo agit de operibus dispositionis et distinctionis que deus fecit in secunda et tertia die quando diuisit elementa et fecit firmamentum et congregauit aquas in unum. 14, 9

305 Hic incipit agere de ornatu mundi qui a quarto die incipit, et primo agit de ornatu firmamenti, quia prius ornatum est quam alia sicut prius factum est, unde sequitur.

*Prius aliis factum*<sup>cf. 399, 15</sup>. Sed hoc uidetur esse falsum, quia alia quattuor elementa facta sunt in prima die...

---

281 B f. 47<sup>vb</sup>, l. 39; A f. 50<sup>vb</sup> 284 B f. 48<sup>ra</sup>, l. 4 286 B f. 48<sup>ra</sup>, l. 31; A f. 51<sup>ra</sup> 289 B f. 48<sup>rb</sup>, l. 9; A f. 51<sup>rb</sup> 293 B f. 48<sup>rb</sup>, l. 18 298 B f. 48<sup>rb</sup>, l. 39; A f. 51<sup>va</sup> 300 B f. 48<sup>va</sup>, l. 1 301 B f. 48<sup>va</sup>, l. 6

---

285 Dixit ] et facta fuerit *add. sed del.* B 306 ornatum ] *ex ornatus corr. interl.* B

---

281 secundum ] *Questio secunda marg.* B 284 tertium ] *Questio tertia marg.* B 289 Dixit ] *Quarta decima distinctio marg.* B 298 Queri ] *Opiniones de forma celi plures marg.* B

## &lt;Distinctio quinta decima&gt;

- 15, 1 II.4.4. *Producant aque* etc. *Reptile*<sup>400, 18</sup>, idest proprie natatile, quia similiter mouetur 310  
 15, 3 reptile. *Queri solet de uenenosis*<sup>401, 9</sup>. Probatio quod nociua creata sunt animalia ista, quia  
 super illud Ys xlv...
- 15, 5 II.4.5 *Omnibus creatis atque dispositis*<sup>402, 2-3</sup>. Facta domo, illuminata, ornata,  
 necessariis repleta, qualiter debeat intelligi distinctio operum vi dierum? Secun- 315  
 dum opinionem Gregorii, Ieronimi et Bede, quia communior est,  
 II.4.5.1. hucusque magister prosecutus est diligenter; nunc commemorat qua-  
 liter intelligi debet secundum opinionem Augustini. Posuit enim Augustinus  
 omnia simul esse creata non tantum materialiter, sed etiam formaliter et di-  
 stincte, et quod Moyses sub distinctione sex dierum dixit esse formata, hoc fecit  
 quia rudi populo loquebatur. Augustinus ergo multipliciter probat super Gene- 320  
 sim quod opera sex dierum non debent intelligi ad litteram. Prima ratio talis  
 est...  
 II.4.5.2. Et ita cognitio rei in uerbo uerior est quam cognitio rei in proprio  
 genere, quod etiam probatur. Dicit Augustinus decimo primo libro De ciuitate  
 dei... 325
- 15, 6 *Quedam uero non formaliter*<sup>403, 3</sup>, ut minores partes que fiunt de elementis, ut anima-  
 lia. *Maiores mundi partes*<sup>403, 7</sup>...
- 15, 7 II.4.6. *Die septimo requieuit*<sup>404, 9-10</sup>, uel sic: *requieuit*<sup>404, 10</sup> ab operibus suis, idest re-  
 quiescere nos fecit...

## &lt;Distinctio sexta decima&gt;

330

## &lt;II.5. Pars quinta&gt;

- 16, 1 *Hiis excursis*<sup>406, 6</sup>. Sexta decima distinctio.  
 Dicto de spirituali creatura (idest angelica) et corporali, idest operibus vi die-  
 rum, agit magister de composita ex hiis, idest de homine, qui est tamquam finis  
 omnium. Agit autem hoc ordine: 335  
 II.5.1. primo agit de formatione uiri, idest Ade, tam secundum corpus quam  
 secundum animam ostendens quomodo factus sit ad similitudinem et ymagi-  
 nem dei, et de etate et loco in quo factus est;

310 B f. 48<sup>va</sup>, l. 24 313 B f. 48<sup>va</sup>, l. 40; A f. 51<sup>vb</sup> 323 B f. 48<sup>vb</sup>, l. 18; A f. 52<sup>ra</sup> 326 B  
 f. 49<sup>ra</sup>, l. 12 328 B f. 49<sup>ra</sup>, l. 17; A f. 52<sup>rb</sup> 332 B f. 49<sup>rb</sup>, l. 1; A f. 52<sup>va</sup>

311 Probatio ] probando *add. sed del.* B 326 non ] *scripsi cum* Petr. Lomb., notatur B

310 *Producant* ] Quinta decima distinctio (quinta decima *scripsi*, sexta decima B)  *marg.* B 324  
 probatur ] Probatio quod uerius cognoscere res in uerbo quam in se  *marg.* B 332 *Hiis* ] Sexta  
 decima distinctio  *marg.* B

- II.5.2. secundo agit de formatione mulieris secundum corpus et animam;
- 340 II.5.3. tertio agit de statu hominis ante peccatum, ostendens qualis foret et  
quales filios generaret si numquam peccasset homo;
- II.5.4. quarto agit de casu hominis, scilicet de temptatione diaboli qua uictus  
cecidit, ostendens quod fuit primum peccatum hominis et quis eorum plus pec-  
cauerit, uir an mulier, et quare permisit eos deus temptari cum sciret eos casuros,
- 345 et multa alia dubitabilia circa hanc materiam determinat;
- II.5.5. quinto agit de libero arbitrio quo cecidit homo et de libertate eiusdem  
et corruptione facta per peccatum et de gratia reparante et cooperante libero  
arbitrio;
- II.5.6. sexto de eiectione hominis de paradiso et de flammeo gladio posito  
350 ante ianuas paradisi, et de fructu lignorum paradisi et de efficacia eorum;
- II.5.7. septimo agit de peccato Ade et de transfusione eius in posteros;
- II.5.8. octauo de peccato originali querens quid sit et unde sit et qualiter in  
baptismo remittatur et qualiter post baptismum secundum quid remaneat, quo-  
modo animam maculat, quare deus animam quam tantum diligit uasi tam fetido,
- 355 tam corrupto infundat et uniat;
- II.5.9. nono et ultimo agit de peccato communiter et causa et prima origine  
peccati, de uoluntate, intentione et actu et pena peccati.
- II.5.1.1. Hic queruntur quinque principaliter:
- II.5.1.1.1. primo quare angelus non dicitur factus ad similitudinem dei sicut  
360 homo;
- II.5.1.1.2. secundo in quo homo sit similis deo;
- II.5.1.1.3. tertio si cetera creature facte sunt ad ymaginem et similitudinem  
dei, et si hoc, quare non dicitur;
- II.5.1.1.4. quarto de illo uerbo apostoli, i Cor xi, ubi uidetur dicere quod  
365 mulier non est facta ad simili<tudinem> dei, sed uir;
- II.5.1.1.5. quinto de significatione harum dictionum 'ymago' et 'similitudo'.
- II.5.1.1.1. Circa primum sic: homo dicitur factus ad ymaginem et similitu-  
dinem propter rationem, ut dicit Augustinus. | Cum ergo angelus rationem  
habeat, idem dici debet. De eo quod angelus rationem habet...

---

368 A f. 52<sup>vb</sup>

---

345 circa hanc materiam ]  *marg. B, materiam iter. B* 361 in ]  *interl. B*

---

367 primum ]  *Questio quare potius homo quam angelus dicitur factus ad ymaginem. Probatio quod econtrario marg. B*

II.5.1.1.2. Contra secundum sic: proprium est qualitatis secundum eam simile uel dissimile dici; sed nulla qualitas est in deo, ergo nihil est deo simile. Item Mat x... 370

II.5.1.1.3. Circa tertium queritur, scilicet quare potius homo dicitur factus ad similitudinem dei quam alia creatura. Videtur enim quod totus mundus sit factus ad similitudinem dei, quia dicitur Heb xi... 375

*Quare creatus*<sup>406, 8?</sup> Vt deo fruatur; *qualiter*<sup>406, 9...</sup>

<Distinctio septima decima>

17, 1 *Hic de origine anime*<sup>410, 4.</sup> xvi<i> distinctio.

*Spiritus enim deus*<sup>410, 12-13,</sup> ii Cor iii; *nec lineamentis*<sup>410, 13...</sup>

Item continuatio que debet poni in principio distinctionis. Secundum quid homo et quomodo factus sit ad ymaginem et similitudinem dei, dictum est in titulo precedente, et quod secundum animam attendit illam similitudinem et ymaginem. 380

II.5.1.2. Recte subiungit hic de creatione anime eius, de qua duo(!) querit:

II.5.1.2.1. primum unde facta est, fit scilicet, de aliquo uel de nihilo; 385

II.5.1.2.2. secundo scilicet an in corpore uel extra corpus;

II.5.1.2.3. tertio queritur in qua etate creatus sit homo, idest in qua perfectione etatis, utrum paruulus an perfectus;

370 B f. 49<sup>rb</sup>, l. 34 373 B f. 49<sup>va</sup>, l. 43; A f. 53<sup>ra</sup> 376 B f. 49<sup>vb</sup>, l. 5; A f. 53<sup>rb</sup> 378 B f. 49<sup>vb</sup>, l. 38 380 B f. 50<sup>ra</sup>, l. 20; A f. 53<sup>va</sup>

382 quod ] *scripsi*, quia B (*om. A*) 388 utrum ] *is add. sed del. B*

370 secundum ] *Questio in quo homo sit similis deo et an sit similis. Probatio quod non marg. B 372 Mat x... ] — De homine quomodo factus sit ad ymaginem et similitudinem dei et in quo et utrum et quare potius quam angelus, xvi distinctio. — De immortalitate Ade ante peccatum, et circa hoc v questiones, xix. — Quare peccatum hominis remediabile et non angeli, xxi. — Quod fuerit primum peccatum hominis et utrum Adam et Eua eodem peccato peccauerint et quis eorum plus, xxii. — De ignorantia, et circa hoc vi questiones, xxiii, scilicet de ignorantia preceptorum sacerdotis <et> furiosi (preceptorum... furiosi *scripsi*: sacerdotis furiosi preceptorum B). — De libero arbitrio, quid sit et an superior et inferior pars rationis idem sint. Item, an synderesis possit peccare. — Item, que uis anime uel potentia proprie peccet, xxiii. — Que uel quid sit corruptio que fit per peccatum et cuius et quomodo fiat. Item quid sit libertas liberi arbitrii, xxv. — Vtrum liberum arbitrium sine gratia possit facere opus bonum in genere. Item an aliquis sine gratia possit bene uelle, xxvi. — De diffinitione uirtutis et contra, xxvii. An aliquis possit mereri sibi primam gratiam. Solutio: non, xxviii. — De peccato originali, queritur an sit et quid sit, et unde et in quo, et utrum sit unum an plura. — Item an unum originale sit maius alio, et quomodo deleatur in baptismo, et que pena proprie ei debeatur, xxx. — Queritur quomodo anima fiat rea peccati originalis cum innocens sit a creatione, et quomodo deus animam mundam infundat corpori polluto, 31. — An primi parentes penituerint de peccato suo, 33. *marg. inf. B 373 tertium ] Questio marg. B 378 Hic ] xvii distinctio marg. B**

II.5.1.2.4. quarto ubi creatus sit homo, an in paradiso an extra.

390 II.5.1.2.1. De primo dixerunt quidam quod anima Ade facta fuit de substantia dei, et hoc probant per hoc quod dicitur in Gen ii...

II.5.1.2.2. De secundo magister duplicem ponit opinionem et neutram reprobatur: primo dicit animam Ade esse creatam in celo cum angelis et postea naturaliter et spontanee unitam corpori; secunda dicit animam Ade creatam in corpore eius et creando infusam et infundendo creatam. Quicquid autem sit de anima Ade, de aliis non est dubium fidei ecclesie quin infundendo creentur et creando infundantur.

395

II.5.1.2.3. De quarto(!) dicit magister quod factus est in agro Damasci extra paradisum et postea traductus est in paradisum ut esset ibi colonus.

400 <Distinctio octaua decima>

II.5.2. *In eodem paradiso*<sup>416, 6</sup>. Post formationem uiri agit magister de formatione mulieris hoc ordine: 18, 1

II.5.2.1. primo querit ubi formata sit, utrum scilicet ibidem ubi uir an alibi;

II.5.2.2. secundo querit unde, idest de qua materia, creata sit;

405 II.5.2.3. tertio cuius uel quorum ministerio;

II.5.2.4. quarto de origine anime eius.

II.5.2.1. De primo dicit magister quod in paradiso facta est mulier; in quo notatur maxima dignitas mulierum.

II.5.2.2. De secundo dicitur quod de costa Ade sumpta de latere eius dormientis facta est mulier, idest corpus eius; et quare de costa Ade dormientis potius quam uigilantis, triplicem assignat causam in littera.

410

II.5.2.3. De tertio dicit quod ministerio angelorum factum est illud.

II.5.2.4. De quarto dicit quod fuerunt quidam qui, et male, opinati sunt animam mulieris factam de anima uiri sicut corpus de corpore. Alii dixerunt, et male, omnes animas ab initio creatas in celo et postea ad corpora suis temporibus descendisse. Et utramque heresim improbat Augustinus per illud Psalmum "Qui finxit sigillatim corda eorum", idest animas. Pia fides ecclesie tenet quod anima mulieris creata est de nihilo sicut cetere et in corpore creando infusa et infundendo creata.

415

420 *Immisit soporem*<sup>416, 9</sup>, Gen ii. Sopor iste extasis fuit, | quia extra sensus corporales fuit factus Adam et in maxima Dei contemplatione, ubi multa futura preuidit. *In mulierem*<sup>416, 10</sup>, idest in corpus mulieris...

---

392 B f. 50<sup>ra</sup>, l. 32; A f. 53<sup>vb</sup> 420 B f. 50<sup>rb</sup>, l. 1

405 uel ] *marg.* B 409 sumpta ] *est add. interl.* B 413 et male ] *interl.* B 414–415 et male ] *interl.* B

---

401 *In*] *Distinctio xviii marg.* B

18, 3 *Ex sacramentis*<sup>417, 15</sup>, idest ex sacramento baptismi qui est aqua ablutionis, et sacramento sanguinis qui est pretium redemptionis. Ista duo erant necessaria...

*A penis*<sup>417, 17</sup>, per sanguinem; *a culpa*<sup>417, 17...</sup>

425

<Distinctio nona decima>

19, 1 *Solent queri plura*<sup>421, 22</sup>. Distinctio xix.

II.5.3. De creatione hominis et de loco creationis eiusdem actum est supra. Nunc de statu creationis determinat querens qualis fuit homo in statu creationis sue, idest an mortalis an immortalis quantum ad corpus, passibilis an impassibilis quantum ad animam, et de modo propagationis filiorum. II.5.3.1. Et primo ostenditur qualis fuit homo secundum corpus, II.5.3.2. secundo de modo propagandi filios, II.5.3.3. tertio qualis secundum animam, ubi multa et difficilia queruntur.

430

II.5.3.1. Et de primo dicit quod in illo statu fuit homo mortalis et quodammodo immortalis. Et bene dicit 'quodammodo', quia non simpliciter nec proprie immortalis, sicut lapis qui est in fundo Secane non proprie dicitur inuisibilis etsi numquam possit uideri.

435

II.5.3.2.1. De secundo dicit quod filios procrearent paruulos, ut modo sit. Vtrum autem omnes simul parentes cum filiis de illo statu ad statum perfectiorem, idest ad statum angelorum, transirent, an successiue, non diffinit; sed probabilius est quod successiue.

440

II.5.3.2.2. De tertio dicit quod sicut filii, licet non peccassent primi parentes, nascerentur imperfecti quoad corpus, ita quoad animam in scientia et uirtutibus; et sicut per interualla temporum acciperent corporis quantitatem, | ita et scientiam et uirtutes, nec esset eis illa imperfectio pena, sed de conditione nature, sicut catulo non est pena quod non uidet ante nonum diem.

445

II.5.3.3. Circa | hec possunt queri quinque:

II.5.3.3.1. primo de immortalitate Ade ante peccatum, quid sit;

II.5.3.3.2. secundo utrum potentia moriendi et non moriendi que fuerunt in Adam ante peccatum sint eadem potentie an diuerse;

450

II.5.3.3.3. tertio utrum immortalitas quam habuit Adam in primo statu innocentie sit idem cum immortalitate glorie;

II.5.3.3.4. quarto utrum potentia moriendi que fuit in Adam ante peccatum sit naturalis potentia uel naturalis impotentia;

455

423 B f. 50<sup>rb</sup>, l. 7 425 B f. 50<sup>rb</sup>, l. 19; A f. 54<sup>ra</sup> 427 B f. 50<sup>rb</sup>, l. 37 445 B f. 50<sup>va</sup>, l. 1  
448 A f. 54<sup>rb</sup>

428 actum ] *scripsi*, auctum B 436 proprie ] *ex inproprie corr.* B 437 lapis ] *scripsi cum* A, †sapis B 447 quod ] *scripsi*, quia B

427 *Solent* ] Distinctio xix *margin.* B

II.5.3.3.5. quinto si pena aliqua posset infligi primis parentibus si numquam peccassent.

II.5.3.3.1. Cica primum ergo queritur quid sit illa immortalitas...

460 II.5.3.3.2. Circa secundum sic obicitur: eadem est potentia currendi et non currendi, ergo eadem ratione eadem fuit potentia in Adam moriendi et non moriendi, ergo idem fuit in Adam mortalitas et immortalitas. Forte dices...

II.5.3.3.3. Circa tertium queritur utrum immortalitas quam habuit Adam in statu innocentie sit eadem cum ea quam modo habet in gloria; et probatur quod sic, quia idem est liberum arbitrium uie et patrie...

465 II.5.3.3.4. Circa quartum queritur utrum immortalitas quam habuit Adam ante peccatum sit naturalis potentia; et dictum est quod sic. Sed contra...

II.5.3.3.5. Circa quintum queritur utrum Adam posset mori uel affligi si numquam peccasset; et probatur quod non, quia dicitur Rom vii...

*Inferioris uite* 421, 25, idest temporalis. *De eius qualitate* cf. 422, 3...

470 <Distinctio uicesima>

*Post hec uidendum* 427, 10 etc. xx distinctio.

20, 1

*Quidam putant* 427, 13–14. Hoc non tenet ecclesia, falsa est putatio ista...

<Distinctio uicesima prima>

*Videns diabolus* 433, 12–13. xxi distinctio.

21, 1

475 *Lapsus* 433, 15, et ita factus est Leuiathan, idest additamentum; *uirtute superare* 433, 27...

*Que igitur dubitauit* 436, 8. Constat quod dubitatio illa erat de re quam debuit scire, ergo fuit pena uel culpa. Pena non, quia non precesserat culpa, ergo fuit culpa, ergo peccauit mulier ante diaboli suggestionem. Solutio. *Dubi<tauit>* 436, 8, idest ad modum dubitantis se habuit...

21, 2

21, 5

480 *Gula* 436, 21 et fames est immoderatus cibi appetitus, ut supra dictum est (uicesima distinctio, capitulum 4) cum dicit Augustinus: “Gula idem est quod fames”; sed gula est peccatum mortale, ergo et fames, quod falsum est, immo pena peccati. Solutio. Duplex est appetitus, scilicet naturalis et uoluntarius. Naturalis numquam...

459 B f. 50<sup>va</sup>, l. 22 462 B f. 50<sup>vb</sup>, l. 10; A f. 54<sup>va</sup> 465 B f. 50<sup>vb</sup>, l. 30 467 B f. 50<sup>vb</sup>, l. 47; A f. 54<sup>vb</sup> 469 B f. 51<sup>ra</sup>, l. 45; A f. 55<sup>ra</sup> 471 B f. 51<sup>rb</sup>, l. 23; A f. 55<sup>rb</sup> 474 B f. 51<sup>va</sup>, l. 16; A f. 55<sup>va</sup> 476 B f. 51<sup>va</sup>, l. 30 480 B f. 51<sup>va</sup>, l. 40; A f. 55<sup>vb</sup>

469 *De*] *scripsi cum* A, dicitur B 475 *Lapsus*] *ex lapsum corr. interl.* B 481 dicit] *interl.* B

459 secundum] *Questio marg.* B 462 tertium] *Item questio marg.* B 465 quartum] *Questio marg.* B 466 Sed contra...] Sic uidetur quod mors sit pena peccati. Sed contra... *marg. inf.* A 467 quintum] *Questio si Adam posset mori uel affligi si non peccasset marg.* B 471 *Post*] xx distinctio *marg.* B 474 *Videns*] xxi distinctio *marg.* B



*Vana gloria*<sup>436, 22</sup>. Contra. Dicit Augustinus quod superbia est amor proprie excellentie, non ergo uana gloria. Sed forte dices quod uana gloria idem est quod superbia. 485  
Contra. Dicit Augustinus et Gregorius...

21, 7 II.5.4. *Irremediabile peccatum*<sup>437, 22</sup>. Peccatum diaboli irremediabile est; tamen Origenes uidetur uelle super <epistula> Iude quod remediabile; sed eius opinio simpliciter reprobatur et heretica est. Sed queritur quare peccatum | diaboli est 490  
irremediabile; aut hoc est propter aliquid quod est ex parte peccantis, aut propter aliquid quod est ex parte remittentis. Ex parte remittentis...

21, 8 *Erunt equales angelis dei*<sup>438, 6</sup>, Mat xxii. *Supra tamen legitur*<sup>438, 11</sup>...

<Distinctio uicesima secunda>

22, 1 *Hic uidetur diligenter*<sup>439, 3</sup> etc. xxii distinctio.

II.5.4. Quod homo cecidit et qualiter dictum est in capitulo precedente, sed 495  
quo peccato primo ceciderit non ostendit, et ideo hic inquit quod fuit primum peccatum hominis, super quo magna est dubitatio. Sed qui recte uellet procedere primo deberet inquirere quid sit peccatum, secundo unde peccatum, tertio in qua re sit peccatum, quarto quot species siue differentie peccati, quinto quis sit effectus peccati, sexto de contrarietate peccati ad gratiam, septimo de qualibet 500  
specie peccati per se.

II.5.4.1. Et primo de peccato Ade, de quo aliis omissis ad presens intendimus.

Circa quod tria principaliter queri possunt:

II.5.4.1.1. primo quid fuit peccatum Eue;

II.5.4.1.2. secundo si eodem peccato peccauit Adam; 505

II.5.4.1.3. tertio quis eorum plus peccauit.

II.5.4.1.1. De primo dicitur communiter quod primum peccatum Eue fuit superbia...

Et notandum quod excellentia siue dominium bene et male appeti potest. Si quis appetit... 510

II.5.4.1.2. Circa secundum queritur utrum Adam peccauit eodem peccato quo Eua. Videtur quod non; ipsa enim peccauit in hoc quod uoluit fieri sicut deus, sed Adam...

---

484 B f. 51<sup>va</sup>, l. 48 487 B f. 51<sup>vb</sup>, l. 17 489 A f. 56<sup>ra</sup> 492 B f. 52<sup>ra</sup>, l. 10; A f. 56<sup>rb</sup> 494 B f. 52<sup>ra</sup>, l. 10 509 B f. 52<sup>rb</sup>, l. 30; A f. 56<sup>vb</sup> 511 B f. 52<sup>va</sup>, l. 4

---

489 et heretica est] *interl.* B 497 procedere] *scripsi*, proaccedere B 504 quid] *scripsi*, quod B 512 Eua] *ex circa corr. interl.* B

---

486 Gregorius... ] temptat: — deus ut erudiat uel probet; — homo ut addiscat et sciat; — diabolus ut decipiat  *marg. inf.* A 489 queritur] *Questio marg.* B 494 *Hic*] xxii distinctio  *marg.* B 502 primo] *Questio marg.* B 509 notandum] Quod excellentia potest appeti bene et male  *marg.* B 511 secundum] *Questio utrum Adam eodem peccato peccauerit quo Eua marg.* B

II.5.4.1.3.1. Circa tertium queritur quis plus peccauit. Et uidetur quod Adam,  
515 quia scienter, illa uero ignoranter. Item, Adam erat prelatus mulieris...

*Quidam pu<tant>*<sup>439, 6</sup>, et bene. *Precessisse*<sup>439, 7</sup>...

*Putauit*<sup>441, 17</sup>. Contra. Adam sciebat quod comedere erat prohibitum sibi a deo, ergo 22, 3  
sciebat quod ire contra erat mortale, non ergo putauit esse ueniale. Solutio. Veniale  
multipliciter dicitur; quandoque enim...

520 *Preuaricator*<sup>441, 21-22</sup>, transgressor; *ut testatur*<sup>441, 22</sup>...

*De dei misericordia cogitauit*<sup>442, 22</sup>, ergo peccauit in spe, ergo peccauit in spiritum 22, 4  
sanctum. Solutio. Peccare in spe dupliciter dicitur...

*Nolens eam contristare*<sup>442, 23</sup>...

525 *Seductus prior*<sup>443, 2-3</sup>. Phil ii dicitur de Christo "Non ra<pinam> arbi<tratus> est"  
etc.; ibi dicit Glossa: "Sicut diabolus uel homo primus". Solutio. Glossa sic exponitur:  
ut primus homo, idest ut Eua que facta est de primo homine...

*De misericordia cogitauit*<sup>443, 6</sup>, non diffiniendo; *iustus exitus*<sup>443, 13</sup>...

*Hiis autem opponi solet*<sup>445, 15-16</sup> etc. Dixerat supra magister quod Eua plus pec-  
cauit quam Adam.

530 II.5.4.1.3.2. Hic ponit obiectionem quandam qua uidetur aliquid contrarium,  
scilicet quod Adam plus peccauit, scilicet quia Adam peccauit ex certa scientia,  
mulier | uero ex ignorantia, et ita peccauit Adam magis.

Ad hoc soluendum distinguit magister triplicem ignorantiam...

535 II.5.4.2. Postea querit magister, cum natura hominis tota creata sit bona, unde  
sit consensus in peccatum; ad quod dicit quod ex libero arbitrio et suggestionem  
diaboli.

540 II.5.4.3. Tertio facit duas questiones: primam quare permisit temptari quos  
sciebat casuros, secundam cur creauit quos malos preuidit futuros. Sed utraque  
questio nulla est, quia hominem temptari non est malum in se et factus erat  
homo talis qui posset non consentire si uellet et cederet ei ad gloriam ipsa temp-  
tatio. Item, etsi sciret malos futuros, tamen sciebat bonos profecturos.

II.5.4.4. Quarto determinat de tripla cognitione quam habuit homo ante lap-  
sum. Hic solet poni questio duplex de ignorantia, de qua quatuor queruntur  
breuiter:

545 II.5.4.4.1. primo utrum sit peccatum;

II.5.4.4.2. secundo de ignorantia prelatorum et iudicum;

---

514 B f. 52<sup>va</sup>, l. 18; A f. 57<sup>ra</sup> 516 B f. 52<sup>va</sup>, l. 35 517 B f. 52<sup>va</sup>, l. 47 520 B f. 52<sup>vb</sup>, l. 3  
521 B f. 52<sup>vb</sup>, l. 6; A f. 57<sup>rb</sup> 523 B f. 52<sup>vb</sup>, l. 11 524 B f. 52<sup>vb</sup>, l. 13 527 B f. 52<sup>vb</sup>, l. 20  
528 B f. 52<sup>vb</sup>, l. 40 532 A f. 57<sup>va</sup> 534 B f. 53<sup>ra</sup>, l. 2

---

517 erat] *interl.* B 530 aliquid] *scripsi*, alicui B 534 tota] *interl.* B

---

514 tertium] Questio quis plus peccauerit, Adam uel Eua  *marg.* B 530 ponit] Rationes quod  
Adam plus peccauerit  *marg.* B 543 questio] Questio de ignorantia  *marg.* B

II.5.4.4.3. tertio que non liceat ignorare;

II.5.4.4.4. quarto de ignorantia illorum qui culpa sua cadunt in furiam et se inebriant, utrum excuset.

II.5.4.4.1. De primo dicit Augustinus...

550

II.5.4.4.2. Circa secundum sic queritur super illud Mal ii: "Labia sacerdotis custodient scientiam et legem" etc...

II.5.4.4.3. Circa tertium sic queritur: quilibet homo tenetur uitare quodlibet mortale; sed malum nemo potest uitare nisi precognitum, sicut dicit Boethius, ergo quilibet tenetur scire de quolibet mortali quod sit mortale. Forte dices quod tenetur scire in uniuersali...

555

II.5.4.4.4. Circa quartum queritur de ignorantia furiosi qui culpa sua uenit in furiam, utrum excusetur ex toto; et probatur quod non, quia dicit Gregorius...

22, 6 *Non fuit seductus* 445, 20, i Thim ii. *Precessit peccatum* 447, 7...

<Distinctio uicesima tertia>

560

23, 1 *Preterea queri solet* 447, 15. xxiii distinctio.

*Non esset laudabile homini* 447, 16-17...

23, 3 *Non est cura deo de bobus* 449, 9, i Cor ix. Contra. Sap xi<i>: "Cura est illi de omnibus". Solutio. Duplex est cura: ordinationis et propagationis...

*In enigmatate* 449, 24, i Cor xiii. *Porro sui cognitionem* 449, 25 etc...

565

<Distinctio uicesima quarta>

24, 1 II.5.4.2. *Nunc diligenter* 450, 15 etc. Circa secundum triplex est opinio. Quidam dicunt quod hec sit Porretanorum quod homo ante casum numquam habuit gratiam siue uirtutem; et hoc probant hoc modo...

Secunda opinio est quod duplex fuit status hominis ante peccatum, scilicet status innocentie in quo creatus est homo et status gratie in quo recreatus est. De primo uerum est...

570

551 B f. 53<sup>rb</sup>, l. 28; A f. 58<sup>ra</sup> 553 B f. 53<sup>va</sup>, l. 4; A f. 58<sup>rb</sup> 557 B f. 53<sup>va</sup>, l. 29 559 B f. 53<sup>vb</sup>, l. 41; A f. 58<sup>vb</sup> 561 B f. 53<sup>vb</sup>, l. 43 563 B f. 54<sup>ra</sup>, l. 7 565 B f. 54<sup>ra</sup>, l. 10 567 B f. 54<sup>ra</sup>, l. 13; A f. 59<sup>ra</sup> 570 B f. 54<sup>ra</sup>, l. 18

551-552 labia sacerdotis ... et ] *ex* interrogatione sacerdotes *corr. interl.* B 554 uitare ] *scripsi*, uitari B 567 *Nunc* ] *scripsi cum* A, tunc B 570 est ] *interl.* B

551 secundum ] *Questio an ignorantia diuine legis sit peccatum sacerdotis marg.* B 553 tertium ] *Questio utrum de quolibet mortali teneatur quilibet scire quod sit mortale. Probatio quod sic marg.* B 557 quartum ] *Questio utrum furiosus peccat marg.* B 561 *Preterea* ] xxiii distinctio *marg.* B 567 *Nunc* ] xxiiii distinctio *marg.* B

Tertia opinio dicit quod homo ante peccatum non habuit nisi unum statum, scilicet gratie...

575 *Mereri salutem*<sup>451, 2-3</sup>; *rectus*<sup>451, 10...</sup>

*Hic considerandum*<sup>452, 21-22</sup> etc. Dictum est in capitulo precedenti quod homini 24, 2  
in sua creatione data fuit quedam potentia qua poterat stare et malo resistere, sed non proficere.

580 II.5.5. Nunc que sit illa potentia intendit magister ostendere hunc seruans ordinem:

II.5.5.1. primo diffinitionem eius | ponit;

II.5.5.2. secundo quid sit sensualitas dicit, quid ratio, quot partes rationis et quid sit utraque pars;

585 II.5.5.3. tertio ostendit | quod sicut in peccato primi hominis fuerunt tria, scilicet serpens, mulier et uir, ita in peccato quolibet;

II.5.5.4. quarto de libertate arbitrii et potestate agit, et de hiis per que potens est liberum arbitrium secundum multiplicem gratiam.

II.5.5.1. Circa hec multa queri possunt:

590 II.5.5.1.1. primo quid sit liberum arbitrium secundum essentiam;

II.5.5.1.2. secundo quid sit eius officium;

II.5.5.1.3. tertio quid sit eius libertas et eius potestas;

II.5.5.1.4. quarto que potentia proprie peccat, ratio an alia.

II.5.5.1.1. Circa primum diuerse sunt opiniones. Quedam dicit quod liberum arbitrium est propria ratio, alia dicit quod est uoluntas...

595 II.5.5.1.2. Ex hiis patet que dicta sunt quod multiplex est officium rationis. Primum est comprehendere, et secundum hoc dicitur intellectualis siue intellectiva. Secundum est ratiocinari, idest rationes inducere...

600 II.5.5.2.1. Sed queritur de illa duplici parte rationis que dicitur uir et mulier, cuiusmodi sunt partes: subiectiue an integrales, et an sint idem in potentia et in essentia. Et uidetur quod non sint, quia dicit philosophus...

II.5.5.2.2. Item queritur si synderesis sit idem quod superior pars rationis et utrum peccare possit. Et probatur quod non, quia super illud Ez i...

*Voluntas*<sup>453, 7</sup>, naturalis appetitus boni; *licet tenuiter*<sup>453, 7...</sup>

24, 3

---

573 B f. 54<sup>ra</sup>, l. 24 575 B f. 54<sup>ra</sup>, l. 29 576 B f. 54<sup>ra</sup>, l. 46 581 A f. 59<sup>rb</sup> 584 B f. 54<sup>rb</sup>, l. 1 595 B f. 54<sup>va</sup>, l. 5; A f. 59<sup>va</sup> 598 B f. 54<sup>va</sup>, l. 24 601 B f. 54<sup>va</sup>, l. 43; A f. 59<sup>vb</sup> 603 B f. 54<sup>vb</sup>, l. 19; A f. 60<sup>ra</sup>

---

599 idem ] *scripsi*, eadem B 599 et ] *interl.* B

---

595 patet ] *Officia rationis marg.* B 598 queritur ] *Questio marg.* B 601 queritur ] *Questio si synderesis posset peccare et utrum sit superior pars rationis marg.* B

- 24, 9 II.5.5.3. *Nunc superest ostendere*<sup>456, 25–26</sup> etc. Notandum quod Gregorius aliter distinguit illa tria, aliter Augustinus. Secundum Gregorium pro suggestione serpentis sumitur exterior suggestio diaboli, pro muliere caro, pro uiro ratio... 605
- II.5.5.1.4. Sed possunt hic queri quinque: primum est que potentia proprie peccet, secundo quando primum fit peccatum et ubi, tertio quando et ubi primo(!) fit mortale, quarto quid appetebatur uitiosa delectatio, quinto quid sit ueniale et si ueniale possit fieri mortale. 610
- Ad primum sic: discedere a bono peccatum est, et est actus rationis, ergo ratio peccat. Item dicit Dyonisius...
- 24, 12 *Con<sen>tit*<sup>457, 3</sup>, scilicet peccato. *Non decernatur*<sup>457, 21–22</sup>... 615
- Nec sane cum sola co<gitatione>*<sup>458, 30</sup> Gregorius xvii<i> *Moralium*: “Sunt nonnulla peccata que etiam a iustis uitari non possunt. Cuius enim cor in hac corruptibili carne consistens in sinistra cogitatione non labitur uel si usque ad consensus foueam non mergatur? Et tamen hec ipsa praua cogitare peccatum est. Sed dum cogitationi resistitur, ad confusionem”... 620
- Negandum est esse peccatum*<sup>459, 1</sup>, scilicet ueniale; *quam si et opere [i]sta<turatur>* cf. 459, 1–2... 620
- Secundum rationem*<sup>460, 14</sup>, idest su | periores partem. Hic uidetur magister mentiri in duobus: primo in hoc quod dicit omne mortale fieri secundum rationem, quia super illud Eph iiii “Sol non occidat super ira<cundiam> uestram”, dicit Glossa: “Sol iustitie occidit propter iracundiam”. Sed constat quod non occidit nisi propter mortale, ergo iracundia est mortale. Sed omnis iracundia est irascibilis, ergo aliquod peccatum fit secundum irascibilem, non ergo tantum secundum rationem. 625
- Secundo in hoc quod dicit quod non omne ueniale secundum rationem fit, ut scilicet quod in solo motu sensualitatis existat. Aut enim magister sensualitatem accipit pro inferiori parte rationis...
- <Distinctio uicesima quinta> 630
- 25, 1 *Iam ad propositum*<sup>461, 3</sup> etc. xxv distinctio. 630
- II.5.5.4. De libero arbitrio dicitur quod in sua sit positum potestate habens agendi quod uelit possibilitatem, quia est uita et rationalis anime motus...
- 
- 604 B f. 54<sup>vb</sup>, l. 45 607 B f. 55<sup>ra</sup>, l. 12; A f. 60<sup>rb</sup> 613 B f. 55<sup>rb</sup>, l. 9; A f. 60<sup>va</sup> 614 B f. 55<sup>rb</sup>, l. 40; A f. 60<sup>vb</sup> 619 B f. 55<sup>va</sup>, l. 2 621 B f. 55<sup>va</sup>, l. 14; A f. 61<sup>ra</sup> 631 B f. 55<sup>va</sup>, l. 24
- 
- 605 tria ] *scripsi cum* A, duo B 605 pro ] *interl.* B 606 sumitur ] *ex est corr. interl.* B 610 ueniale ] *ex* necessarie *corr. interl.* B 611 a bono ] *interl.* B 613 peccato ] *scripsi*, peccatum B 617 hec ipsa ] *scripsi cum* Greg., hoc ipsi B 624 nisi ] *interl.* B 633 anime ] *ex* et ratione *corr. interl.* B
- 
- 607 queri ] *Questio marg.* B 611 Ad primum ] *Queritur que potentia proprie peccet marg.* B 613 *Non decernatur* ] *Sed numquid primos motus reprimere possumus? Videtur quod sic. Dicit enim Anselmus... marg. inf.* A 614 Gregorius ] *Gregorius quod quedam peccata uitari non possunt a iustis etiam marg.* B 621 *Secundum rationem* ] *Quod non possit peccare nisi mortaliter, rationibus sic probatur... marg. inf.* A 631 *Iam* ] *xxv distinctio marg.* B

Item uis concupiscibilis excitat ad uolendum ut aliquid fiat, irascibilis ad uolendum ut aliquid non fiat, et utraque excitat liberum arbitrium, sed tamen motus harum non sunt motus liberi arbitrii. Quia uero dicit Aristoteles quod amor est ex ui concupiscibili, et ideo non odium; uerum est, quia odium non est uoluntas boni, sed uoluntas mali. Voluntas uero in ui concupiscibili excitatur et concupiscentia dici potest, uoluntas uero odii non concupiscentia est, sed detestatio; unde non sequitur: "nolo hoc esse, ergo uolo hoc non esse".

Item prudentia inest anime secundum rationalem, quia rationem instruit et adiuuat ut motum uoluntatis inflectat ad bonum; temperantia secundum uim concupiscibilem...

*Vel aliud esse postea* 461, 17, idest alterius modi; *negandus est* 462, 15...

II.5.5.5. *Vnde manifestum est* 465, 5 etc. Queritur quid sit ista corruptio etc. que fit per peccatum, et quomodo fiat per peccatum. Ad hoc dicitur a quibusdam quod corruptio ista est deceptio alicuius...

*Naturalia bona* 465, 8, idest habilitates naturales; *hic est ille* 465, 8-9...

*Non posset fieri reparatio* 465, 10-11. Sed nonne fit reparatio gratuitorum cotidie a quibus omnino priuatus est homo? Solutio. Si homo esset omnino priuatus naturalibus, recreatio posset fieri, sed non reparatio, unde etiam...

II.5.5.1.3. Sed hic queritur quid sit libertas arbitrii siue liberum arbitrium. Si dicatur quod remotio exterioris coactionis, ex hoc sequitur quod liberum arbitrium eque liberum in malis angelis et in bonis, et in malis hominibus et in bonis, cuius oppositum dicunt sancti. Si dicatur quod libertas est...

*Vbi spiritus domini* 466, 11, i<i> Cor iii; *si filius uos li<berauerit>* 466, 12...

#### <Distinctio uicesima sexta>

II.5.5.6. *Hec est gratia operans* 470, 3. xxvi distinctio.

Quidam dicunt quod gratia est operans in infusione uirtutum, cooperans in opere siue in motu. Sed sic dicendo...

634 B f. 55<sup>va</sup>, l. 34 644 B f. 55<sup>vb</sup>, l. 1 645 B f. 55<sup>vb</sup>, l. 13; A f. 61<sup>rb</sup> 648 B f. 55<sup>vb</sup>, l. 50; A f. 61<sup>va</sup> 649 B f. 56<sup>ra</sup>, l. 2 652 B f. 56<sup>ra</sup>, l. 18 656 B f. 56<sup>rb</sup>, l. 2; A f. 61<sup>vb</sup> 658 B f. 56<sup>rb</sup>, l. 35; A f. 62<sup>ra</sup>

637 non ] *interl.* B 638 uero in ] *ex non corr. interl.* B 639 odii ] *interl.* B 639 est ] *interl.* B 656 i<i> ] i *interl.* B

641 Item ] Nota bona de septem uirtutibus politicis  *marg.* B 652 queritur ] *Questio marg.* B 658 *Hec* ] xxvi distinctio  *marg.* B

## Gratia

- gratis datum: uires anime et exercitium,
- gratis superadditum, ut scientia,
- gratum faciens: uirtus,
- gratie signum: prophetia, 665
- gratis dans: deus
- nomina eiusdem:
- cooperans,
- adiuuans,
- perficiens, 670
- subsequens,
- nomina eiusdem:
- operans,
- liberans,
- incipiens, 675
- preueniens.

26, 2 *Voluntas comitatur gratiam*<sup>472</sup>, 15–16. Contra uidetur quod parum ante predictum est, scilicet quod gratia sequitur uoluntatem.

Solutio. Duplex est concomitantia: simpliciter et in ordine. Primo modo dicitur...

*Cum fides impetrat*<sup>472</sup>, 17–18, Rom xii; *meretur*<sup>472</sup>, 19... 680

26, 4 *Ceterum hanc questionem*<sup>475</sup>, 7. Probauit magister auctoritate beati Augustini quod fides siue gratia precedit — natura non tempore — bonam uoluntatem et opera meritoria. Hic inducit auctoritatem apostoli, ubi ostenditur quod bona cogitatio precedit bonam uoluntatem, unde uidetur quod aliquis sine gratia non potest bene uelle. 685

II.5.5.6.1. Quod, quia dubium est quibusdam, ideo queritur utrum uerum sit illud. II.5.5.6.2. Secundo queritur utrum liberum arbitrium per se sine gratia superaddita naturalibus possit bonum agere in genere.

II.5.5.6.1. Primo igitur probatur quod sine gratia non potest aliquis bene uelle. Dicit enim Ieronimus... 690

II.5.5.6.2. De secundo articulo queritur utrum homo ex solo libero arbitrio sine aliqua gratia superaddita possit facere opus bonum in genere. Et probatur quod non, quia dicit dominus...

*Non quod sufficientes*<sup>475</sup>, 9–10, <ii> Cor iii; *cogitare*<sup>475</sup>, 10...

---

661 B f. 56<sup>rb</sup>, l. 41 677 B f. 56<sup>va</sup>, l. 19; A f. 62<sup>rb</sup> 680 B f. 56<sup>va</sup>, l. 24 681 B f. 56<sup>va</sup>, l. 39  
691 B f. 56<sup>vb</sup>, l. 41; A f. 62<sup>va</sup> 694 B f. 57<sup>rb</sup>, l. 2; A f. 63<sup>ra</sup>

---

679 concomitantia ] *ex comitantia corr. interl.* B 682 natura non tempore ]  *marg.* B

---

689 probatur ] *Questio marg.* B 691 secundo ] *Questio marg.* B

- 695 *Non est fructus bonus*<sup>476, 2</sup>, sed bonus fructus dicitur bonum opus, idest opus meritorium, ergo omne meritorium est in caritate siue ex caritate ut ex propria radice; non ergo in fide uel ex fide. Hoc concedunt quidam...  
*Nec recte uiuitur*<sup>476, 7</sup>, idest meritorie; *hac uoluntate*<sup>476, 7-8...</sup> 26, 5

<Distinctio uicesima septima>

- 700 *Hic uidendum quid sit uirtus*<sup>480, 7-8</sup>. xxvii distinctio. 27, 1  
 II.5.5.7. Quia supra dixerat Augustinus opus uirtutis esse bonum usum potentiarum naturalium et alibi dixerat similiter quod uirtus est bonus usus potentiarum naturalium, uidetur sensisse Augustinus quod idem sit uirtus et opus uirtutis; ad quod soluendum ponit magister descriptionem uirtutis...  
 705 *Virtus est bona qualitas mentis*<sup>480, 8-9</sup> etc. Hic describitur tantum uirtus theologica: uirtus dicitur bona qualitas, quia est a prima bonitate et quia mouet ad primam bonitatem, quia assimilatur suum subiectum proprie bonitati. *Iustitia est magna uirtus*<sup>480, 14...</sup>

<Distinctio uicesima octaua>

- Id uero inconcusse*<sup>487, 19</sup> etc. xxviii distinctio. 28, 1  
 710 II.5.5.8. Hic intendit magister eliminare heresim Pelagii dicentis quod homo poterat implere totam legem solis naturalibus sine gratia et mereri uitam eternam, et quod gratia dabatur tantum ad facile operandum et perseuerandum et non ad merendum, et quod gratia propter merita precedentia datur et non gratis, et quod orationes ecclesie nihil prosunt, et quod pueri nascuntur sine originali peccato.  
 715 Hic possunt queri duo:  
 II.5.5.8.1. primo unde est quod nemo potest sibi mereri gratiam;  
 II.5.5.8.2. secundo si aliquis sine gratia possit implere mandata legis et quare non.  
 720 II.5.5.8.1. Circa primum ergo queritur unde est quod aliquis non potest sibi mereri primam gratiam. Si dicas: ideo quia prima gratia in infinitum melior est omni motu naturali...

*Incunctanter*<sup>487, 19-20</sup>, idest indubitanter; *gratia preueniente*<sup>487, 20...</sup>

695 B f. 57<sup>rb</sup>, l. 9 698 B f. 57<sup>rb</sup>, l. 16 700 B f. 57<sup>rb</sup>, l. 34; A f. 63<sup>rb</sup> 705 B f. 57<sup>va</sup>, l. 41; A f. 63<sup>va</sup> 709 B f. 57<sup>vb</sup>, l. 42; A f. 64<sup>ra</sup> 723 B f. 58<sup>rb</sup>, l. 9; A f. 64<sup>va</sup>

703 sensisse ] *ex sentisse corr. interl.* B

697 concedunt ] Nota nomina et officia gratie  *marg. B* 700 *Hic* ] xxvii distinctio  *marg. B* 709 *Id uero* ] <distinctio> 28  *marg. B* 720 primum ] *Questio marg. B*



## &lt;Distinctio uicesima nona&gt;

29, 1 *Post hec considerandum*<sup>492, 4</sup> etc. xxix distinctio. 725

*Humana natura*<sup>492, 15</sup>, scilicet Adam; *per liberum arbitrium*<sup>cf. 492, 15–16...</sup>

## &lt;Distinctio tricesima&gt;

30, 1 *Superioribus*<sup>496, 3–4</sup> etc. xxx distinctio.

Hucusque de peccato primi hominis egit magister sufficienter ostendens quid fuit illud peccatum et quam penam pro illo peccato subierit primus homo. 730

II.5.7–8. Et quia peccatum originale ex illo ortum est congrue, subiungit hic de originali, de quo hoc ordine agit:

II.5.7–8.1. primo ostendit de quo peccato intellegitur illud uerbum Rom v “Sicut per unum hominem” etc., dicens quod de originali debet intelligi, licet Pelagiani illud intelligant de actuali, elidens ibi eorum opinionem; 735

II.5.7–8.2. secundo quid sit originale querit;

II.5.7–8.3. tertio ostendit quod | originale et in nobis est, et in Adam, et hoc totum contra Pelagianos est qui dicebant sine originali pueros nasci;

II.5.7–8.5. quarto ostendit qualiter transfundatur in posterum et secundum quid an secundum animam, an secundum corpus; 740

II.5.7–8.6. quinto qualiter in baptismo dimittatur;

II.5.7–8.7. sexto in qua iustitia anima, quae munda est ex creatione, peccati originalis pena teneatur;

II.5.7–8.8. septimo utrum peccatum originale sit uoluntarium.

II.5.7–8.2. Circa hec tria principaliter queruntur: 745

II.5.7–8.2.1.1. primo an sit originale et quid sit, II.5.7–8.2.1.2 et unde sit, et in quo sit;

II.5.7–8.2.2.1. secundo utrum originale sit unum aut multa II.5.7–8.2.2.2. et si unum est maius alio;

II.5.7–8.2.3.1. tertio quomodo deleatur in baptismo II.5.7–8.2.3.2. et quae pena proprie debetur originali. 750

II.5.7–8.1. Circa primum sic obicitur. Adam peccante peccauius, Rom v...

II.5.7–8.2.1.1. Item queritur quid sit peccatum originale, et super hoc triplex est opinio. Quidam dicunt quod peccatum originale est reatus...

725 B f. 58<sup>rb</sup>, l. 29 728 B f. 58<sup>rb</sup>, l. 45; A f. 64<sup>vb</sup> 737 B f. 58<sup>va</sup>, l. 1 753 B f. 58<sup>va</sup>, l. 33; A f. 65<sup>ra</sup>

726 Adam ] *iter. (et exp.?)* B 729 magister ] *interl.* B 729 quid ] *p*B, quod *s*B 730 primus homo ] *interl.* B 731 originale ] *interl.* B 742–743 peccati originalis pena ] *ex* peccato originali *corr.* B 748 secundo ] *interl.* B

725 *Post hec* ] <distinctio> 29 *marg.* B 745 queruntur ] *Questiones de originali peccato marg.* B 752 primum ] *Questio i marg.* B 753 queritur ] *Questio ii marg.* B

- 755 II.5.7–8.2.1.2. Item queritur unde sit originale et in quo. Et constat quod in anima, quia sola rationalis susceptibilis est uirtutis et uitii. Sed non ex creatione sua illud habet anima, ergo aliunde. Et queritur unde: et dicunt omnes quod ex coniunctione sua ad carnem corruptam. Sed contra. Illa corruptio carnis...
- 760 II.5.7–8.2.2.1. Secundo queritur utrum peccatum originale sit unum aut plura, idest si unusquisque habet tantum unum originale uel plura. Et uidetur quod plura, dicit enim Psalmus...
- II.5.7–8.2.2.2. Item queritur utrum unum originale sit maius alio. Et uidetur quod sic, quia pronitas peccandi maior est in uno quam in alio...
- 765 II.5.7–8.2.3.1. Item queritur quomodo originale dimittitur in baptismo, et cum constet ipsum dimitti quoad culpam, queritur si dimittatur quoad penam; que duplex est: una que est carnis passibilitas, et de hac constat quod non dimittitur, alia que dicitur carnis feditas, et de hac queritur utrum dimittatur. Et uidetur quod non...
- 770 II.5.7–8.2.3.2. Item queritur que pena proprie debetur peccato originali, et dicunt omnes quod carentia uisionis dei. Sed contra. Sola gratia dignum facit uisione dei, ergo si homo...
- Item queritur si pena omnium paruulorum sit equalis. Et uidetur quod sic, quia dicit Augustinus...
- 775 II.5.7–8.3. *Sicut per unum hominem* 496, 7, Rom v. *Quibusdam placuit* 496, 16... 30, 3  
*De uerbis apostoli* 501, 1, Gal v; <concupiscentia> minui potest quantum ad motuum frequentiam: quantum augmentatur caritas, tantum minuitur concupiscentia; sed caritas potest augeri in infinitum, ergo concupiscentia potest minui in infinitum... 30, 9
- 780 II.5.7–8.4. *Concupiscentialiter* 501, 13. Videtur quod si parti Ade decise sine coitu in | 30, 10  
funderetur anima, non contraheret originale, secus est de alio homine cuius corpus per libidinem iam traductum est. *In quo omnes peccauerunt* 501, 17... 30, 10

<Distinctio tricesima prima>

- Nunc superest* 505, 16. xxxi distinctio. 31, 1
- Lex membrorum* 506, 13–14, Rom vii. *Sine incentiuo* 506, 21... 31, 3–4
- 785 *Non transmittit* 509, 27. In hoc uidetur falsum, quia libido non est nisi libidinosus actus 31, 7  
qui est meritorius in hiis qui | legitime coeunt; et ita cum sit meritorius, non transmittit peccatum in posteros. Item libido est causa originalis peccati...

755 B f. 58<sup>vb</sup>, l. 14 759 B f. 58<sup>vb</sup>, l. 46; A f. 65<sup>rb</sup> 762 B f. 59<sup>ra</sup>, l. 35; A f. 65<sup>va</sup> 764 B f. 59<sup>rb</sup>, l. 38; A f. 66<sup>ra</sup> 769 B f. 59<sup>va</sup>, l. 29; A f. 66<sup>rb</sup> 772 B f. 59<sup>va</sup>, l. 32 774 B f. 59<sup>vb</sup>, l. 3; A f. 66<sup>va</sup> 775 B f. 59<sup>vb</sup>, l. 12 778 B f. 59<sup>vb</sup>, l. 26 779 A f. 66<sup>vb</sup> 782 B f. 59<sup>vb</sup>, l. 48 784 B f. 60<sup>ra</sup>, l. 10; A f. 67<sup>ra</sup>

758 corruptio carnis...] Originale dicitur ix modis: fames, quia nutrit in nobis peccatum... *marg. inf. A* 759 queritur] Quarta questio *marg. B* 762 queritur] Questio quinta *marg. B* 764 queritur] Questio sexta *marg. B* 767 queritur] Hic queritur an feditas carnis in baptismo dimittatur *marg. B* 782 *Nunc*] xxxi *marg. B*

*In iniquitatibus*<sup>510, 4</sup>; Glossa: idest originalibus et actualibus, et ita uidetur quod plura sunt originalia in unoquoque homine. *Conceptus sum*<sup>510, 4...</sup>

<Distinctio tricesima secunda>

32, 1 *Quoniam supra dictum est*<sup>511, 4-5</sup>. xxxii distinctio. 790

II.5.7–8.5. Originale peccatum transit reatu in baptismo, idest deformitas quedam que inest ipsi concupiscentie destruitur que faciebat ipsum infantem indignum diuino conspectui presentari, et remanet actu, idest eius subtractorium, scilicet concupiscentia, pena manet que semper ipsum agitat...

*Que ante fuerat*<sup>511, 8</sup> reatu; *manet quippe*<sup>511, 10...</sup> 795

32, 4 II.5.7–8.6.1. *Solet queri*<sup>514, 28</sup>. Contra illud querit hic magister qua iustitia anima que creatur a deo innocens teneatur rea peccato originali; et soluit magister quod ideo rea tenetur, quia ipsa prius carnem maculauit, et ideo iustum est ut ipsa a carne postea maculetur. Sed hec solutio nulla uidetur esse...

*Condelectatur carni*<sup>515, 6</sup>. Hic legitur in Macrobio; *et aggrauat animam* cf. <sup>515, 11</sup>, Sap 800 ix; *corruptibilem fecit*<sup>515, 13</sup> in Adam, in nobis econtrario.

32, 6 II.5.7–8.6.2. *Si queritur cur deus fecit animam*<sup>516, 7</sup> etc. Videtur quod deus insipienter agat, quia scienter animam que ex creatione sua nullam maculam habet neque ex propria uoluntate, infundit uasi corrupto et polluto, ubi polluitur...

*Ex altitudine iudiciorum*<sup>516, 10</sup>, Rom xi; *sine immutatione*<sup>516, 13...</sup> 805

<Distinctio tricesima tertia>

33, 1 *Predictis adiciendum uidetur*<sup>517, 25</sup>. xxxiii distinctio.

*In Exodo*<sup>518, 9</sup> xx; *uisitans*<sup>518, 10...</sup>

33, 3 II.5.7–8.6.3. *Hic queri solet*<sup>521, 2</sup>. Hic querit magister utrum peccatum Ade sit grauius omni peccato subsequente. Et uidetur quod sic, quia dicit Augustinus... 810

*In loco*<sup>521, 7</sup>, paradiso; *habitu*<sup>521, 8</sup>, immortalitate, munditia naturali, donis gratuitis; *neque hic, neque in futuro*<sup>521, 24</sup>, Mat xii.

---

787 B f. 60<sup>ra</sup>, l. 24 790 B f. 60<sup>ra</sup>, l. 33 795 B f. 60<sup>ra</sup>, l. 45; A f. 67<sup>rb</sup> 796 B f. 60<sup>rb</sup>, l. 17  
800 B f. 60<sup>rb</sup>, l. 40; A f. 67<sup>va</sup> 805 B f. 60<sup>va</sup>, l. 18; A f. 67<sup>vb</sup> 807 B f. 60<sup>va</sup>, l. 23 809 B  
f. 60<sup>va</sup>, l. 44 811 B f. 60<sup>vb</sup>, l. 32; A f. 68<sup>ra</sup>

---

790 *Quoniam*] xxxii distinctio  *marg. B* 802 Videtur] Quare deus animam mundam corpori  
infundat  *marg. B* 807 *Predictis*] xxxiii distinctio  *marg. B* 809 querit]  *Questio marg. B*

815 II.5.7–8.6.4. *Si uero queritur* 522, 12. Querit magister utrum primi parentes per penitentiam de peccato suo fuerint ueniam consecuti; et dicit quod sic. Sed contra dicit auctoritas... 33, 4

*Veniam consecutos* 522, 14 quoad reatum, non ad penam; *per domini san<guinem>* 522, 16, idest fide passionis; *ab extremo* 522, 16, idest eterno; *ad paradysum* 522, 17, unde eiekti; *caro peccati* 522, 17, idest concupiscentie subiecta.

820 II.5.7–8.6.5. *Et licet peccatis* 522, 22. Hic magister inquitur quomodo peccata parentum uisitatur dominus in filiis siue punit usque in tertiam et quartam generationem; uidetur enim non esse equa uia domini, ut dicunt Iudei... 33, 5

*In Exodo* 522, 24 XX; *Ez xviii: Comederunt* 523, 2–3...

<Distinctio tricesima quarta>

*Post predicta, de peccato actuali* 525, 7–8. *Vnde oriretur* 525, 15 peccatum; *ante non erat* 525, 16... 34, 1–2

825 II.5.9. *Post predicta* 525, 7 etc. Post tractatum de originali peccato agit magister de actuali, prelibans quo ordine sit acturus de illo. 34, 1

Circa quod multa queri possunt, et principaliter quattuor:

II.5.9.1. primo quid sit peccatum;

830 II.5.9.2. secundo que causa efficiens, que materialis, que originalis sit peccati;

II.5.9.3. tertio si peccatum sit pena uel causa peccati;

II.5.9.4. quarto quando peccatum est aliquid, quomodo, secundum quid a deo, secundum quid non a deo.

II.5.9.1. Circa primum queritur quid sit peccatum. Et ponit magister triplicem diffinitionem peccati. Prima talis est...

816 B f. 61<sup>ra</sup>, l. 11; A f. 68<sup>rb</sup> 822 B f. 61<sup>ra</sup>, l. 48; A f. 68<sup>va</sup> 824 B f. 61<sup>ra</sup>, l. 50 825 B f. 61<sup>rb</sup>, l. 9

826 de illo ] *interl.* B

819 inquitur ] *Questio marg.* B 824 *Post* ] xxxiiii distinctio *marg.* B 824 *ante non erat* ] — An peccata parentum puniantur in filiis, et que et quare, 33. — De peccato actuali, quid sit et de diffinitionibus eius. Item unde sit peccatum uel que causa peccati. Item utrum malitia et caritas possit intendi uel remitti. Item an bonum et malum sint in eodem, 34. — An omnis actio sit a deo; quod non probo, 35. — Quod peccatum nihil est. Item quod omnis actio a deo, 37. — An idem sit motus quo quis naturaliter uult bonum et quo uult malum, 40. — An omne peccatum sit uoluntarium; 2 — an uoluntas et opus exterius sint unum peccatum an diuersa; 3 — quid sit macula in anima, 4 — an aliquod peccatum sit origo omnium peccatorum, et si sic, queritur quod; an plures sint origines peccatorum, 41. — Vtrum potentia peccandi sit potentia uel impotentia, 2 — utrum potentia peccandi sit una potentia an plures, 3 — utrum potentia peccandi sit a deo, 42. — De peccato ueniali; de peccato in spiritum sanctum, primo quid sit, 2 — quomodo sit irremissibile, 3 — de specibus eius *marg inf.* B 827 queri possunt ] *Questio de peccato, quid sit et eius diffinitiones marg.* B

II.5.9.2.1. Viso quid sit peccatum, secundo queritur unde sit peccatum. De hoc dicit Augustinus... 835

II.5.9.2.2. Item queritur si aliquis possit fieri minus malus per diminutionem malitie. Et uidetur quod non, caritas enim non potest minui...

II.5.9.2.3. Item queritur de hoc quod dicit Augustinus quod in hiis contrariis, idest in bono et malo, fallit regula dialecticorum que dicit duo contraria nulli rei simul inesse. Et uidetur quod Augustinus... 840

*Que fuerit origo et causa*<sup>525, 8-9</sup>. Videtur quod magister peruerso ordine procedat, quia dicit Augustinus in libro De natura boni cum queritur unde sit malum: "Primo uidendum est quid sit malum". Item...

<Distinctio tricesima quinta>

845

35, 1 *Post hec uidendum est*<sup>529, 7</sup> etc. xxxv distinctio.

*Omne dictum*<sup>529, 9</sup> etc. Hec descriptio non est generalis, sed excipitur originale, ignorantia, omissio; uel potest dici quod includuntur, quia habent esse ex dicto uel facto uel concupito, ut patet in fine totalis capituli. *Contra legem dei*<sup>529, 9</sup>...

II.5.9.2.4. Sed queritur primo pro quanto dicat prima opinio quod omnis actio est a deo. Si ideo quia omnis actio... 850

35, 2 *Nihil casu fieri*<sup>531, 26</sup>, idest fato, idest sine prouidentia; *uere aliqua poni*<sup>533, 27</sup>...

<Distinctio tricesima sexta>

36, 1 *Sciendum est quedam sic esse peccata ut sint pene*<sup>536, 25-26</sup>. xxxvi distinctio.

II.5.9.3.1. Est pena multipliciter contracta, et hec duplex: uitium mentis, et hec nullo modo est a deo, nec est iusta neque iniusta nisi forte dicatur iniusta, quia iniustum facit; alia est passibilitas contracta, scilicet mentis siue corporis, et hec a deo est. Item est pena acta, idest actio... 855

II.5.9.3.2. *Peccata et pena peccati*<sup>537, 5</sup>. Peccatum est pena peccati. Sed omnis pena est a deo, ergo peccatum est a deo. | Item adulterium est pena fornicatoris, ergo debetur fornicatori, ergo fornicator meretur tantam penam demonstrata pena que est debita adulterio. Ad hoc diuersi dant diuersas responsiones. Quidam 860

835 B f. 61vb, l. 5; A f. 69ra 837 B f. 61vb, l. 44; A f. 69rb 839 B f. 62ra, l. 34; A f. 69va  
842 B f. 62rb, l. 5; A f. 69vb 846 B f. 62rb, l. 14 850 B f. 62rb, l. 39; A f. 70ra 852 B  
f. 62vb, l. 18; A f. 70va 854 B f. 62vb, l. 31 859 B f. 62vb, l. 40 860 A f. 70vb

852 prouidentia ] B (A), *forsitan rectius prouidentia*

835 secundo ] *Questio marg.* B 837 queritur ] 3 *questio marg.* B 839 queritur ] *Questio 4 marg.* B 850 primo ] *Questio utrum omnis actio sit a deo, et ponitur duplex opinio marg.* B 854 *Sciendum* ] <distinctio> 36 *marg.* B 855 pena ] *Pena multipliciter marg.* B

dicunt quod peccatum sequens ideo dicitur pena precedentis, quia...

*Apostasie*<sup>537, 5</sup>, post baptismum; *ponit offendiculum*<sup>537, 9</sup>...

865 <Distinctio tricesima septima> 37, 1

*Sunt autem et alii*<sup>543, 8-9</sup> etc. xxxvii distinctio.

II.5.9.4. Hic exsequitur magister opinionem | que dicit quod peccatum est aliquid et quod non omnis actio est a deo; et ponit magister auctoritates multas quibus uidetur ista opinio posse probari. Sed contra eam obicitur multipliciter

870 II.5.9.4.1. et primo probatur quod peccatum nihil est, II.5.9.4.2. secundo quod omnis actio a deo est.

II.5.9.4.1. Ad primum sic dicit Augustinus...

875 II.5.9.4.2. Ad secundum sic obicitur: ponatur quod iste det elemosynam causa inanis glorie, hec actio est de genere bonorum, nam dare elemosynam est bonum in genere; sed bonum in genere est naturaliter bonum, et omne naturaliter bonum est a deo, ergo hec actio est a deo...

*Ab homine uel a diabolo*<sup>543, 23-24</sup>. Augustinus De uera religione: "In omnibus persuasit malum diabolus tamquam peccatum, non creauit tamquam naturam". Item idem est uitium primum anime rationalis quod uoluntas ea faciendi que uetat summa ueritas.

880 *Opera diaboli*<sup>544, 22</sup>...

<Distinctio tricesima octaua>

*Post predicta*<sup>547, 16</sup> etc. xxxviii distinctio. 38, 1

*Caritas ergo*<sup>547, 23</sup> spiritus sanctus; *omne preceptum*<sup>547, 25</sup>...

<Distinctio tricesima nona>

885 II.5.9.5. *Preterea queri solet*<sup>554, 29</sup>. Hic querit magister utrum idem sit motus quo quis naturaliter uult bonum et quo uult malum. Et habet ortum questio ista ab 39, 3

illo uerbo (Rom vii) apostoli "Non enim quod uolo" etc. Et super hoc ponit duplicem opinionem: quedam dicit quod non est idem motus...

*Non enim*<sup>555, 1-2</sup> uoluntate naturali, Rom vii; *seruus est peccati*<sup>555, 6</sup>...

---

864 B f. 63<sup>ra</sup>, l. 4 866 B f. 63<sup>ra</sup>, l. 25; A f. 71<sup>ra</sup> 873 B f. 63<sup>ra</sup>, l. 45 877 B f. 63<sup>va</sup>, l. 47; A f. 71<sup>vb</sup> 882 B f. 63<sup>vb</sup>, l. 8 885 B f. 63<sup>vb</sup>, l. 36; A f. 72<sup>ra</sup> 889 B f. 64<sup>ra</sup>, l. 12

---

887 uolo ] *scripsi*, uoluo B

---

869 obicitur ] *Questio marg.* B 872 Ad primum ] *Probatio quod peccatum nihil est marg.* B 873 Ad secundum ] *Questio marg.* B 882 *Post* ] <distinctio> 38 *marg.* B 885 *Preterea* ] 39 *distinctio marg.* B 885 querit ] *Questio de motu marg.* B 888 duplicem opinionem ] *Duplex opinio marg.* B

## &lt;Distinctio quadragesima&gt;

890

40, 1 *Post hec de hac* cf. 556, 24; <non> *potest arbor* 557, 14, Mat vii. xl distinctio.

*Sed queritur utrum* | *omnia bona* 557, 18–19. Duas opiniones ponit magister in hoc capitulo: prima dicit quod omnis actio exterior in se indifferens est, quia non est aliqua actio alicuius speciei cuius aliqua non possit esse meritoria et demeritoria, et ita omnis actio indifferens est quantum ad meritum et demeritum. Hec enim actio...

895

*Seruilis timor* 558, 8, 1<sup>a</sup> Ioh iii; *nemo inuitus bene* 558, 9–10...

## &lt;Distinctio quadragesima prima&gt;

41, 1 *Cumque intentio* 561, 23–24. xli distinctio.

Supra distinctionem proximam capitulum unum.

*Bonu*<*m*> *esse* 562, 3 meritorium; *non est ex fide* 562, 9...

900

41, 3 II.5.9.6. *Post hec inuesti*<*gari*> 564, 11–12 etc. Ostensum est supra quod peccatum est actus malus. Actus uero duplex est, scilicet interior, idest uoluntas, et exterior, scilicet ipsa operatio, et ita patet quod omne peccatum aut est uoluntas, aut est ex uoluntate; et ideo dicit Augustinus: “Omne peccatum adeo est uoluntarium” etc. Sed quoniam hoc uidetur esse falsum in peccato originali et peccato ignorantie, et coactionis, et omissionis, inquit magister hic quomodo illud sit uerum dicens quod dupliciter potest intelligi illud uerbum Augustini “Omne peccatum adeo est uoluntarium” etc. Primo de peccato primi hominis quod est omne peccatum, idest causa omnis peccati; illud quippe omnino uoluntarium fuit, quia nullam causam impellentem uel ignorantiam habuit. Secundo potest intelligi de omni peccato, | quia originale uoluntarium est uoluntate remota. Peccatum uero ignorantie uoluntarium est, quia etsi non sit ibi uoluntas peccati, est tamen ibi uoluntas facti. Nam qui peccat per ignorantiam, etsi non uelit aliquo modo peccare, uult | tamen facere id quod est peccatum. Similiter in peccato coactionis est uoluntas, licet inducta, sed non coacta, quia cogi non potest. In peccato omissionis similiter est uoluntas, quia uoluntarie facit quis aliquid, unde sequitur omissio, ut “qui nimis bibit, non surgit ad matutinas”, ita dicit Prepositinus.

905

910

915

Consequenter querit, cum peccatum sit actus interior et exterior, utrum uoluntas et opus exterius sint unum aut diuersa peccata; et dicunt quidam quod sic, ut Prepositinus, quidam quod non.

920

891 B f. 64<sup>ra</sup>, l. 14 892 A f. 72<sup>rb</sup> 896 B f. 64<sup>ra</sup>, l. 34 898 B f. 64<sup>ra</sup>, l. 38 901 B f. 64<sup>ra</sup>, l. 44 911 B f. 64<sup>rb</sup>, l. 1 914 A f. 72<sup>va</sup>

894 possit] *ex sit corr. interl. B* 894 esse] *interl. B* 895 est] *interl. B* 906 inquit] *ex inquit corr. marg. B* 909 omne peccatum] *iter. B* 910 quia] *ex quod corr. interl. B*

892 *Sed queritur*] <distinctio> 40 *marg. B*

Tertio querit quomodo peccatum remaneat in anima actu tam interiori quam exteriori cessante dicens quod remanet reatu, distinguens tripliciter reatum, ut patet in littera.

925 Quarto diuersos modos peccatorum distinguit, latius agens de peccato in spiritum sanctum.

Quinto querit utrum potentia peccandi sit a deo, et quod ita sit, probat multipliciter.

930 Ultimo querit utrum potestati aliquando sit resistendum, et distinguit magister quod in hiis que sunt contra deum resistendum est, in aliis non.

Hic multa querenda occurrunt:

II.5.9.6.1. primo quomodo omne peccatum est uoluntarium;

II.5.9.6.2. secundo utrum uoluntas et actio exterior sint unum aut diuersa peccata;

935 II.5.9.6.3. tertio de reatu quid sit, utrum sit idem quod macula et quando incipit esse;

II.5.9.6.4. quarto quid sit origo omnium peccatorum;

II.5.9.6.5. quinto de differentia mortalis et uenialis, et quid sit ueniale et que debeatur ei pena;

940 II.5.9.6.6. sexto de peccato in spiritum sanctum spiritualiter;

II.5.9.6.7. septimo et ultimo de potentia peccandi, utrum sit potentia uel impotentia, utrum una uel plures, utrum a deo uel non.

II.5.9.6.1. Primo ergo probatur quod omne peccatum est uoluntarium. Nam dicit Augustinus...

945 II.5.9.6.2. Circa secundum primo queritur si uoluntas et opus exterius sint diuersa peccata. Et uidetur quod sic. Primo super illud Rom i...

II.5.9.6.3. Tertia questio est quid sit macula peccati in anima. Si dicatur quod priuatio boni naturalis...

950 II.5.9.6.4. Quarto queritur utrum unum peccatum sit origo omnium peccatorum, et quod. Et uidetur quod sic...

*Hec diffinitio*<sup>564, 17</sup>, idest assignatio; *peccatum quippe*<sup>564, 18</sup>...

945 B f. 64<sup>va</sup>, l. 2; A f. 72<sup>vb</sup> 947 B f. 64<sup>va</sup>, l. 45; A f. 73<sup>ra</sup> 949 B f. 64<sup>vb</sup>, l. 22 951 B f. 64<sup>vb</sup>, l. 47; A f. 73<sup>rb</sup>

930 quod] *interl.* B 950 et quod] *interl.* B 951 *diffinitio*] *scripsi*, distinctio B

922 querit] *Continentia marg.* B 931 querenda] *Questio marg.* B 943 Primo] *i marg.* B 945 secundum] *Questio ii marg.* B 947 Tertia] *Questio 3 marg.* B 949 Quarto] *Questio 4 marg.* B 950 Et uidetur quod sic...] *Diffinitiones(?) horum secundum rationem: — peccatum est actus inordinatus interior uel exterior, — uitium est pronitas relicta in anima ex frequenti male agen<do>, — reatus est obligatio ad penam eternam uel temporalem, — macula est deformitas existens in anima, — offensio est displicentia ad deum contracta ex macula marg. inf.* A



## &lt;Distinctio quadragesima secunda&gt;

42, 1 *Cum autem uoluntas*<sup>566, 22</sup> etc. xlii distinctio.42, 4 *Non furaberis*<sup>567, 27</sup>, Ex xx. *Lazaro*<sup>569, 18...</sup>

## &lt;Distinctio quadragesima tertia&gt;

955

43, 1 *Est preterea quoddam genus*<sup>572, 12</sup>; in euangelio<sup>572, 13-14</sup>, Mat xii et i<sup>a</sup> Ioh v; *maior est iniquitas*<sup>573, 5...</sup>

## &lt;Distinctio quadragesima quarta&gt;

44, 1 Distinctio xxx<x>iiii. *Post predicta*<sup>577, 16</sup> etc.; *terreni corporis*<sup>578, 13</sup>, Sap ix; *quod potestas mali*<sup>578, 19...</sup>

960

II.5.9.6.7. *Post predicta*<sup>577, 16</sup>. Sicut dicit philosophus, “potentie per actus cognoscuntur”, ideo magister prius de actu peccati determinauit, hic autem de potentia peccandi determinat, de qua tria principaliter possunt queri:

II.5.9.6.7.1. primum utrum sit potentia uel impotentia;

II.5.9.6.7.2. secundum utrum una uel plures;

965

II.5.9.6.7.3. tertium utrum sit a deo.

II.5.9.6.7.1. Primo ergo uidetur quod potentia peccandi non sit potentia, nam potentia moriendi corporaliter non est potentia, sed impotentia, ut probatum est supra, ergo...

II.5.9.6.7.2. Circa secundum queritur utrum sit tantum una potentia peccandi an plures. Et uidetur quod plures hoc modo... 970

II.5.9.6.7.3. Tertio queritur utrum potentia peccandi sit a deo. Et uidetur quod non...

II.5.9.6.5. Circa peccatum ueniale principaliter quattuor sunt querenda:

II.5.9.6.5.1. primum quid sit peccatum ueniale et quare sic dicatur et qualiter differat a mortali; 975

II.5.9.6.5.2. secundo utrum possit fieri mortale;

II.5.9.6.5.3. tertio que pena debetur ei et utrum in aliquo puniatur per penam eternam et que penitentia sit iniungenda pro ueniali;

II.5.9.6.5.4. quarto utrum sit maius quam originale.

980

953 B f. 65<sup>ra</sup>, l. 10 956 B f. 65<sup>ra</sup>, l. 19; A f. 73<sup>va</sup> 959 B f. 65<sup>ra</sup>, l. 32 961 B f. 65<sup>ra</sup>, l. 35  
970 B f. 65<sup>rb</sup>, l. 17; A f. 73<sup>vb</sup> 972 B f. 65<sup>rb</sup>, l. 37 974 B f. 65<sup>va</sup>, l. 19; A f. 74<sup>ra</sup>

959 *terreni*] *scripsi*, tunc in B 967 potentia] *interl.* B

953 *Cum*] <distinctio> 42 *arg.* B 956 *Est*] <distinctio> xliii *arg.* B 959 Distinctio  
<distinctio> 44 *arg.* B 967 Primo] *Questio 1 arg.* B 970 secundum] *Questio 2 arg.* B  
972 Tertio] *Questio 3 arg.* B 974 querenda] *Questio de peccato ueniali arg.* B

II.5.9.6.5.1. Circa primum sic queritur quid sit ueniale peccatum. Et dices quod delectatio...

II.5.9.6.6. Hic queritur de peccato in spiritum sanctum, et magister primo dicit quid sit, secundo quot modis dicatur. Circa quod tria principaliter possunt  
985 queri:

II.5.9.6.6.1. primo quid sit;

II.5.9.6.6.2. secundo quare dicatur irremissibile;

II.5.9.6.6.3. tertio de specibus eius.

II.5.9.6.6.1. Ad primum sic: idem est honor trium personarum, eadem maies-  
990 tas...

II.5.9.6.6.2. Secundo queritur quare peccatum in spiritum sanctum dicitur irremissibile. Si dicatur...

II.5.9.6.6.3. Tertio queritur quot sunt species peccati in spiritum sanctum; et dicitur quod quinque, scilicet desperatio, presumptio, impugnatio agnitionis ueritatis, | impugnatio fraterne caritatis, finalis impenitentia. Sed uidetur quod  
995 peccatum Arrii sit peccatum in spiritum sanctum...

Explicit secundus liber.

---

983 B f. 65<sup>vb</sup>, l. 35; A f. 74<sup>va</sup> 991 B f. 66<sup>ra</sup>, l. 13 993 B f. 66<sup>ra</sup>, l. 24 995 A f. 74<sup>vb</sup> 997  
B f. 66<sup>rb</sup>, l. 42; A f. 75<sup>ra</sup>

---

989 idem ] *ex eadem corr. interl. B* 995 fraterne ] *ex super ne corr. interl. B*

---

983 queritur ] *Questio de peccato in spiritum sanctum marg. B* 991 Secundo ] *Questio 2 marg. B* 993 Tertio ] *Questio 3 marg. B* 997 *Explicit secundus liber ] A f. 75<sup>ra</sup>: Quod septem sint capitalia peccata et non plura uel pauciora, probatur sic... A f. 75<sup>rb</sup>: (Articuli condemnati Parisiis a domino Guilielmo Alverno A.D. 1241, cf. H. WELS, *Aristotelisches Wissen und Glauben im 15. Jahrhundert. Ein anonymes Kommentar zum Pariser Verurteilungsdekret von 1277 aus dem Umfeld des Johannes de Nova Domo. Studie und Text*, Amsterdam–Philadelphia: B.R. Grüner Publishing Company, 2004 [Bochumer Studien zur Philosophie, 41], xxxiii, 119) Hii sunt errores detestabiles et contra catholicam ueritatem, reperti in quibusdam scriptis quoscumque dogmatizauerit uel defenderit, a uenerabili patre domino G<uillmo>, parisiensi episcopo, conuocato consilio omnium magistrorum theologie tunc Parisius regentium uincolo est anathematis innodatus. Et ideo hos errores cauere debent summopere omnes professores fidei orthodoxe: — 1. primus error enim(?) est quod diuina essentia in se nec ab homine, nec ab angelo uidetur nec uidebitur; — 2. secundus est quod licet essentia diuina eadem sit in patre et filio et spiritu sancto, tamen ut hec essentia est in ratione forme, una est in patre et filio, et non una in spiritu sancto et in hiis, et tamen forma idem est quod essentia diuina; — 3. tertius est quod spiritus sanctus, prout est amor uel nexus, non procedit a filio, sed tantum a patre; — 4. quartus est quod multe ueritates fuerunt ab eterno que non sunt deus; — 5. quintus est quod...*

SPIS TREŚCI  
KOMENTARZA HUGONA Z SAINT-CHER  
DO *SENTENCJI*, KSIĘGI I–II

S T R E S Z C Z E N I E

Artykuł stanowi przewodnik po pierwszych dwóch księgach *Komentarza* Hugona de Sancto Caro do *Sentencji* Piotra Lombarda. Prezentuje on transkrypcję serii krótkich ustępów z *Komentarza*, które razem tworzą szczegółowy spis treści tego dzieła. Cel spisu jest dwójaki: po pierwsze, wobec braku edycji dzieła, ma on pomagać w odnalezieniu poszczególnych tematów poruszanych w *Komentarzu*; po drugie, spis stanowi ilustrację skomplikowanej struktury dzieła, gdyż zawiera transkrypcję *divisiones textus* oraz ukazuje przeplatanie się różnych form literackich, które składają się na *Komentarz*. Wewnętrzna struktura *Komentarza* została uwypuklona dzięki systemowi numeracji, który porządkuje poszczególne sekcje. Transkrypcja została przygotowana w oparciu o jeden główny rękopis (*Basel, Universitätsbibliothek, B II 20*); niemniej jednak niektóre błędy manuskryptu zostały skorygowane dzięki dodatkowemu źródłu (*MS Assisi, Biblioteca comunale, Fondo Antico, 131*). Transkrypcję dopełniają trzy poziomy aparaty, które zawierają, między innymi, niektóre noty marginalne oraz diagramy pochodzące z obu rękopisów.